

CALEIDOSCOP

Beijing-ul subteran

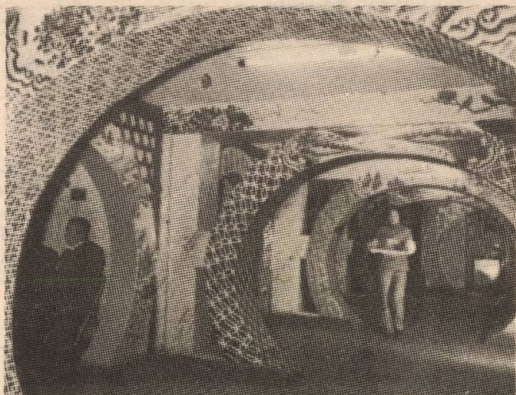
Pentru un oraș în plină dezvoltare, spațiul constituie o problemă vitală. Beijing-ul dispune, însă, după cum relatează revista „China reconstructs” - de un mare număr de adăposturi antiaeriene și de tuneluri construite la începutul anilor '70. În ultimii trei ani, în timp ce, la suprafață, se înalță blocuri, spațiul subteran a început, de asemenea, să fie folosit în diferite scopuri.

În apropierea străzii Xidan, cea mai importantă arteră comercială din Beijing, coborînd șaiszeci de trepte, poți ajunge, de exemplu, la restaurantul Dongtian. Numele în chineză înseamnă „O altă lume” - și, într-adevăr, venind din străzile zgomotoase și aglomerate, pătrunzi într-o oază de liniște și calm. Restaurantul, dispunînd de patru saloane amenajate în fostele adăposturi, cu specific chinezesc tradițional, italian și francez, este unul din cele peste zece deschise acum în spațiul subteran din Beijing.

Alături de acestea au fost construite, în ultimii ani, aproape o sută de hoteluri, care, cu o capacitate de zece mii de locuri, constituie jumătate din posibilitățile de cazare ale orașului. Deși camerele nu dispun de o perspectivă, ele oferă alte avantaje, fiind ferite de praf, de zgomot, de curent și de țințari. Tinerii căsătoriți își pot petrece luna de miere în apartamente special amenajate, decorate cu tapiserii tradiționale ce conțin urări de fericire în căsnicie.

Magazinul universal Xidan, unul din cele mai mari din Beijing, dispune, din 1981, de o nouă suprafață comercială de 5 000 m², organizată la subsolul clădirii. Mărfurile sînt ferite de umezeală prin sisteme moderne de climatizare.

Fostele adăposturi antiaeriene beneficiază, în schimb, de o ventilație naturală eficientă tot timpul anului, astfel încît devin incinte ideale pentru depozitarea mărfurilor; cantități mari de legume și fructe pot

Mici saloane pe coridorul central al unui restaurant subteran din zona Fengtai

fi, astfel, păstrate în condiții mult mai bune decît în depozitele de la suprafață.

Spațiile subterane au fost, de asemenea, transformate în garaje, ciupercării, diverse ateliere și mici fabrici, creîndu-se astfel un număr important de locuri de muncă pentru tinerii din capitală.

Într-un fost poligon de tir, construit în urmă cu cîțiva ani în partea de nord a orașului, a fost de curînd amenajată o pistă circulară, lungă de 310 metri, destinată patinajului pe roțile, un sport ce începe să cîștige adepți în Beijing, iar în spațiul interior pistei a fost construită o pensiune.

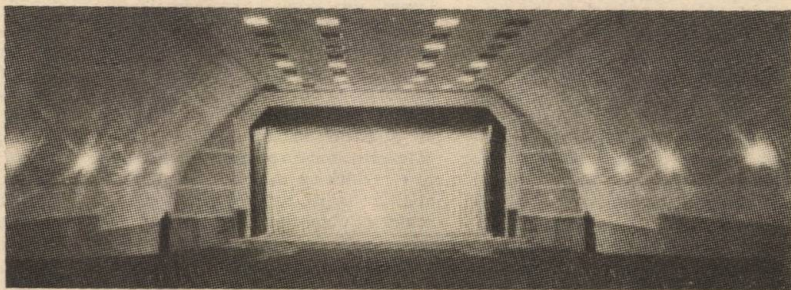
Spațiile subterane mai găzduiesc săli de conferințe, clinici, biblioteci, săli de sport.

Nu toate construcțiile subterane sînt amplasate în fostele adăposturi antiaeriene. Criza de spațiu i-a determinat pe arhitecți să proiecteze clădiri și la patru, cinci metri sub pămînt. Printre asemenea realizări se numără și Teatrul Xuanwu, aflat sub parcul cu același nume, pămîntul excavat dînd naștere unui deal artificial, element important în peisajul parcurilor chinezești. La spectacolele teatrului, care are o suprafață de 4400 m² și o capacitate de 1170 locuri, au asistat, din 1981 și pînă acum, peste două milioane de spectatori. Fără să dispună de un sistem de încălzire propriu, teatrul beneficiază de o temperatură între 20 și 25° C tot timpul anului. Costul construcției a fost relativ scăzut, fiindcă, deși teatrul se află într-o zonă foarte populată, nu a trebuit să fie demolat nici un imobil.

Construcția teatrului Xuanwu este un exemplu de soluționare a crizei de spațiu arhitectonic în capitala Chinei de astăzi.

Laura Mina

Teatrul Xuanwu are o sală de 1170 de locuri. Construcția subterană a salvat spațiul de deasupra destinat unui frumos parc

Juf, satul „cel mai înalt” din Europa

Timpul pare să se fi oprit în loc la Juf. Ore întregi, pe străzile satului singurii trecători sînt doar găinile, pisicile și giștele. Hangiul are timp berechet să stea de vorbă cu fiecare client în parte. Lingă pereții caselor se înalță teancurile de turte din bălegar, combustibilul pentru foc pe timp de iarnă. O iarnă care durează aici mai mult decît oriunde în Europa centrală, pentru că Juf este așezarea situată la cea mai mare altitudine de pe continent — 2126 metri. Juf face parte dintr-o comună mai mare, Avers, din cantonul elvețian Graubünden. Cealaltă parte a comunei, numită Cresta, unde se află și primăria, este situată la numai 1959 metri. Zăpada nu se topește pe aceste meleaguri aproape șapte luni pe an — între lunile octombrie și mai.

Dacă în anul 1655 aici mai trăiau peste 500 locuitori, în prezent numărul lor nu este decît de 148. Pe atunci, Aversul era considerat o comună bogată, deoarece se afla situat în apropierea trecătorii Septimer, importantă cale comercială spre Italia. În prezent, traficul se face comod pe marile șosele și pe magistralele feroviare San Bernardino și St. Gotthard. Nici în agricultură nu se poate cîștiga prea mult, deoarece pășunile Aversului sînt sărăcăcioase, vitele avînd condiții bune de dezvoltare la altitudini mai mici.

Faptul că Juf și Cresta, ca și alte sate elvețiene așezate pe pantele munților nu au fost total părăsite se datorează singurei bogății a locurilor — apa. Mari zone din pămînturile comunale au fost cedate societății de construcții energetice Hinterrhein, care a construit aici o salbă de centrale acționate de forța apei. De altfel, societatea respectivă a construit și o șosea pînă la Juf. Cale rutieră importantă nu numai pentru supraviețuirea satului și pentru atragerea pe timp de iarnă a amatorilor de schi, ci și pentru ca micii locuitori ai Aversului să poată frecventa instituțiile de învățămînt. Școala primară dispune de un local în comună, dar, pentru cursul secundar, copiii sînt obligați să efectueze zilnic 28 kilometri pînă la o localitate situată la altitudinea de 980 metri. Se apreciază că ar fi o catastrofă ca numărul copiilor din cursul primar să scadă atît de mult

încît autoritățile să fie obligate să închidă școala. O asemenea situație ar îndepărta rapid toate familiile tinere din Juf. În scurtă vreme, satul situat la cea mai mare altitudine din Europa ar rămîne fără locuitori.

Mount St. Helens — un laborator al vulcanologiei

Vulcanul Mount St. Helens din statul Washington (S.U.A.), care, în luna mai 1980, a erupt provocînd o catastrofă de proporții, soldată cu moartea a 57 de persoane și pagube în valoare de un miliard dolari, a devenit, în ultima vreme, un centru al vulcanologiei mondiale. Dimensiunile catastrofei au determinat autoritățile și oamenii de știință să-și intensifice cercetările, ceea ce a dus la înregistrarea unor progrese rapide în cunoașterea activității vulcanilor. Pînă la această erupție, în vulcanologie exista tendința de a efectua cercetări izolate. Cum se exprima specialistul japonez Hiromu Okada, „fiecare vulcan aparține, pentru a spune așa, unui profesor, care efectua cercetări de unul singur”. În ultimii cinci ani însă, cercetările au avut un caracter sistematic și datele istorice au fost analizate cu ajutorul computerului. S-a reușit, astfel, o mai mare precizie în prevederea erupțiilor vulcanice, fapt de mare importanță pentru populația din zone amenințate, cum sînt cele din nord-vestul S.U.A. sau din zona „inelului de foc” al Pacificului.

Înainte de erupția vulcanului Mount St. Helens, se efectuau observații sistematice doar asupra a aproximativ 45 din cei 700 de vulcani activi ai lumii. Între timp, cifra s-a dublat. Mount St. Helens a devenit un adevărat laborator de cercetări științifice, unde, cu aparate ultramoderne, s-a reușit să se stabilească cu precizie momentele declanșării a 16 din cele 18 erupții mai mici ce au avut loc aici în ultimii cinci ani. Pentru prima oară, a fost elaborată o hartă tridimensională a „camerei de magmă” a vulcanului, cu ajutorul undelor de șoc provocate prin mici explozii. Din măsurători rezultă că această „cameră” se află la numai trei kilometri de suprafața pămîntului. Savanții sînt preocupați, în prezent, de prevederea magnitudinii viitoarelor erupții. Pe lingă măsurătorile ce înlesnesc alertarea din timp a populației, ceea

ce duce la salvarea vieților și bunurilor, vulcanologii și-au propus și ambițioase țeluri de viitor. Printre acestea se numără și folosirea energiei geotermice pentru rețeaua de termoficare. De pildă, rezervele de magmă din S.U.A. sînt, teoretic, suficiente pentru a acoperi, timp de 700 de ani, nevoile de energie ale țării, estimează specialiștii. Deci, și forțele dezlănțuite ale naturii pot fi îmblînzite pentru a servi omul, pentru a face lumea mai frumoasă. Trebuie să existe doar un interes susținut în acest sens. Și, mai ales, nu trebuie să se aștepte o catastrofă pentru a trezi un asemenea interes.

„Piinea beduinilor”

De mai mulți ani, țările arabe sărbătoresc încă o zi festivă. În 1981, reprezentanții țărilor respective au hotărît ca anual, la 15 septembrie, să fie marcată „Ziua Curmalului”. Deși însemnătatea fructului de curmal nu este prea mare, raportată la nivelul mondial de interes, pentru locuitorii nordului Africii și ai Orientului Mijlociu el are o importanță esențială, în primul rînd ca aliment de bază. Nu fără motiv, fructul acesta bogat în hidrați de carbon și vitamine a fost numit și „piinea beduinilor”.

Cu un fond de aproximativ 28 milioane de curmali, Irakul este cea mai importantă țară cultivatoare și exportatoare a acestui fruct, totalizînd 80 la sută din producția mondială. În medie, un irakian consumă anual circa 18 kilograme de curmale. Algeria, Tunisia și Marocul sînt alți importanți producători și exportatori de curmale, mai ales către țările europene. Domeniul de utilizare al fructelor de curmal este foarte divers; o cantitate considerabilă este prelucrată pentru a se obține sirop, un produs care poate înlocui importul a mari cantități de zahăr; o parte însemnată a recoltei de curmale este folosită în industria de cofetărie, precum și la fabricarea marmeladei, oțetului și vinului. Chiar anumite produse farmaceutice și de parfumerie au la bază materie primă obținută din curmale. Un domeniu deloc neglijabil al folosirii curmalelor este cel al hrănirii animalelor. Să mai adăugăm că lăstarii curmalilor furnizează un bun material pentru împletituri, iar lemnul arborilor maturi se folosește în industria mobilei și a construcțiilor.

Diplomația secretă caută să salveze cel de-al treilea Reich

Încercări eșuate*

Ușa s-a întredeschis și o femeie în vîrstă, după aspect o îngrijitoare, mi-a spus:

— Cum, la apartamentul nr. 6 nu răspunde nimeni? Probabil că excelența sa a plecat la serviciu. De obicei este acasă dimineața și seara tîrziu. Da, desigur, acum este în oraș...

Am fost nevoit să revin a doua zi. Urcînd din nou pe scara rotundă, tipică pentru vechile clădiri vieneze, am sunat la apartamentul nr. 6. De data aceasta, am avut noroc. Excelența sa prințesa Marie Elisabeth-Henriette zu Hohenlohe-Schillingfürst von Ratibor und Korwey era acasă.

... Da, o cunoaște pe ruda ei îndepărtată, prințul Max-Egon zu Hohenlohe Langenburg. Dar acesta nu locuiește aici. Tot neamul Langenburgilor s-a stabilit în Germania occidentală, iar prințul Max-Egon în Spania. S-a așezat aici imediat după terminarea războiului. Dar Alfonso? A, frațele mai mic al prințului, un om în toată firea acum... Este și el în Spania...

Mulțumind pentru informații și cerîndu-mi scuze pentru deranj, am plecat. Și, deși prințesa îmi spusese doar cîteva cuvinte, ele erau foarte importante pentru mine. /

Prințul Hohenlohe intră în scenă

Eram de mult pe urmele prințului Max-Egon. Am început această căutare cu mulți ani în urmă, în timpul unei deplasări în Cehoslovacia, despre care am relatat cu altă ocazie. Am prezentat activitatea deosebit de activă a prințului în anii 1938-1939, mai întîi în calitate de intermediar între „conciliatorii” londonezi și naziștii sudeți, apoi în rolul de emisar secret al lui Göring și Canaris pe lângă Chamberlain și Halifax, în încercarea de a-i alinia complotului antisovietic al Germaniei hitleriste. Atunci prințul nu și-a atins obiectivul. Dar oare își abandonase el activitatea?

O bună perioadă din informațiile mele au lipsit foarte multe date. Dispuneam doar de documentația privind anul 1943 (care stă la baza acestui capitol); informații răzlețe provenind din arhivele lui Ribbentrop și din documentele serviciilor engleze de spionaj atestau că prințul Max-Egon nu fusese inactiv nici în anii 1939-1943. Nu degeaba se spune „Cine caută, găsește!” Mi-am reamintit acest lucru, aflîndu-mă într-o vilă cochetă de lângă Salzburg, unde răsfoiam dosarele cu arhiva personală a prințului. Acestea conțineau însemnări făcute fără o rigoare deosebită de către prințul Max-Egon în anii antebelici și în timpul războiului, memorandum-urile trimise de el pe adresa lui Göring, Hewel (reprezentantul lui Ribbentrop pe lângă Hitler), Schellenberg¹ ș.a. În parte, erau ciorne corectate de mină, dar erau și copii ale documentelor expediate. Pe lângă acestea erau și scrisori, telegrame, însemnări. Într-un cuvînt — lucruri foarte valoroase pentru un cercetător, pe care fiica prințului Max-Egon, prințesa Hohenlohe, stabilită la Madrid, mi-a permis cu amabilitate să le parcurg.

* Lev Bezimenski, „Enigmele descifrate ale celui de-al treilea Reich” — Editura de presă „Novosti”, Moscova, 1984.

¹) SCHELLENBERG, Walter, Brigadentführer SS, șeful Departamentului VI (de contraspiionaj) al SS din R.S.H.A. Împreună cu Himmler a fost autorul misiunii încredințate lui Karl Wolf de a purta tratative secrete cu aliații în vederea încheierii unei păci separate. În 1945 s-a refugiat la Bernadotte, apoi, în 1946, s-a predat ca prizonier la Frankfurt. Condamnat la șase ani închisoare la 11 aprilie 1949 de către tribunalul american de la Nürnberg, a fost eliberat din închisoarea de la Landsberg din motive de sănătate, în 1951, și a murit în Italia, într-o minăstire, în 1954. Memoriile sale au fost vîndute, după moartea sa, de către soție, la Londra, în 1956.

Încercări eșuate

Mai întâi, în Elveția

... Începutul războiului l-a găsit pe prințul Max la moșia sa Rotenhaus. Aici i-a parvenit din Paris o carte poștală, purtând data de 28 august 1939, trimisă din partea secretarului de stat al Foreign Office-ului, Sir Robert Vansittart, prin care acesta comunica, în cod, că Londra ia în considerare eventualitatea unui război în următoarele zile. Imediat după aceasta, Hohenlohe a trecut în Elveția neutră. Li era probabil mai comod pentru realizarea unor contacte cu ambele părți. Acolo s-a născut primul memorandum al perioadei de război, datînd din septembrie 1939, cuprinzînd însemnările: „Către Hewel” și „Urmare scrisorii conținînd propunerea privind crearea unei alianțe între Germania și Anglia, după discuția cu ambasadorul englez la Berna”.

Memorandumul începea cu „Punctul de vedere englez”, în care se afirmau următoarele: „Anglia nu doarește distrugerea Germaniei, ea vrea să colaboreze cu aceasta. Cele două puteri pot să-și urmărească în comun interesele lor politice și economice. Analizînd însă anumite evenimente politice, Anglia presupune că Germania intenționează să o lase deoparte sau să meargă împotriva ei”. Erau expuse, în continuare, considerentele ce confirmau hotărîrea Angliei de a-și apăra păzîțiile. Astfel, după ocuparea Cehoslovaciei și atacarea Poloniei de către Germania, la Londra s-a înțeles că „atacarea Angliei sau Franței este doar o chestiune de timp și de tactică”. Următorul punct al memorandumului, „Pierderea încrederii”, dezvoltă aceeași idee. Se tragea următoarea concluzie: „Trebuie să presupunem că, dacă Göring va conduce nu un Consiliu militar²⁾, ci un cabinet civil (de pace), aceasta va da o garanție încrederii. Ar fi mai indicat să se întreprindă un sondaj prin intermediari”.

Prințul încheia memorandum-ul în felul următor: „Pornind de la cele spuse, este necesar, deși acest lucru pare tardiv, să se aibă în vedere o hotărîre atotcuprinzătoare, care să includă: restabilirea încrederii, garanția îndeplinirii acordurilor, dezarmarea sub un control reciproc, eventual transformarea Cehiei într-un stat demilitarizat, revenirea Germaniei pe piața mondială și elaborarea unui plan comun de lucru de mare amploare. Roosevelt poate fi, deocamdată, un intermediar, dar peste puțin timp va fi prea târziu”.

Citeva elemente despre apariția și esența acestui document. În prezent s-a stabilit că, imediat după atacarea Poloniei, Hitler, Göring și Canaris au început o largă ofensivă pe „frontul secret”, urmărind, în primul rînd, să restabilească toate canalele de legătură cu Anglia, existente înainte de război, și să sondeze, în al doilea rînd, cit de serioasă este trecerea Angliei în lagărul inamicilor declarați ai Germaniei. În acest scop, au fost mobilizate toate forțele, inclusiv un vechi specialist în contacte secrete — industriașul Birger Dalherus³⁾ în Suedia, Franz Papen în Turcia, Regele Belgiei⁴⁾, aflat sub supraveghere germană, o

serie de alți emisari. Astfel, Dalherus a fost primit de Hitler și Göring, care i-au trasat un program de contacte separate cu Anglia. Să observăm un singur lucru: dacă, în seria contactelor secrete din lunile iunie-august 1939, inițiativa a aparținut predominant părții engleze, ale cărei propuneri nu fuseseră acceptate de Hitler, tabloul era acum schimbat: inițiativa venea, de astă dată, din partea germană.

Pentru realizarea acestor obiective, prințul Max-Egon părea a fi foarte indicat. În plus, instalarea sa la Gstaad, micul oraș-stațiune în Elveția, oferea suficiente posibilități: apărea drept plauzibil pentru o îndelungată ședere (aici învățau copiii prințului) și oferea, prin apropierea de Berna, posibilități multiple de contacte.

Sondajul întreprins de Hohenlohe prin ambasadorul englez din capitala Elveției a avut loc la jumătatea anului 1940. Dar, și pînă atunci, prințul a fost „lansat pe orbita” noilor încercări de a forma un bloc antisovietic. Inițiatorul acestora fusese același Göring, care-l cunoștea perfect pe Hohenlohe după rapoartele din perioada antebelică.

Profesorul Reinhard Hönn dă o mîna de ajutor

Între 9-19 septembrie 1939, adică chiar în prima lună de război, Hohenlohe avusese convorbiri secrete cu reprezentanții englezi în Elveția. Din păcate, numele acestora nu a fost încă stabilit. Deși în raportul privind aceste întâlniri — întocmit de prinț și trimis pe numele lui Walter Hewel, reprezentantului lui Ribbentrop la cartierul general al lui Hitler și om foarte influent în aceste probleme — este pomenit numele ambasadorului Kelly, acesta nu se afla încă la Berna în perioada respectivă. El și-a început activitatea în această calitate abia în ianuarie 1940. Sensul sondajului era foarte clar: „Propunerea unei alianțe între Germania și Anglia”. Se cunosc și persoanele care au condus primele sondaje în perioada de război. Printre acestea, în afară de Göring și Hewel, era și profesorul Reinhard Hönn, cunoscut nu atît pentru meritele sale științifice; jurist, specialist în drept de stat, era unul din primii reprezentanți ai științei burgheze germane care se pusese în slujba SS. Din 1935, el devenise conducătorul unui „serviciu central” din cadrul SS. Acest serviciu avea o denumire foarte vagă: „Informația privind spațiul vital”. Cu alte cuvinte, în sarcina lui intrau informațiile privind toate teritoriile considerate drept „spațiu vital” al celui de al treilea Reich. Locțiitorul lui Hönn era Olendorf — viitorul comandant al unui „Einsatzgruppe”⁵⁾ pe teritoriul sovietic. Despre Hönn se știa în cercurile SS că este partizanul încheierii cit mai grabnice a păcii cu puterile occidentale. În acest scop, a întreținut contacte neoficiale cu acei diplomați germani care împărțeau aceeași linie de politică externă.

Deci, Reinhard Hönn sprijinea activ sondajele prințului Hohenlohe. Venind din Elveția, prințul adusese la Berlin următoarea informație privind starea de spirit a Londrei: cei de acolo n-ar fi fost împotriva să înceapă contacte serioase, Göring fiind, pentru partea engleză, un partener acceptabil; părții germane i se recomanda, însă, să nu abuzeze în declarații oficiale de referiri cu privire la pace, urmînd ca atenția să se concentreze asupra contactelor prin intermediari.

acest timp, regele Leopold III s-a aflat în prizonierat.

⁵⁾ „Einsatzgruppe” — grup de atac.

²⁾ Göring era formal și președintele „Consiliului militar al Reichului” — L.B.

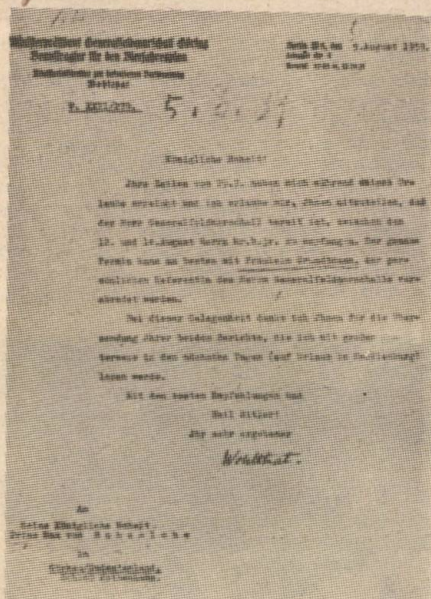
³⁾ DALHERUS, Birger, industriaș suedez care a acționat în serviciul de informații al Abwehrului în perioada războiului, îndeplinind numeroase misiuni de intermediar între guvernul nazist și reprezentanții autorităților puterilor aliate.

⁴⁾ LEOPOLD III (1933-1944). Între mai 1940 și septembrie 1944, Belgia a fost ocupată de trupele Germaniei hitleriste; în

Orașul elvețian Ascona - locul unor întâlniri secrete între reprezentanții americani și naziști în anul 1945

Încercări foarte serioase s-au întreprins pe teritoriul Suediei. Ele conduceau spre adjunctul ministrului de externe englez, Richard Butler. În toate acestea un rol avea să aibă și Hohenlohe. Butler i-a cerut direct lui Kelly să ia legătura cu prințul. Detaliile privind aceste contacte din Suedia le vom putea cunoaște numai după anul 1990, căci, până atunci, documentele respective din arhiva Foreign Office-ului vor rămâne secrete. O altă linie de contacte confidențiale se realiza prin Spania. Nici acestea n-au avut loc fără implicarea prințului. La 27 mai 1940, el și-a oferit, prin același Hewel, serviciile pentru stabilirea unor contacte prin Spania, în high-life-ul căreia se simțea ca la el acasă. Din documente nu reiese clar dacă Hohenlohe s-a deplasat atunci în Spania. Se știe, însă, foarte bine că aceste contacte au existat, ele ducând la „münchenezul” de tristă faimă, ambasadorul englez la Madrid, Sir Samuel Hoare.

Scrisoarea lui Wolthat, care confirmă participarea prințului Max von Hohenlohe la întâlnirea secretă dintre Hermann Göring și Walter Runciman

Quisling-ul Elveției

În Elveția, Hohenlohe nu s-a mărginit la relația cu Kelly. Un alt partener al său a fost ministrul elvețian de externe, Marcel Pile-Gola, cunoscut pentru simpatiile sale pro-germane. Discursul pronunțat de el după înfringerea Franței — discurs în care ministrul elvețian saluta capitularea Franței ca „o mare ușurare pentru elvețieni, întrucât de acum încolo trei mari vecini ai noștri [Franța, Germania, Italia - L.B.] au pășit pe calea păcii” — a făcut mare vîlvă. Într-o discuție cu un grup de redactori influenți, ministrul Pile-Gola declara că, din punct de vedere economic, Elveția depinde în întregime de puterile „Axei”⁶⁾ și, de aceea, este recomandat ca poporul elvețian să urmeze calea „adaptării intelectuale” la aceste puteri.

Pe sprijinul acestui om și al cercurilor sale conta în mod direct Hohenlohe în timpul recunoașterilor sale elvețiene. Într-unul din documentele aflate în arhiva Hohenlohe, prințul afirmă expres că a discutat, nu o dată, cu Pile-Gola problema încheierii păcii între Germania și aliații occidentali. Faptul este cunoscut, diplomații elvețieni legați de Pile-Gola — printre care Paravicini și Burckhardt — fiind participanți nemijlociți la multe din aceste întâlniri secrete.

Scrisoarea către Kelly

Hohenlohe avea să sintetizeze astfel esența acestor întâlniri, în cursul cărora i-a înmînat lui Kelly scrisoarea cuprinzînd propunerea directă a lui Hitler de a

⁶⁾ „AXA BERLIN-ROMA”. Alianța militaro-politică agresivă dintre Germania hitleristă și Italia fascistă, statuată prin acordul de la Berlin din 25 octombrie 1936. După crearea Axei Berlin-Roma, care demonstra trecerea vădită a statelor fasciste pe calea pregătirii și dezlănțuirii celui de al doilea război mondial, a urmat semnarea la 25 noiembrie 1936 a Pactului Anticomintern de către Germania și Japonia, la care a aderat, la 6 noiembrie 1937, Italia.

Încercări eșuate

încheia pacea cu Anglia: „Situția mea era foarte delicată, deși se făcea o propunere foarte serioasă. Nu era exclusă, însă, și o capcană. Poate că Hitler se aștepta la un refuz, pentru a-l folosi ca un pretext pentru bombardarea Angliei. În ce privește partea engleză, simțeam că ea putea să o privească cu încredere, dar că putea, la fel de bine, să o folosească și pentru a câștiga timp, pentru că, după aceea, să o respingă cu mult zgomot. În orice caz, înminând scrisoarea, eu m-aș fi plasat într-o postură suspectă. De aceea, am hotărât s-o depun la prietenul meu, ambasadorul american la Berna, Layland Harrison, iar lui Kelly să-i prezint copia. Lui Kelly, care n-a primit originalul⁷, i-am explicat că scrisoarea a venit prin Ministerul Afacerilor Externe și că Hitler cunoștea conținutul acesteia⁸”.

Deci, contactele între Kelly și Hohenlohe nu erau cîtuși de puțin întîmplătoare, mai ales că, în acestea, erau amestecate și alte persoane. Astfel, în iunie 1940 a sosit la Berlin un vechi jucător pe frontul „diplomației secrete” — K. Burckhardt⁷. După discuțiile politice avute la Berlin, el l-a vizitat la Berna pe același Kelly, căruia i-a comunicat că Hitler caută conciliere cu Anglia în următoarele condiții: recunoașterea calității Germaniei de putere mondială, înapoierea coloniilor germane, garantarea intangibilității Imperiului Britanic. Kelly a raportat toate acestea la Londra. Halifax a interpretat această propunere drept „oficială”.

Ulterior, Hohenlohe s-a întîlnit cu Burckhardt. Prințul avea la el amintita scrisoare a lui Hewel, în care acesta îl ruga să fie informat cu privire la contactele ulterioare. Expunînd concepția lui Hitler, Hewel sublinia că Anglia a pierdut războiul și că, acum, ar avea „ultima șansă” de a primi din partea Germaniei garanția menținerii imperiului. Acest lucru i-a comunicat lui Burckhardt, iar apoi lui Kelly. Informîndu-l pe Hewel despre răspunsul primit din partea lui Kelly, Hohenlohe i-a spus acestuia că ambasadorul englez îl considera pe Hitler drept „un om mare”, dar că Anglia nu manifestă încredere în promisiunile germane. Hohenlohe a întreprins imediat un pas paralel: luînd legătura cu Vaticanul, el a cerut sprijinul Papei Pius XII⁸ pentru a-l determina pe Roosevelt să accepte rolul de intermediar în încheierea păcii.

După cum se știe, guvernul lui Churchill n-a acceptat propunerile lui Hitler, nevăzînd în ele nici un avantaj pentru Anglia și nedorînd să devină un „partener inferior” al Germaniei. Să nu uităm că era în iunie 1940 și soarta Franței era cunoscută lumii întregi. A urmat, în curînd, atacarea Insulelor britanice de către aviația lui Göring, ceea ce n-a întărit deloc poziția celor ce, asemănător tuturor „munchenezilor” înrăiți, erau gata să ducă mai departe tratative secrete.

⁷) BURCKHARDT, Karl. Înalt comisar al Ligii Națiunilor la Danzig.

⁸) PAPA PIUS XII (Eugenio Pacelli) (1876-1958). Originar dintr-o familie de aristocrați bancheri din Roma, care aveau legături cu Vaticanul. În 1901 și-a început cariera clericală în secretariatul de stat al Sf. Scaun. Între 1917-1921 — nunțiu apostolic în Bavaria; din însărcinarea Papei Benedict XV a avut convorbiri cu kaiserul Wilhelm II cu privire la încheierea cît mai grabnică a păcii cu puterile Antantei, pentru a preîntîmpina o revoluție în Germania și în alte țări. În 1920—29 — nunțiu la Berlin. În decembrie 1929 este avansat cardinal. Din 1930 — secretar de stat al Papei Pius XI, căruia îi succede ca suveran pontif din 1939 pînă în 1958.

Allen Dulles, reprezentantul Agenției americane pentru Informații Strategice în Europa, într-o discuție de culise cu un emisar nazist

Apare Allen F. Dulles

Să subliniem doar un detaliu foarte interesant în activitatea prințului Hohenlohe din această perioadă. Încă din anii 1939-1940, el inclusea în rețeaua contactelor sale secrete o serie de mari oameni de afaceri și politicieni americani. Astfel, prințul Hohenlohe a participat la vizita întreprinsă la Berlin de industriașul Davis, care pretindea rolul de mijlocitor între guvernul hitlerist și SUA în căutarea aceleiași „păci de compromis” (pe baza restabilirii frontierelor Germaniei din 1914 și a înapoierii coloniilor sale). Dar nu numai atît! În arhiva prințului Hohenlohe există documente care atestă că, la contactele secrete ale acestuia din anul 1939, au participat reprezentanți ai Administrației SUA, precum și viitorul împuternicit al serviciului american de informații strategice în Europa, pe atunci jurist și om de afaceri, Allen Dulles. Astfel, în octombrie 1939, Hohenlohe a primit din Londra o serie de telegrame, care-l anunțau de apropiata întîlnire cu Allen Dulles la Lausanne, de la sfîrșitul aceleiași luni. Această întîlnire a avut și urmări, lucru confirmat de telegrama primită de Hohenlohe din New York: „I-am recomandat lui Welles să ia legătura cu Dv.”. Era vorba de cunoscuta vizită a subsecretarului SUA, Sumner Welles, în Europa.

„Barbarossa” însuflește jocul

Evoluția situației politice internaționale și militare în Europa după 1 septembrie 1939 a urmat cu totul alt curs decît și-au închipuit emisarii ambelor părți, care acționau, ca și prințul Hohenlohe, pe fronturile diplomației secrete. Germania hitleristă, ca și în anii antebelici, nu a reușit să obțină o înțelegere cu puterile occidentale. De altfel, ea tindea către aceasta doar ca o măsură complementară. Urmînd etapele programului său de dobîndire a dominației mondiale și, îndeosebi, acționînd pentru a-și asigura spatele frontului în vederea relizării obiectivului său cardinal — atacarea Uniunii Sovietice —, imperialismul german a desfășurat o serie de operațiuni militare în Eu-

ropa occidentală. Drept urmare, au fost cucerite Danemarca, Norvegia, Belgia, Olanda, Luxemburg și Franța. Era rîndul unei intervenții în Insulele britanice, intervenție care se pregătea încă din vara anului 1940.

Evenimentele militare au schimbat radical fața Europei occidentale, cel de al treilea Reich ocupînd o parte considerabilă a teritoriului continentului. Anglia se afla în fața unui pericol mortal. Începuse și elaborarea planului „Barbarossa” (planul privind agresiunile împotriva Uniunii Sovietice — n.n.) Cu toate acestea, activitatea emisarilor secreți, de cele mai diferite feluri, care transmiteau din Berlin spre Londra și Washington tot felul de „propuneri de pace”, era la fel de intensă.

Hohenlohe a aflat despre „Barbarossa” foarte devreme, imediat după hotărîrea de a trece la elaborarea planului de desfășurare a războiului împotriva Uniunii Sovietice. În acest sens, este foarte edificator Aide-mémoire-ul lui Hohenlohe, din martie 1941, privind o convorbire cu Göring, în care se folosesc, dintru început, cuvintele: „În cazul în care Germania va ataca Rusia...”

Ce perspectivă întrezărea Göring și, după el, Hohenlohe, în cazul atacării URSS și al obținerii victoriei militare germane pe teritoriul sovietic?

„1. Germania devine stăpînul deplin al Europei continentale. Rezolvarea problemei spaniole și portugheze rămîne un joc de copii.

2. Consecințele asupra evoluției situației interne din Germania vor fi colosale”.

3. Impactul asupra Europei occidentale e greu de descris (Hohenlohe avea în vedere, în primul rînd, anihilarea influenței engleze).

4. Însă esențialul, într-adevăr formidabil, rezidă în urmările care vor decurge pentru America și în acele concluzii pe care acestea le va trage în ceea ce privește relațiile sale cu Anglia.

În continuare, autorul Aide-mémoire-ului evoca schimbările ce urmau să se producă în această direcție:

a) America de Sud va deveni consumator de cereale care vin din Germania și va căuta alianță cu aceasta; b) Germania «va moșteni» pozițiile în Extremul Orient și va putea folosi China «ca obiect al tîrgului cu SUA» («Germania va fi în stare să propună americanilor mai multe posibilități și șanse în exploatarea economică a Chinei, ceea ce-i va obliga la reciprocitate»); c) se vor schimba relațiile SUA cu Japonia, iar Germania «nu va fi nevoită să dea lovituri asupra rasei albe cu ajutorul celei galbene» (!); d) cucerirea de către Germania a regiunilor petroliere din Orientul Mijlociu va anihila, pentru Rockefeller, concurența din partea companiei «Royal Dutch Shell».

Între timp, filele calendarului au ajuns la data de 22 iunie 1941. S-au realizat oare speranțele prințului și ale înalților săi protectori? După cum reiese din documente, tocmai atacarea URSS de către Germania fascistă i-a înșuflețit pe anticomuniștii purtînd sau nu uniformă Wehrmacht-ului⁹, în organizarea și urmărirea a noi operațiuni de culise. De data aceasta, se puneau mari speranțe în Vatican (întrucît, în situația creată, apelul la guvernele Angliei și SUA ar fi fost fără sens). Următorul document al lui Hohenlohe este intitulat: „August 1941”. Prințul însuși scria manu propria: „Ar putea oare Papa de la Roma să devină intermediar în încheierea unei păci?” O altă notă concludentă: „Discuția cu Hewel la inițiativa lui Göring și Canaris”. La ce se referea această discuție?

„Intrarea în Rusia ridică următoarele probleme: dacă [Germania] va reuși să învingă bolșevismul... ea va fi re-

unoscută drept pavăza păcii pentru Balcani și popoarele Orientului Mijlociu... Atunci Germania își va asigura temeiurile pentru proclamarea «păcii europene»”.

Dacă și Papa...?

Hohenlohe considera, însă, că, pentru aceasta, Germania are nevoie de o înțelegere cu Vaticanul și, mai mult decît atît, folosirea bisericii pentru „colonizarea spațiului rus”. Textual: „Germania are nevoie pentru menținerea dominației sale asupra slavismului est-asiatic de veriga religioasă. Țarismul a folosit religia pentru menținerea dominației sale. De ce oare Germania n-ar face același lucru?... Germania poate să ofere mujicului rus un singur lucru — religia. Este ieftin și sigur.” După aceste considerații cinice, Hohenlohe se întreba: „Ce se va întîmpla dacă Germania, devenind stăpînul tuturor rușilor, se va uni cu Papa? Dacă Hitler va face un pas curajos și va reglementa problemele religioase pînă la Urali?... Dacă patriarhul rus, aflat sub protectorat [german — L.B.], va fi confirmat de Papa, iar episcopii Franței, Spaniei, Orientului Apropiat și Extremului Orient și chiar ai Americii se vor pronunța pentru «pacea europeană»?”

Aceste considerații n-au rămas numai pe hîrtie. În decembrie 1941, Hohenlohe a avut o audiență la Pius XII și i-a expus programul său de amplă perspectivă. Propunerile prințului au fost primite cu scepticism. Chiar argumentul anticomunist a fost întîmpinat cu prudență. „Așa-numitul pericol bolșevic — i s-a spus prințului — pare ca un joc de copii în comparație cu pericolul german, bazat pe cunoscutul spirit de organizare și pedanterie”.

După înfrîngerea trupelor hitleriste în bătălia de la Moscova, după eșecul „Blitzkrieg”-ului¹⁰, s-a înțeles și la Vatican că în Europa se naștea frontul unic antihitlerist; s-a înțeles și faptul că Hitler și-a abandonat masca. Fără să-și facă prea multe probleme, cei de la Vatican s-au gîndit să pună mîna pe conducerea acestui front. Tocmai de aceea, partea a doua a considerațiilor expuse de Pius XII lui Hohenlohe sublinia, în principal, ideea necesității orientării spre S.U.A. Întreprinzătorul prinț Hohenlohe le-a receptat drept direcție de acțiune.

Arens dezvăluie identitatea lui „Bull”

Încă în anii '60, au fost date publicității documente¹¹ ale Departamentului VI din Direcția generală SS pentru securitatea Reichului — serviciile de spionaj ale lui Himmler. Ele purtau parafa: „Secret de stat”. Unul din documente era semnat de Hauptsturmführerul SS Arens din serviciul vest-european al Departamentului VI. Întregul conținut indica faptul că documentele erau destinate conducerii superioare naziste.

Despre ce era vorba? Documentele SS relatau discuțiile desfășurate, în ianuarie-aprilie 1943, în Elveția,

¹⁰) „Blitzkrieg” (din germ. Blitz — fulger, Krieg — război.) Război fulger proiectat de Hitler împotriva Uniunii Sovietice.

¹¹) Publicarea parțială a acestor documente s-a făcut pentru prima dată de autorul acestei cărți: și de S.N. Rostovski în revista „Novoe vremea”, în anul 1960 — L.B.

⁹) WEHRMACHT. Denumirea forțelor armate ale Germaniei fasciste din 1935-1945.

În cel mai mare secret, între reprezentanții Germaniei hitleriste și S.U.A.; erau fie rapoarte redactate direct de către reprezentanții Germaniei la aceste tratative, fie documente elaborate pe baza relatărilor lor. Discuțiile au avut loc la Berna și Geneva. Drept participanți la tratative, în documente erau indicate patru persoane: din partea Germaniei, „Paulus” și „Bauer”, din partea S.U.A. — „Bull” și „Roberts”. Desigur, erau nume conspirative.

Chiar din momentul publicării acestor documente a fost posibilă identificarea unora dintre participanții la aceste tratative. Astfel, într-unul din documentele semnate de SS-istul Arens, se arăta clar că, din partea americană, tratativele au fost conduse de fratele lui John Foster Dulles — Allan W. Dulles, viitorul șef al Agenției Centrale de Investiții (C.I.A.) a S.U.A.

Identificarea lui Dulles este în afară de orice dubiu. Dincolo de menționarea directă a numelui său într-o scrisoare a lui Arens, există și o confirmare indirectă a lui Dulles însuși. Într-un document SS se spunea despre „Bull” următoarele: „El a fost trimis din America în Elveția cu o oarecare întîrziere și a reușit să treacă prin Franța vichystă exact în momentul în care trupele germane au intrat în zona neocupată”. În cartea sa „Germany's Underground”, editată la New York în 1947, Dulles descrie împrejurările sosirii sale în Elveția în aceleași cuvinte. Sosirea sa la Berna a fost imediat înregistrată de agenții nazisti. Acest lucru a fost relatat după război în memoriile agentului secret al Abwehrului în Elveția, Hans Berndt Gisevius¹², și rezidentul serviciului de spionaj SS, Sturmbannführerul Wilhelm Höttl. Ambii au confirmat că atât Abwehrul¹³, cât și SS-ul au „reperat” imediat sosirea lui Dulles. Hitleriștii îi descifrau chiar telegramele radio transmise spre Washington.

Fosta colaboratoare a ambasadei engleze în Elveția, Elisabeth Wiskemann, cunoscută pentru legăturile sale cu Germania, scria în memoriile sale: „În noiembrie 1942, a început o eră nouă, cînd, din însărcinarea serviciului american de informații — militare și civile, reunite în persoana AIS (Agenția de Informații Strategice în Europa) — a sosit în Elveția Allen Dulles”. Simpatiile lui Dulles nu constituiau pentru Wiskemann un secret. Caracterizîndu-l, ea îl numea drept un „super-anticomunist”. Drept dovadă, ea evoca următorul episod. La sfîrșitul anului 1942, un tinăr iugoslav din Muntenegru a luat legătură cu ambasada britanică. El a informat-o pe Wiskemann cu privire la activitatea Armatei iugoslave de eliberare națională și despre rolul de trădători jucat de bandele lui Draza Mihailović¹⁴. Wiskemann a cerut sfatul lui Dulles, iar acesta „a fost de părere că aliații trebuie să se bazeze pe Mihailović și

să nu se lase influențați de propaganda comunistă”.

Care au fost obiectivele venirii lui Dulles în Elveția? Judecînd după afirmațiile sale ulterioare, ele au constat în menținerea unor contacte cu antinaziștii și în culegerea de informații cu privire la Germania hitleristă. Să adăugăm: este puțin probabil ca, la timpul respectiv, să fi existat vreun alt funcționar superior al Administrației americane, care să fi avut legături atât de vaste și importante — inclusiv cu naziștii —, așa cum avea Dulles. Încă de la mijlocul anilor '20, el a devenit asociatul firmei de avocați a fratelui său mai mare John Foster Dulles — „Sullivan and Cromwell”. Frații erau specialiști în afaceri germano-americane. Firma reprezenta în S.U.A. guvernul Germaniei și o serie de mari corporații germane, inclusiv Banca Schroeder, trustul chimic „IG Farbenindustrie”, concernul „Krupp”, monopolul electrotehnic „Bosh” și alte întreprinderi. După cum afirmă R. Harris Smith, specialist în istoria serviciilor de spionaj americane, „în timpul activității sale, în calitate de jurist al firmei «Sullivan and Cromwell», el [A. Dulles — L.B.] s-a întîlnit cu elita industriei germane, cu acei oameni care au finanțat și au sprijinit activ dictatura hitleristă”. Asistentul lui Dulles în Elveția era un american de origine germană — Hero von Schulze-Gaevernitz, ginerele lui Stinnes, cunoscutul magnat din Ruhr, cumnat, în același timp, al comandantului marinei militare germane, Grossamiralul Dönitz. Un alt ajutor al lui Dulles în Elveția a devenit emigrantul rus albgardist, V. Lada-Mokarski, vicepreședintele Băncii Schroeder, care lucra în calitate de consul general american la Berna.

Toată
„lumea bună”
face spionaj

Este interesant de subliniat — ca o trăsătură caracteristică a politicii de cadre promovate de serviciile de informații strategice americane — că aceasta se baza, în primul rînd, pe cercurile de afaceri și legăturile lor internaționale. Fiul superbancherului Andrew Mellon — Paul — a devenit ofițer în „Serviciul de operațiuni speciale” al biroului american de informații strategice din Londra, iar apoi s-a mutat la Luxemburg. Fiica lui Mellon, cunoscută drept „cea mai bogată femeie din lume”, era căsătorită cu șeful lui Paul — David Bruce. Însuși Bruce, fiul unui senator, era milionar. Mulți membri ai familiei Mellon ocupau diferite posturi în serviciile de informații americane de la Madrid, Geneva și Paris. Nici Morganii nu erau departe de Melloni: doi fii ai celebrului James Perpont Morgan au intrat în serviciul american de informații strategice, un membru al familiei Vanderbilt a ocupat un post chiar la sediul agenției, la Washington; tot acolo lucra și tinărul Dupont; tinărul Archibald (rudă cu un patron al „Standard Oil”) ocupa o funcție similară la Calcutta. La Berna, sub conducerea lui Dulles, lucrau multe „odrasle din casele bune”. În general, potrivit celor spuse de R. Harris Smith, firmele americane „erau mai mult decît generoase în oferirea de colaboratori și resurse la dispoziția serviciilor de informații strategice”. „Standard Oil” și-a trimis reprezentanții în serviciile de spionaj americane din Spania și Elveția, „Paramount Pictures” — în Finlanda și Suedia, „Goldman-Sax” — în Africa de Nord.

În ce scop erau, însă, folosite aceste legături? În ce mă privește, am avut la dispoziție patru documente cu privire la convorbirile secrete din Elveția, și anume:

¹² GISEVIUS, Hans Berndt. Funcționar superior al serviciului de spionaj nazist și, în același timp agent plătit al serviciilor engleze de informații. A publicat: *Jusqu'à la lie*, Calmann-Levy., Paris și *The Venlo Incident*, London. 1950

¹³ ABWEHR (în germ. — apărare, ripostă). Serviciul de informații și contrainformații al Marelui Stat Major german între 1925-1944. A jucat un rol important în pregătirile de război ale Germaniei hitleriste și în lupta împotriva Rezistenței în Europa ocupată. În 1944, în urma unei serii de insuccese ale Abwehrului în activitatea împotriva U.R.S.S. și ca urmare a concurenței cu alte organe ale spionajului german, Abwehrul a fost desființat, iar unele servicii ale acestuia au intrat în Direcția Generală de Siguranță a Reichului (R.S.H.A.), sub conducerea lui Himmler.

¹⁴ DRAZA MIHAILOVIC (1893—1946). General sîrb (1942); în 1941—45, șef al formațiunilor profasciste (cetnici). În 1942—45, ministru de război în guvernul iugoslav din emigrație. Criminal de război, condamnat la moarte și executat în urma sentinței Tribunalului popular al R.S.F.I.

a) Scrisoarea serviciului „B-3” din Direcția generală SS de securitate a Reichului (R.S.H.A.), adresată serviciului „D” din cadrul aceleiași direcții¹⁵, prin care se informa asupra întâlnirii cu Dulles;

b) „Consemnarea discuțiilor cu dl. Bull și dr. Roberts”;

c) Aide-mémoire-ul (fără titlu) discuțiilor dintre dl. Bauer și dl. Roberts;

d) „Discuția dintre Paulus și dl. Bull. Elveția, februarie 1943”.

Aceste documente au fost capturate la Berlin imediat după încheierea războiului și au servit drept bază pentru publicațiile sovietice care dezvăluiau caracterul întâlnirilor din 1943. După aceea, din partea americană s-au întreprins încercări de a pune la îndoială autenticitatea documentelor: un oarecare reprezentant oficial al A.I.S. a declarat că textele ar fi fost „foarte schimbate”. O asemenea încercare eșuează de la bun început, întrucât documentele susmenționate se află în Arhiva Națională a S.U.A.; copii ale acestor documente se găsesc și la Institutul de istorie contemporană din München (R.F.G.).

Documentele respective — care se pare că fac parte din dosarul personal al dr. Schuddekopf — ne permit să ne facem o imagine atît despre cercul problemelor abordate în timpul întâlnirilor secrete, cît și despre caracterul acestora.

Ținînd, însă, seama de faptul că documentele nu prezintă o expunere sistematică și că, în majoritatea cazurilor, fiecare dintre ele constituie o relatare a unei discuții, mi se pare oportun să grupez informațiile pe principalele probleme abordate de ambele părți.

„Dl. Paulus” acceptă invitația

Rapoartele trimise conducerii superioare a Reichului de către emisarii SS se referă, înainte de toate, la persoana lui Dulles și la descrierea „laturii organizatorice” a convorbirilor. Ele formează o imagine clară a ceea ce se întîmpla, la Berna și Geneva, la începutul anului 1943. Astfel, în raportul intitulat „Discuția lui Paulus cu dl. Bull” se menționa:

¹⁵ SERVICIUL „B-3” coordona activitatea de spionaj în Elveția, iar SERVICIUL „D” — activitatea de spionaj în America de Nord și de Sud, Anglia și Scandinavia — L.B.

„La mijlocul lui februarie, dl. Paulus a venit la Geneva, unde a fost vizitat imediat de dl. Roberts¹⁶. Dl. Roberts a dorit să-i aranjeze imediat o întîlnire cu șeful său, dl. Bull, însărcinat special al lui Roosevelt pentru problemele europene. Dl. Paulus a ținut să se informeze, mai întîi, asupra situației cu ajutorul cunoștințelor sale. Printre alții, el a discutat cu actualul ambasador spaniol la Vatican, dl. Barcenas. Întîlnindu-l, dl. Paulus l-a întrebat în treacăt despre Bull, și Barcenas a spus că este o persoană extrem de influentă, curtată foarte mult de aliații noștri...”

Barcenas a venit, de altfel, în Elveția și pentru a-l cunoaște pe dl. Bull. Informațiile furnizate de Barcenas au fost confirmate și de alte surse, consultate de dl. Paulus. Ministrul-consilier Kordt¹⁷, dl. Köher¹⁸ și dl. von Bibra¹⁹, precum și ambasadorul Spaniei la Berna și ministrul de externe elvețian Pile-Gola, de asemenea, l-au caracterizat pe dl. Bull drept un om extrem de interesant.

Numai după aceea, dl. Paulus s-a hotărît să accepte invitația d-lui Bull. Trebuie menționat dintru început că, după discuția cu dl. Bull, dl. Paulus a fost invitat de către ministrul-consilier american, dl. Harrison, care i-a spus că, în nici un caz, nu-l consideră pe dl. Bull drept concurentul său; că, între el și dl. Bull — care are însărcinări speciale — există cele mai bune relații și că a primit de la Washington indicația să-i acorde întregul său sprijin pentru misiunea ce o avea.

Din cele de mai sus, precum și din alte informații rezultă că dl. Bull este un reprezentant foarte influent al Casei Albe în Europa și, după cum spun elvețienii, el beneficiază de legătură telegrafică directă cu președintele american, ocolind Departamentul de Stat. Fiind un bun cunosător al Europei și reprezentantul direct al guvernului S.U.A., el este însărcinat să se ocupe de problemele europene, îndeosebi est-europene. Cunoaște bine limbile europene. Este un bărbat solid, de vreo 45 ani, cu o alură sportivă.

Este asistat în calitate de referent special pentru probleme economice europene de cunoștința noastră mai veche, domnul Roberts, un om mai în etate. Dl. Bull desface o activitate destul de energică și primește în per-

¹⁶ „ROBERTS” — pseudonimul asistentului lui Allen W. Dulles. Vom afla în curînd cine era, precum și numele adevărat al „dl. Paulus” — L.B.

¹⁷ KORDT, Theodor. Ministru-consilier al ambasadei germane în Elveția, participant la întîlnirile de culise cu diplomații puterilor occidentale.

¹⁸ KÖHER, Herbert. Ambasador al Germaniei în Elveția în perioada celui de-al doilea război mondial.

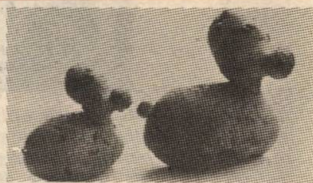
¹⁹ BIBRA, Theodor von. Consilier al ambasadei germane în Elveția.

IOOO + I

Super-spion, dar victimă

Mai, mai să iasă un incident diplomatic datorită unui simplu furt de mașină. Dar ce furt, și ce mașină! Automobilul, un BMW, aparținerea „gorilelor” șefului poliției criminale vest-germane (BKA), care participa, la Paris, la o reuniune vest-europeană. Paznicii francezi ai locului de parcare, polițiști în regulă, au fost zdrăvan bătuți și făcuți inofensivi de un grup de bandiți care au furat

BMW-ul, burdușit de aparate și fel de fel de trucuri electronice. Ancheta a stabilit, cu destulă rapiditate, că e vorba de o bandă specializată în furtul de mașini. Vreme de cîteva ore, patronul BKA n-a vrut să creadă această versiune, convins fiind că faptul s-ar datora unor periculoși teroriști veniți din R.F.G., împotriva cărora era de datoria poliției franceze să fie apărut. A trebuit desfășurată o amplă și convingătoare diplomație pentru a-l convinge pe șeful poliției vest-germane că, în Franța, poliția este „uneori” neputincioasă în fața unor gangsteri ale căror acțiuni sînt foarte departe de motive politice.

„Un cartof, doi cartofi”. Încă o dovadă că natura produce artă. Un elvețian a avut ideea să prezinte la Zürich aceste două exemplare din grădina sa. Cine nu știe că sînt cartofi, ar putea să-i ia drept două remarcabile modele de artă primitivă

Încercări eșuate

menență emisari semi-oficiali ai diferitelor state și organizații europene. Fără îndoială, el poate fi considerat un fel de ambasador cu însărcinări speciale trimis de Roosevelt în Europa".

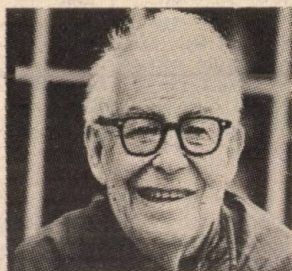
Deci, discutind cu „Bull” și „Roberts”, emisarii SS nu-i priveau drept indivizi fără importanță, ci ca pe reprezentanți competenți ai Statelor Unite, cu care puteau fi abordate problemele cele mai serioase. Fundamentală în toate discuțiile apărea „configurația post-belică” a Europei; aceasta îi preocupa foarte mult pe Himmler și complicitii săi. În esență, ea se rezuma la întrebarea: va putea să se mențină regimul nazist într-o formă sau alta?! În discuțiile preliminare, ambele părți și-au expus punctele de vedere privind cauzele și desfășurarea războiului, ceea ce a permis, după toate probabilitățile, atât părții germane, cât și celei americane, să constate o surprinzătoare apropiere de păreri. Afirmatia are în vedere, înainte de toate, opinia lui Dulles și a subalternului său cu privire la cauzele războiului.

„Greșeala”...

Astfel „Roberts” a declarat: „Din partea germană a fost o greșeală colosală să se ajungă la război. După părerea sa, nu trebuia ocupată Praga, fapt ce a dus la încordarea situației. În cursul unei evoluții pașnice, Europa de sud-est ar fi căzut rapid, practic, în miinile Germaniei; nici Anglia, nici America nu ar fi avut intenția și forța de a se opune, pe cale militară, unei asemenea evoluții a evenimentelor. Iar dacă, după aceea, într-o bună zi, Germania ar fi pus mîna pe aceste regiuni, i-ar fi fost foarte ușor să ducă un război pe un singur front, împotriva Rusiei”.

Deci, participanții americani la convorbiri exprimau în mod direct regretul că Germania nu a „început războiul pe un singur front, împotriva Rusiei”. Aceasta apărea drept o confirmare, post-factum, a faptului că un asemenea război nu ar fi întâmpinat obiecții din partea S.U.A. și Angliei. Desigur, o asemenea „digresiune istorică” avea un anumit sens în gura lor, trimițînd direct la posibilitatea unei coteluri în desfășurarea războiului, a unei coteluri antisovietice. Or, tocmai în aceasta își puneau mari speranțe acele cercuri ale capitalului monopolist german și din conducerea nazistă (îndeosebi din SS), care sperau să ajungă la o înțelegere cu cercurile anticomuniste din S.U.A. și Anglia!

Ideea că „Germania ar fi putut să obțină totul pe cale pașnică” (de fapt, repetarea ad-litteram a celebrei fraze din scrisoarea lui Chamberlain adresată lui Hitler în ajunul Acordului de la München) a fost pe larg expusă de americani. În documentul care sintetizează toate aceste discuții se spune: „După părerea americanilor, politica externă germană era sortită să ducă la război datorită instabilității sale și a lipsei de măsură, ceea ce a determinat o puternică reacție în țările anglo-saxone. Comițînd erori psihologice, guvernul german i-a obligat pe anglo-saxoni să dea alarma; în Anglia s-a introdus serviciul militar obligatoriu; S.U.A. au început să se înarmeze; ambele țări au renunțat la izolaționism. O asemenea atitudine a Germaniei le-a fost cu atât mai de neînțeles, cu cât ea și-ar fi putut atinge obiectivele pe cale pașnică, fără a se lăsa de o obiecție serioasă din partea anglo-saxonilor (avînd în vedere vulnerabilitatea Franței). Forțînd o ușă deschisă, nemții au generat îngrijorare în lume și și-au subminat șansele. Germania a oferit singur material de propagandă cercurilor germanofobe. După părerea anglo-saxonilor, războiul s-a dezlănțuit nu atât datorită existenței motivelor reale de conflict, cât datorită unor greșeli psihologice și neînțelegerii de către Germania a mentalității altor popoare. Anglo-saxonii nu ar fi putut fi făcuți să ia arma în mînă, dacă politica germană în Est ar fi fost mai abilă și mai energică. Ultimul semnal de alarmă pentru anglo-saxoni a fost încălcarea Acordului de la München și ocuparea orașului Praga, ceea ce a subminat orice speranță privind cantonarea politicii agresive germane. Germania și-a promovat politica ex-

Imagine recentă a cunoscutului inventator al scării folosite pentru măsurarea cutremurelor, Charles Richter, care a încetat din viață în toamna anului 1985 în vîrstă de 85 de ani în orașul californian Pasadena. Richter, împreună cu Beno Gutenberg, a elaborat scara ce-i poartă numele în anul 1935. Aceasta este gradată de la 1 la 9, permițînd clasificarea seismelor după energia degajată și nu după efectele superficiale.

Pe aripile vîntului...

În unele țări, energiei eoliene i-a fost acordată, în ultimii cîțiva ani, o importanță tot mai mare. În timp ce diferite tipuri de pompe eoliene rudimentare sînt folosite de peste un mileniu pentru extragerea din pămînt a apei necesare în agricultură și gospodăriei, progresele făcute în deceniul actual vizează o nouă formă de utilizare a forței eoliene: sisteme centralizate de turbine eoliene producătoare de electricitate. În California și în alte cîteva zone, asemenea „ferme eoliene” – lanțuri de turbine conectate la rețeaua energetică – produc și vînd curent electric.

Astăzi, un număr de circa 20 000 turbine eoliene alimentează cu electricitate posturi îndepărtate de prevenire a incendiilor, aeroporturi și ferme izolate sau balize în zone de coastă. Treptat, tehnologia necesară a fost îmbunătățită. Ingineri specializați în aeronautică au proiectat instalații cu elice de mărimea aripilor unui jumbo-jet și capabile să genereze pînă la

ternă prin metode național-socialiste interne. Declarațiile de politică externă se făceau nu atât pentru străinătate, cât pentru uz intern. În Germania ar fi trebuit să se știe că asemenea metode nu vor găsi niciodată înțelegere din partea anglo-saxonilor, având în vedere trăsăturile acestor popoare”.

Odată, „Roberts” le-a recomandat interlocutorilor săi să folosească metodele anglo-saxone de discriminare rasială, care „duc la succese practice, fără să producă zgomet”.

„Desene politice” fantastice

Cum își imagina Dulles „configurația postbelică” a Europei? Concepția sa în această direcție putea fi numită, pe bună dreptate, drept programul anticomunismului internațional:

„După părerea sa, este necesar ca în Europa să fie edificată o asemenea pace, în menținerea căreia să fie într-adevăr interesați toți participanții. Nu trebuie să se ajungă din nou la împărțirea în învingători și învinși, adică în mulțumiți și nemulțumiți, nu trebuie să se permită în viitor ca asemenea națiuni, precum cea germană, să recurgă la experiențe disperate și la acte de eroism, cauzate de inechități și lipsuri. Statul german trebuie să se mențină ca factor de ordine și de reorganizare; nici nu poate fi vorba de divizarea sa sau de separarea Austriei. Influența prusacă nefastă trebuie, însă, redusă în limite raționale, iar unor regiuni din cadrul Germaniei Mari trebuie să li se acorde o mai mare autonomie și o autoritate egală. Se pare că dl. Bull nu acordă o prea mare importanță problemei cehe; pe de altă parte, el se considera obligat să se pronunțe pentru crearea unui cordon sanitar împotriva bolșevismului și panslavismului. Fără a intra în amănunte, el era de părere că cea mai bună garanție a unei păci durabile și a înțelegerii între popoare în perioada de după război va fi împărțirea producției indus-

triale, asigurându-se piețele de desfacere. A subliniat în mod deosebit că America acordă o importanță deosebită pieței africane. După toate aparențele, dl. Bull recunoștea în întregime pretențiile Germaniei la hegemonie industrială în Europa. De Rusia vorbea fără o simpatie deosebită și a observat că această țară dispune de o imensă piață internă.

Dl. Paulus și-a făcut impresia că americanii, în orice caz dl. Bull, nu vor să audă de bolșevism sau panslavism în Europa centrală”.

Aceste declarații sincere, făcute într-o discuție cu emisarii lui Himmler și Schellenberg, au fost ulterior dezvoltate și confirmate. În memorandum se spune:

„După cum se pare, dl. Bull respinge în întregime planurile întrucitva demodate ale Angliei de a reorganiza Europa pe baza tradițiilor istorice și de a restabili fostele monarhii. El înclină, mai mult sau mai puțin, spre crearea unei ordini europene statale și industriale pe scară largă, văzind într-o Germanie Mare, federativă (de genul Statelor Unite), cu confederațiile dunărene alipite, cea mai bună garanție a ordinii și reorganizării în Europa centrală și de est. Dl. Bull nu respinge ideile și acțiunile de bază ale național-socialismului”.

Ideile privind „configurația Europei”, în care Dulles îi rezerva Germaniei rolul „factorului de ordine”, adică de bastion anticomunist, au fost dezvoltate de el și de „Roberts” destul de detaliat. S-au făcut aprecieri, în expresii dure, la adresa politici Angliei (învinuind-o, fără nici un temei, de „concesii față de Uniunea Sovietică” și de faptul că „joacă pe cartea rusească” împotriva Washingtonului). Această idee s-a repetat, nu o dată, în timpul discuțiilor, caracterizând, edificator, rolul provocator jucat de Dulles nu numai față de U.R.S.S., ci și față de Anglia.

Un obiectiv important al convorbirilor din Elveția l-a constituit sondajul întreprins de ambele părți pentru a afla în ce măsură este posibilă realizarea unui compromis între Germania și inamicii săi occidentali. Dulles și „Roberts” au lăsat nu o dată să se înțeleagă că ar fi de dorit ca războiul să se termine printr-o „soluție politică”. Astfel, în raportul general sint cuprinse următoarele considerații: „Germania poate să influențeze rezolvarea multor probleme internaționale care nu sînt încă soluționate și care constituie

5 000 kw, ceea ce reprezintă necesarul de electricitate al unui număr de peste o mie de locuințe moderne. Cel puțin opt asemenea „mașini eoliene” gigantice au fost instalate în SUA, iar altele au fost experimentate în Canada, Danemarca, Olanda, Suedia, Marea Britanie, RFG. Aceste experimente nu s-au soldat, însă, totdeauna cu succesul scontat: unele instalații s-au dărîmat, altele generatoarele s-au ars.

Eforturile actuale urmăresc o reducere a costului de producție al turbinelor eoliene și o sporire a rezistenței lor. Interesul economic față de energia eoliană comercială a crescut considerabil. Prima fermă eoliană din lume, situată în New Hampshire (SUA), a început să genereze electricitate în 1981, iar prima fermă municipală a fost dată în folosință la Livingston (Montana) în 1982. Toate aceste succese au fost surclasate, însă, în ultimii doi ani, de realizările californiene. Profund de existența unor văi care oferă condiții ideale pentru rețele de turbine eoliene, California este cea mai avansată regiune în acest domeniu energetic. Aici s-a înregistrat o creștere rapidă a numărului de ferme eoliene, fenomen comparat de unii comentatori cu goana după aur declanșată în California în 1894.

Noile turbine eoliene sînt înzestrate cu cele mai moderne sisteme de transmisie și control electronic și sînt fabricate din cele mai noi materiale sintetice. Totuși, fermele eoliene întîmpină o seamă de dificultăți

tehnice. Multe turbine au fost scoase din funcțiune pentru efectuarea de reparații, și numeroase probleme își așteaptă încă rezolvarea. Pînă în prezent, concluzia cea mai importantă este că „mașinile eoliene” simple și robuste par să fie cele mai adecvate, motiv pentru care o serie de modele complexe și eficiente au fost, totuși, abandonate.

Verdictul economic în cazul fermelor eoliene a și fost dat. În regiunile bîntuite de vînturi, turbinele eoliene bine construite pot produce curent electric la un preț convenabil. Pentru diferite regiuni din California, vestul mijlociu al SUA, nordul Europei și multe țări subdezvoltate – unde viteza medie a vîntului este de cel puțin 19 km/h și electricitatea este generată, în bună parte, de termocentrale care folosesc petrolul drept combustibil –, fermele eoliene încep să devină o soluție viabilă din punct de vedere economic. În deceniul următor, fermele eoliene ar putea deveni, în multe părți ale lumii, mai eficiente decît termocentralele pe cărbune sau centralele nucleare.

La începutul lui 1984, 4 600 de turbine eoliene erau instalate în California, iar alte 5 000 urmau să fie amplasate pînă la sfîrșitul anului. Este lesne de presupus că, în jurul anului 2000, fermele eoliene ar putea livra 20% din necesarul de electricitate al Californiei. Exploatarea forței eoliene este pe cale de a deveni unul dintre cele mai mari succese energetice ale deceniului al nouălea.

Încercări eșuate

încă obiectul discuțiilor între Aliți, aducând o contribuție constructivă și influențând atitudinea Aliților. Astfel, interlocutorii americani își pot pe deplin imagina că într-o bună zi va fi posibilă rezolvarea problemei cehe în cadrul Reich-ului, dacă va fi restabilită încrederea în seriozitatea și priceperea germane".

Participanții americani la convorbiri au continuat să imagineze „soluții politice”: „Succesele armatei germane nu pot influența Națiunile Unite și nu pot duce la încetarea războiului. Aliții ar putea fi determinați să-și revizuiască pozițiile numai dacă Germania va demonstra că este gata să facă, de bunăvoie, un pas politic de anvergură”.

Cu sau fără Hitler?!

Într-o asemenea situație, partea germană a încercat să se lămurească dacă S.U.A. sînt gata să ajungă la o înțelegere cu regimul nazist, precizînd că nu poate fi vorba decît de o înțelegere cu Hitler sau cu Himmler. Răspunsul a fost ambiguu: mai întîi, reprezentanții americani au vorbit despre imposibilitatea de a-l socoti pe Hitler drept un partener, iar apoi au declarat: „Se poate conta pe Hitler, dar nu pe cauza lui, atît în sens pozitiv, cît și negativ”. O altă formulare suna în felul următor: „În situația actuală, Germania, practic vorbind, nu este un partener cu care se poate ajunge la o înțelegere trainică”. Conducerea SS a interpretat această declarație cam în felul următor: americanii ar putea, totuși, merge la o înțelegere. Există un oarecare temei pentru aceasta, dacă ținem seama de următoarea declarație a lui „Roberts”: „America n-are de gîd să intre într-un război la fiecare 20 de ani. De aceea, ea tinde spre o reglementare trainică, la fundamentarea căreia își va aduce o contribuție hotărîtoare; avînd o experiență amară, nu va lăsa acest lucru pe seama Angliei. Ar fi regretabil, dacă Germania, ea însăși, și-ar face imposibilă participarea sa la această reglementare. Căci este o țară care merită toată admirația...”

Finalitatea convorbirilor se conturează clar: crearea unei linii sigure de contacte între serviciile de informații strategice americane și reprezentanții lui Himmler. În legătură cu aceasta, în documente există un pasaj interesant, în care se spune: „În timpul discuției, dl. Bull a făcut în treacăt o aluzie cu privire la discuțiile din Portugalia (»am auzit că se duc niște convorbiri în Portugalia»)²⁰. Dl. Paulus n-a marșat, așînd surprindere și necunoaștere. Dl. Bull a schimbat imediat tema discuției; în continuare, el a vorbit despre persoana lui Alfonso, despre a cărei prietenie cu dl. Paulus și vederile sale sută-la-sută naziste Paulus l-a informat demult pe dl. Roberts. Dl. Paulus a declarat că el colaborează cu Alfonso atît la firma «Skoda», cît și în alte afaceri; îl cunoaște de mai mulți ani și îl apreciază. Nu i se poate reproșa lui Alfonso că n-ar fi clarvăzător. Ar fi, însă, iluzoriu să se creadă că acest om n-ar fi un adept fidel al Führerului. Probabil că, pentru dl. Bull, acest lucru nu era o noutate; el a declarat că este gata oricînd să se întâlnească cu Alfonso și că este în măsură să dea orice asigurări privind respectarea precauțiilor necesare. Dl. Bull

²⁰ În paranteză, această frază era repetată în engleză. Era vorba de contacte secrete între serviciile de informații americane și reprezentanții serviciilor de informații SS, în care reprezentantul german apărea sub pseudonimul „Alfonso”. Se va vorbi în curînd despre acesta. — L.B.

a mers atît de departe, încît a propus chiar o parolă, cu ajutorul căreia Alfonso l-ar fi putut chema la telefon. Dl. Paulus a luat notă de declarațiile d-lui Bull. În cazul că Alfonso nu va putea veni, dl. Bull, își punea mari speranțe în discuția cu consilierul de stat Lindeman²¹ de la firma Norddeutsche Lloyd. Se pare că Lindeman, ca om de afaceri, se bucură de autoritate personală în S.U.A. Discuția s-a încheiat amical, dl. Bull însuși oferindu-se să dea indicații ambasadei americane din Madrid ca să-l ajute în orice moment pe dl. Paulus. Dl. Bull a menționat numele consilierului Buttlerworth, afirmînd că este cel mai indicat.”

„Relații amicale”

În aceeași zi, dl. Paulus a făcut o scurtă vizită ministrului consilier american, dl. Harrison; acesta din urmă a subliniat că dl. Paulus nu trebuie să-și închipuie că ar exista divergențe între el și Bull. Între ei sînt cele mai bune „relații amicale”. Cu cine avea Dulles „relații amicale”?

„Paulus” — potrivit adnotării făcute de mină pe marginea unuia dintre documente — este unul și același prinț Max-Egon Hohenlohe zu Langenburg. Dar ceilalți doi, dl. „Bauer” și dl. „Roberts”?

La prima întrebare am început să caut răspuns în documentele Departamentului VI din R.S.H.A. Din acestea reieșea că documentele Hohenlohe — Dulles au fost transmise șefului secției engleze din R.S.H.A., dr. Otto-Ernst Schuddekopf. Mi-a venit ideea că el însuși a participat la discuții. Dr. Schuddekopf trăiește, cărțile sale, dedicate istoriei contemporane a Germaniei, apar în R.F.G. N-am reușit să aflăm, însă, prea multe de la el. La început, el n-a vrut să ia legătura cu mine, pretextînd că a nimerit în Departamentul VI al R.S.H.A. cu totul „întîmplător”. Cine era „Bauer”? Dr. Schuddekopf a opinat că, sub acest nume, s-ar ascunde însuși Walter Schellenberg — șeful Departamentului VI al R.S.H.A., adică al serviciului de spionaj SS...

Atît presupunerea mea, cît și versiunea lui Schuddekopf n-au fost exacte. Studiînd în amănunt documentele SS, am remarcat, într-unul din acestea, că, lîngă numele „Bauer”, era adăugat de mină „Spitzi”.

Reinhard Spitzi relatează

Era un om cărunt — care și-a păstrat extrem de bine alura elegantă și bunele maniere — și am avut ocazia să discut în mai multe rînduri.

...Originar dintr-o familie de intelectuali (tatăl său a fost profesor al ultimului împărat — Carol)²², Spitzi

²¹ LINDEMAN, Karl. Cunoscut om de afaceri german, cu legături importante în S.U.A. A fost președintele Consiliului de supraveghere al concernului naval „Norddeutsche Lloyd” din Bremen, precum și membru al consiliilor de supraveghere ale diferitelor firme. Întreținea legături strîns cu virfurile naziste — L.B.

²² CAROL I. Împărat al Austro-Ungariei (1916—1918). Rege al Boemiei și rege al Ungariei sub numele de Carol IV. La 12 noiembrie 1918, Austria s-a proclamat republică.

Aspect de la una din întâlnirile care au dus la Acordul de la München. În rândul din spate, al doilea din stînga - Sir Horace Wilson; lîngă el, cu textul în mînă - Reinhard Spitzzi, care a întocmit procesul verbal al tratativelor

a intrat de timpuriu în politică. În 1931 a aderat la N.S.D.A.P. și-a manifestat foarte repede talentele, respectiv a participat nemijlocit la puciul nazist din Austria. Puciul a eșuat; cancelarul Dollfuss²³, un om de orientare pro-italiană, a fost însă ucis.

— Deci ai fost unul din asinii lui? — n-am rezistat să nu-l întreb pe elegantul meu interlocutor...

— A, nu, n-a fost deloc așa! Nu aveam de gînd să-l ucidem — a spus Spitzzi și și-a continuat imperturbabil relatarea.

Desigur, a fost nevoit „să fugă” în Germania. Aici a devenit colaborator al Biroului lui Ribbentrop²⁴ — una din instituțiile N.S.D.A.P. care se ocupa cu politica externă; între timp, intrase deja în SS. Spitzzi vorbea puțin engleza, franceza și italiana, ceea ce i-a permis să devină secretarul personal al lui Joachim von Ribbentrop, cînd acesta a fost numit ambasador la Londra. Hauptsturmführer-ul SS Spitzzi a asistat la toate actele de cea mai mare importanță ale politicii externe germane — de la semnarea „Pactului anticomintern”²⁵ pînă la convorbirile de la München²⁶. El a

fost de față la „Berghof”, atunci cînd cancelarul Austriei, Schuschnigg²⁷, a fost convocat pentru a i se comunica cererile ultimative ale lui Hitler: alipirea Austriei la Germania.

În cariera diplomatică a lui Spitzzi a intervenit, apoi, o pauză. Afirmă că și-a spus cuvîntul antipatia soției lui Ribbentrop. Oricum, în continuare, a lucrat — și asta e sigur — la biroul din Berlin al concernului american I.T.T.

— În această calitate, — își amintește Spitzzi — Canaris m-a folosit, nu o dată, în timpul deselor mele călătorii în Anglia...

În Anglia, Spitzzi l-a întîlnit pe „Mapli” — porecla sub care era cunoscut prințul Max-Egon Hohenlohe. Spitzzi n-a lucrat, însă, mult la biroul american. Din 1938, el a devenit colaborator al Abwehrului, rămîind, în același timp, și colaborator al serviciului de informații SS. În 1941, a avut un accident, după care a trebuit să se trateze o jumătate de an. A fost, însă, din nou nevoie de el, curînd...

Abordînd tema întîlnirilor din Elveția, Spitzzi mi-a spus că relațiile Germaniei cu puterile occidentale reprezentau o veche preocupare a sa. Unul din prietenii săi apropiați era Erich Kordt — fost colaborator al ambasadei germane la Londra, care a participat activ la contactele de culise din anii 1938—1939. În vara anului 1941, Spitzzi a petrecut o bună perioadă de timp la castelul contelui von Bismarck de lîngă Hamburg. Acest castel al familiei Bismarck²⁸ (unde se află și mausoleul „cancelarului de fier”) a fost loc de întîlnire al unui cerc îngust de aristocrați germani. Aici a venit și prințul Max-Egon Hohenlohe. Spitzzi îl cunoștea din vedere, dar acum s-au apropiat mai mult unul de celălalt, sfîrșind prin a găsi un limbaj comun. Fiind dezolați de politica nechibzuită a lui Hitler, care nu reușise să ajungă la o înțelegere cu Anglia și S.U.A., Hohenlohe și Spitzzi au hotărît să-și folosească posibilitățile pentru a îndrepta „această greșală”.

Hohenlohe dispunea de multe acțiuni ale uzinei cehoslovace „Skoda”. În calitate de membru al Consiliului de Aministrație, prințul a propus direcției „Skoda”

²³ DOLLFUSS, Engelbert (1892—1934). Cancelar federal al Austriei și ministru al afacerilor externe din 1932, unul din liderii Partidului Social-Creștin. În martie 1934 a semnat așa-numitele Protocoale de la Roma, care au pus politica Austriei în dependență față de Italia. Ucis de adepții Anschluss-ului.

²⁴ BIROUL LUI RIBBENTROP (Ribbentrops Dienststelle). Organism de politică externă al N.S.D.A.P., strîns legat de persoana lui Joachim von Ribbentrop și aflat într-o acerbă concurență cu Aussenpolitisches Amt (A.P.A.) der N.S.D.A.P. (Oficiul de politică externă al Partidului Național Socialist al Muncii din Germania) condus de Alfred Rosenberg.

²⁵ PACTUL ANTICOMINTERN. Înțelegere încheiată la 25 noiembrie 1936 la Berlin între Germania fascistă și Japonia militaristă, care puneau bazele constituirii blocului acestor state în scopul cuceririi dominației mondiale (sub lozincă luptei împotriva Cominternului). În noiembrie 1937, la acest pact a aderat Italia fascistă, iar, mai tîrziu, o serie de alte state. În 1939—1940, pactul s-a transformat într-o alianță militară deschisă.

²⁶ CONFERINȚA DE LA MÜNCHEN (29—30 septembrie 1938), la care au participat reprezentanții Germaniei (Hitler), Franței (Daladier), Angliei (Chamberlain) și Italiei (Mussolini), a obligat Cehoslovacia să cedeze Germaniei regiunea sudetă. Acordul de la M., urmat de semnarea declarațiilor anglo-germane și franco-germane, proclamînd „salvarea păcii” europene, prin concesii făcute Reichului german, a constituit punctul culminant al politicii de „împăcare” a lui Hitler, care a primit, ulterior, denumirea de „politică müncheneză”. Sacrificînd suveranitatea și integritatea teritorială a Cehoslovaciei, Acordul de la M. a avut repercusiuni grave asupra situației internaționale, a dus la întărirea situației strategice a Germaniei hitleriste, la încurajarea acțiunilor ei agresive îndreptate spre Est și la precipitarea celui de al doilea război mondial.

²⁷ SCHUSCHNIGG, Kurt (1897—1977). Cancelar federal al Austriei în 1934—1938, unul din liderii Partidului Social-Creștin. Guvernul său a încheiat cu Germania fascistă înțelegeri (1936, februarie 1938) care au grăbit Anschluss-ul. În 1941—1945 s-a aflat într-un lagăr de concentrare, de unde a fost eliberat în 1945. Pînă în 1967 s-a aflat în emigrație.

²⁸ BISMARCK, Otto, prinț von (1815—1898). Prim ministru al Prusiei (1862—1871), a urmărit realizarea unificării Germaniei prin „fier și sînge”, purtînd războaiele împotriva Danemarcei (1864), Austriei (1866) și Franței (1870—1871). Cancelar al Imperiului german (1871—1890), supranumit „cancelarul de fier”, a dus o politică internă dură, de înăbușire a mișcării socialiste. Pe plan extern a pus bazele imperiului colonial german și a fost organizatorul, de fapt, al Triplei Alianțe.

Încercări eșuate

să creeze un „Inspectorat occidental” special, cu reședința la Madrid, care să se ocupe de piața Europei occidentale.

— Odată cu afacerile — explica Spitzzi, — puteau fi aranjate legături între Occident și cercurile rezonabile ale autorităților germane...

Hohenlohe trebuia să fie președintele acestui Inspectorat, iar Spitzzi — director. Spitzzi obținuse pentru sine acordul unor asemenea personaje importante, precum amiralul Canaris și locțiitorul său, Oster. Nu era însă suficient; expert în asemenea treburile, Spitzzi a considerat absolut necesar să obțină și acordul lui Himmler. Acesta avea să-i spună lui Schellenberg:

— Spitzzi ăsta nu-i băiat rău, are experiență, să-i dăm o șansă...

Schellenberg își dă acordul

În ajunul plecării la Madrid, Spitzzi a fost primit de Schellenberg. Părerile lor au coincis. Memoriile lui Schellenberg²⁹ atestă că acesta a acționat intens, începând din anul 1942, pentru încheierea unei păci separate cu aliații occidentali. Spitzzi a obținut dreptul de a elabora „rapoarte personale” către șeful serviciului de spionaj SS. Pentru o mai bună acoperire, ambii — Spitzzi și Hohenlohe — au fost incluși în rindul agenților SS³⁰.

La Madrid, Hohenlohe și Spitzzi dispuneau de mari posibilități. Prințul îl cunoștea bine pe Franco și pe ministrul de externe, contele Hordana. La ambasada germană, Spitzzi a stabilit un contact strâns cu împunătorul SS Wintzer. În plus, Spitzzi avea un „om de casă” în Portugalia — viitorul său socru —, pe Hubert von Breisky, o persoană de încredere a ambasadurii germane Hune-Hoisingen.

— Deci, ne-am instalat foarte bine, atît eu, cît și Hohenlohe, — își amintea Spitzzi. Puteam să ne vedem de treburile noastre. Ne legam speranțele de S.U.A. — cea mai mare putere a Occidentului.

Spre sfîrșitul anului 1942, Hohenlohe a ajuns la consilierul ambasadei S.U.A. din Spania, Buttlerworth, care i-a indicat, ca loc de contact, Elveția, conducindu-l astfel la Dulles. În ceea ce-l privește pe Spitzzi, acesta s-a întîlnit în Portugalia cu atașatul militar al S.U.A., Desmarest, și cu locțiitorul său, Rousseau. Au convenit să continue contactele, astfel ca, începînd „cu lucruri mici, să ajungă, ulterior, în acel punct, cînd s-ar fi putut vorbi despre pace”.

Hohenlohe l-a informat pe Schellenberg despre Dulles și a propus ca legătura cu rețeaua din Elveția a Agenției de Informații Strategice să fie menținută de el împreună cu Spitzzi. Schellenberg și-a dat acordul; același lucru l-a făcut și partea americană. Mai mult, Schellenberg a spus că ar fi util ca Dulles să fie „coînteresat”. Promițîndu-i-se că SS este gata să elibereze un grup de agenți ai Aliaților, prinși de Gestapo, dacă

Aliații vor elibera, la rîndul lor, un grup similar german...

— Ar fi fost o oarecare dovadă de încredere — îmi spunea Spitzzi.

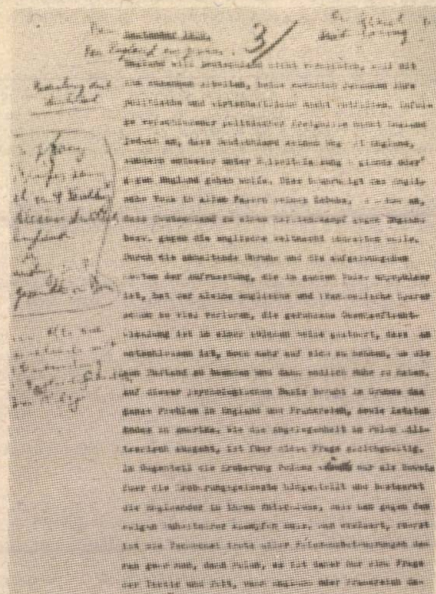
Treburile au mers rapid. Dulles a propus să se treacă la tratative serioase. La jumătatea lunii februarie 1943, Spitzzi l-a vizitat pe Schellenberg la Berlin, după care, prin Praga și Viena, a plecat la Zürich. În ajunul plecării, întîlnirea ce urma să aibă loc (inclusiv „schimbul” propus) a fost discutată în cele mai mici detalii. Dulles i-a dat lui Hohenlohe o parolă specială, pe care Spitzzi trebuia s-o pronunțe la telefon, atunci cînd urma să ia legătura cu ajutorul său.

...Deci, Spitzzi a sosit la Geneva la 21 februarie 1943, a sunat la telefon și a comunicat parola. Seara s-au întîlnit la o adresă conspirativă, întîlnirea durînd patru ore.

— Da, este convorbirea al cărei proces-verbal îl țineti în mînă — mi-a spus Spitzzi. „Bauer” sînt eu. Un alt nume conspirativ — „Alfonso”. Acest nume apare într-un alt document, în discuția lui Hohenlohe cu Dulles. Discuția noastră a fost plină de conținut și procesul verbal o redă destul de exact. Numai propunerea privind schimbul de agenți nu se amintește în acest document. Am făcut această propunere cînd a venit vorba de inacceptabilitatea tezei unei „capitularii necondiționate”...

Misiunea lui Spitzzi nu avea, însă, să se încheie aici. La 22 februarie, orele 20, el s-a prezentat la poarta grădinii fostei ambasade belgiene din Berna. Poarta s-a deschis și Spitzzi a fost condus în clădire. Îl aștepta un om cu ochelari, așezat la un birou. Și-a cerut scuze pentru faptul că trebuie să mai dea cîteva telefoane; în acest timp, Spitzzi s-a întreținut cu americanul pe care-l cunoșcuse la prima întîlnire. După un timp a apărut și gazda, care i-a invitat pe toți la masă. Era însuși Dl. Allen Dulles...

Mărturisesc, am ascultat cu sufletul la gură relatarea lui Spitzzi. Mai întîi, pentru că n-ai prea des noro-

Unul din documentele din arhiva prințului Max von Hohenlohe: raportul său adresat conducerii superioare a Reichului privind posibilitatea încheierii unei alianțe cu Anglia, îndreptate împotriva U.R.S.S.

²⁹ W. Schellenberg, *Memoirs*, London, 1956; W. Schellenberg, *Le Chef du Contre-espionnage nazi parle*, Julliard, Paris, 1957.

³⁰ Toată familia Hohenlohe a avut legături cu SS. În arhivele SS există un document din care reiese că unul din prinți (Constantin, nepotul lui Max-Egon) a fost colaborator al Departamentului VI din R.S.H.A. — L.B.

cul să dai de un om care se ascunde în spatele unui pseudonim misterios. Apoi, pentru că omul din fața mea, acest austriac cărunt, îmi dădea confirmarea cea mai convingătoare a autenticității documentului pe care îl aveam.

— Am citit aceste note, mi-a spus Spitz. Sînt întru totul exacte. Aș putea să fac doar cîteva adăugiri și să îndrept unele inexactități a căror apariție este cu totul explicabilă. Ceea ce avem acum în fața ochilor nu este raportul meu personal. În general, Hohenlohe nu scria rapoarte; nu-i plăcea. Le scriam eu și pentru el. Pe baza acestor rapoarte, Schellenberg a elaborat cîteva documente de sinteză; cunoscînd interesele conducerii superioare, el le-a prezentat lui Hitler și Himmler.

— Și care a fost reacția la aceste documente?

— Schellenberg însuși mi-a spus că l-a rugat pe Walter Hewel să găsească un moment favorabil pentru a-l informa pe Führer despre discuțiile noastre. Reacția a fost cam următoarea: Hitler considera că o premisă pentru continuarea cu succes a tratativelor trebuie să fie victoriile armatei germane pe front...

Spitz a făcut doar următoarele completări: discuția cu „Roberts” a avut loc la 21 februarie și nu la 21 martie (cum se menționa în document). Apoi, unele considerații ale lui Dulles în discuția cu Spitz sînt trecute în discuția cu Hohenlohe. În sfîrșit, Schellenberg a omis cîteva momente (schimb de agenți).

În spatele pseudonimului „Roberts”

Discuția ne-a permis să lămurim încă o problemă, și anume identificarea lui „Roberts”. Cercetătorii cehi au presupus cîndva că, în spatele acestui pseudonim, se ascundea ambasadorul american la Vatican, Myron Tylor; această ipoteză nu era exclusă nici de cunoscutul istoric din R.D.G., profesorul Gerhard Haas. Acum era clar: „Roberts” era dl. Royal Tiller, colaboratorul lui Dulles. Ce fel de om era? Royal Tiller (1884—1953) a fost o figură interesantă din „eșalonul doi” al diplomației americane. Originar dintr-o familie înstărită din Massachusetts, el și-a făcut studiile în Anglia, Spania, Germania și a devenit un bun cunoscător al artei spaniole și bizantine. În timpul primului război mondial, a lucrat ca interpret, iar apoi a făcut parte din delegația S.U.A. la tratativele de pace de la Versailles.

După primul război mondial, Tiller a rămas în Europa, schimbînd surprinzător profesiunea de specialist în domeniul artelor cu cea de mare om de afaceri. În 1924, a devenit locțiitor al comisarului financiar pentru Ungaria al Ligii Națiunilor; a îndeplinit ulterior diferite funcții în țările Europei (de exemplu, a fost consilier al Băncii Naționale a Bulgariei), apoi împuternicit al unei mari bănci londoneze — Hambro. Datorită legăturilor sale europene (era căsătorit cu contesa italiană Palamidessi de Castelvechio) și excelenței orientări în problemele economice, el a devenit un prețios colaborator al lui Dulles.

Și în perioada de după cel de al doilea război mondial, Tiller a rămas un cunoscut om de afaceri din lumea financiară mondială. A fost director al serviciului european al Băncii Internaționale pentru Reconstrucție și Dezvoltare (B.I.R.D.); în S.U.A. avea strînse legături cu grupul financiar Morgan. Participarea lui la tratativele din Elveția nu apare lipsită de logică; este aceeași logică care a funcționat și în cazul lui Dulles.

Să adaug că discuțiile nu s-au încheiat odată cu realizarea întîlnirii dintre Dulles și Hohenlohe. Conținu-

tul acestor discuții a fost relatat de Obersturmführer-ul Ernst Kinast, la 10 iunie 1943, adică la cîteva luni după întreprinderile lui Hohenlohe, într-un raport adresat lui Hitler însuși.

Filiera spaniolă

Din cercetarea arhivelor spaniole și germane apar amănunte nu lipsite de importanță privind misiunea lui Hohenlohe din 1943 din Spania. Astfel, în ianuarie 1943, prințul Max a fost primit de Franco, care i-a declarat că „problema centrală europeană” o constituie înaintarea comunismului. Pentru a o bara, este necesară o „ofensivă diplomatică”, care să folosească divergențele dintre Stalin și Churchill, precum și intrarea americanilor în unele părți ale Imperiului Britanic. Franco a emis părerea că Churchill ar fi fost gata pentru o pace separată în anumite condiții, dar că acesta din urmă era preocupat de următoarele probleme:

„1. Dacă Germania va înfrînge Rusia, aceasta din urmă va fi germanizată și, atunci, Germania va deveni un uriaș factor de putere.

2. Dacă Rusia va învinge Germania sau războiul se va încheia printr-un compromis nefavorabil Germaniei, Germania comunistă va deveni un pericol pentru Anglia.

3. Dacă se va încheia o înțelegere anglo-germană fără acordul S.U.A., Anglia va fi scoasă din Asia și America”.

Cum se spune, și-aș vrea, și mi-e frică... Cu toate acestea, Franco continua să întreprindă cîte ceva: astfel, la 6 ianuarie 1943, l-a invitat pe ambasadorul britanic, Sir Samuel Hoare — un vechi „munchenez” — și i-a expus considerentele sale cu privire la „eroarea” unei colaborări anglo-sovietice. Singura cale pentru Anglia — i-a spus el ambasadorului — ar fi pacea separată cu Germania. Franco a comunicat aceste idei și consilierului ambasadei spaniole din Londra, pentru ca ele să fie transmise lui Churchill. Hoare a răspuns că ideile lui Franco „sînt extrem de interesante” și și-a exprimat dorința de a continua convorbirile. Drept urmare, în februarie 1943 el avea să se întînească de nu mai puțin de patru ori cu ministrul de externe spaniol³¹.

Raportul agentului SS nr. 144/7957

Să fie vorba doar de un episod, de o simplă întîmplare? Că nu este așa o dovedește încă un document: raportul agentului SS nr. 144/7957, care a trimis în aprilie 1943 un raport pe adresa lui Schellenberg. Agentul relatea:

„Am reușit să stabilesc contacte foarte strînse cu cerul lui Wirth³². Cel mai des m-am întîlnit cu contele Go-

³¹ Nici Hohenlohe nu și-a întrerupt contactele: după cum rezultă din însemnările din arhiva sa, el a întreținut contacte cu AIS (Tiller) pînă în 1944 — L.B.

³² WIRTH, Carl Joseph (1879—1956). Reichskanzler (șef de guvern) în 1921—1922. A semnat împreună cu V. Rathenau acordul sovieto-german de la Rapallo. Între 1930—1931 — ministru de interne. În perioada războiului s-a aflat în Elveția. După război s-a pronunțat împotriva renașterii militarismului în R.F.G., pentru stabilirea legăturilor de prietenie cu U.R.S.S. și alte țări socialiste.

Încercări eșuate

din. Aș ruga să-mi comunicați informațiile cu privire la el, existente în Centrală. Fostul Reichskanzler, dr. Wirth, mi-a comunicat că a avut câteva discuții cu însărcinatul special al președintelui Roosevelt, în cursul cărora i-a vorbit despre mine. Însărcinatul special Dulles și-a exprimat dorința de a mă invita să particip la următoarea discuție, în cazul în care voi fi gata să stabilesc contacte cu acele cercuri ale rezistenței din Germania, care merită aceeași încredere ca și "cercul lui Wirth".

După ce m-am declarat dispus să stabilesc acest contact, a avut loc această întâlnire. La început, dl. Dulles m-a rugat să fac o prezentare generală a situației. El m-a informat că Papa a făcut o serie de demersuri pentru a obține ca valorile istorice să nu fie bombardate nici de către forțele «Axei», nici de către cele ale Aliaților. Acest plan al Papei s-a lovit de o puternică rezistență, în primul rând din partea militarilor de la Washington, dar și din partea Londrei. Misiunea lui Dulles în această privință rămâne de pură informare. După cum a ținut să sublinieze, el poate expune președintelui său o părere personală atât în această problemă, cât și în alte probleme. La inițiativa sa, Papa a fost vizitat de cardinalul Spellman [Arhiepiscop de New York-L.B.]. Convorbirile nu s-au încheiat încă. În cursul lor se examinează, de asemenea, problema livrării de alimente în Grecia și în alte țări ocupate din Europa.

Dulles s-a oprit apoi pe larg asupra planurilor lui Stalin, care, după părerea sa, sînt subapreciate. A ris de garanțiile pe care Anglia le-a dat Poloniei și Cehoslovaciei, ale căror speranțe de renaștere reînvie. A exprimat părerea că un viitor război mondial este de la sine înțeles și că el va izbucni între două mari state, adică între Statele Unite și Uniunea Sovietică. De aceea, îl interesează în mod deosebit care sînt perspectivele creării unui stat germano-sovietic după prăbușirea Germaniei? Dl. Dulles a căutat mult timp să strângă informații cu privire la stări de spirit nihiliste și anarhiste în rîndurile burgheziei și ale clasei muncitoare germane...

...Dl. Dulles a emis părerea că, din punct de vedere american, după înfrîngere, Germania de sud merită o soartă mai bună decît Prusia. Celebra «linie a Meinului»³³ trebuie să rămînă o frontieră spirituală. A spus că, în rapoartele sale către Washington, atrage mereu atenția că trebuie să se acționeze astfel încît după înfrîngerea Germaniei să nu izbucnească în țară un război civil. Acest război trebuie să fie împiedicat prin debarcarea trupelor Aliaților. Înainte de toate, consideră el, trebuie să se evite radicalizarea politică în orașele germane...

...Dulles a calificat ultima cuvîntare a lui Gôbbels drept o capodoperă. Rareori a citit cuvîntări cu atîta plăcere.

...Dulles consideră că, din acest an, influența lui Hitler se va limita din ce în ce mai mult la cartierul său general, iar generalii vor continua războiul mai independent. După părerea sa, este un moment psihologic foarte important, care deschide posibilități de tratative. Hotărîrea de la Casablanca³⁴, care prevede respingerea oricăror tratative și acceptarea numai a unei «capitulări necondiționate» are, după părerea sa, doar rolul de a exercita presiuni. El este, însă, gata în orice moment să acționeze pe lîngă Washington pentru a începe tratative cu o opoziție serioasă din Germania. Numai tratativele pot da un impuls și pot să aibă urmări de largă perspectivă.

³³ Riul Mein împarte Germania occidentală în partea de nord și de sud. — L.B.

³⁴ Este vorba de Conferința de la Casablanca din ianuarie 1943, la care au participat președintele S.U.A., F.D. Roosevelt, primul-ministru al Angliei, W. Churchill, și conducerea militară a S.U.A. și Angliei. La conferință s-au examinat operațiunile militare ale aliaților pentru anul 1943.

...I-a înțeles dr.-ului Wirth că cel mai plăcut lucru din misiunea sa rezidă în faptul că îndeplinește mandatul președintelui pe propriul său risc și că, în principiu, nu depinde de nimeni. Este, după părerea sa, o soluție ideală pentru îndeplinirea unei misiuni diplomatice importante. Întrucît nu știe cînd va părăsi Elveția, m-a rugat să mă întorc cît mai repede și să-i transmit informații și asigurări din partea acelor persoane din Germania, considerate de mine personal ca și de toate cercurile de rezistență ca trebuie să joace un rol în transformarea viitoare a Germaniei, și anume acel rol care coincide cu interesele Americii și Angliei³⁵.

Acest document aruncă o nouă lumină asupra convorbirilor purtate de Dulles cu agenții SS în Elveția la începutul anului 1943. De aceea, am hotărît să precizez anumite momente; documentul conținea declarații atât de senzaționale, făcute de Dulles, încît trebuiau clarificate toate împrejurările. Din păcate, dr. Wirth, al cărui nume este amintit în document, nu mai este în viață. Rămîne contele Godin. Aici m-a ajutat un membru al coloniei de emigranți elvețieni, activistul social-democrat Wilhelm Hôgner, care, în primii ani de după război, a fost prim-ministru al Bavariei. El a ieșit demult la pensie, în urmă cu cîțiva ani a orbit și nu mai apare deloc în lume. Am reușit, însă, să-l abordez la telefon.

— Conte Godin? — m-a întrebat Hôgner. Da, l-am cunoscut. A fost membru al cercului nostru, din care făceau parte, în general, social-democrații... În primul rînd, Otto Braun, eu, Ritzel, Anna Simsen. Dulles a manifestat un anumit interes față de acest cerc...

Într-adevăr, din amintirile fostului prim-ministru prusac, Otto Braun, rezultă că, la începutul anului 1943, Hero von Schulze — Gaevernitz, un colaborator al lui Dulles, i-a făcut o vizită, rugîndu-l să elaboreze un memorandum cu privire la „viitorul Germaniei”. De altfel, interesul lui Dulles față de Hôgner a dispărut repede: din 1944, el a rupt legăturile cu emigrația social-democrată, mai ales după eșecul complotului din 20 iulie 1944³⁶.

Ce speranțe nutreau Dulles și colaboratorii săi rezultă din cele afirmate de istoricul serviciilor de informații americane, R. Harris Smith. Astfel, oferindu-și serviciile lui Dulles, fostul colaborator al Abwehrului, Hans Berndt Gisevius, l-a asigurat pe acesta că „grupul său antinazist speră să-l răstoarne pe Hitler, semînd o pace separată cu S.U.A. și Anglia, care va împiedica Armata Roșie să intre în Germania răsarăteană”. Aproximativ în aceeași perioadă (la sfîrșitul anului 1942), Hero von Schulze-Gaevernitz s-a întîlnit în Elveția cu vechiul său prieten, fabricantul mîncîneze Hoberger.

Ce i-a propus Gaevernitz lui Hoberger? El a exprimat, din partea lui Dulles, rugămintea de a i se facilita o întîlnire cu „un membru din cabinetul Reich-u-

³⁵ Document din arhiva Institutului de istorie contemporană din München. Documentul se află, de asemenea, în arhiva Comisiei centrale de cercetare a crimelor naziste în Polonia, unde a fost descoperit de prof. Gerhard Haas (R.D.G.) — L.B.

³⁶ Subiectul a fost abordat de foarte mulți autori, vezi: D. Melnikov, *Zagovor 20 iulia 1944 goda v Ghermanii, Leghenda i deistvitelnosti*, Moskva, Izdatelstvo I.M.O., 1962 (și în românește: *Complot împotriva lui Hitler*, Editura Politică, București, 1963); Maurice Baumont, *La grande conjuration contre Hitler*, Editions Mondiales, Paris, 1963 (și în românește: *Marea conjurație împotriva lui Hitler*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977); M.A. Milstein, *Zagovor protiv Hitlera*, Moskva, Voennoe Izdatelstvo, 1962; Kurt Fincker, *Staufenberg und der 20 Iuli 1944*, Berlin, 1972; Gert Buchheit, *Le complot des Gêneraux contre Hitler*, Paris, Archaud, 1967. Numeroase alte referiri în lucrări de istorie politică, militară, articole și studii în reviste de istorie, de istorie politico-diplomatică; trimiteri în memorialistica oamenilor politici, conducătorilor militari, diplomaților ș.a.

lui". Scopul: să se găsească un înlocuitor, pentru Führer și, potrivit celor spuse de Gaevernitz, S.U.A. și Anglia ar fi fost gata să ducă tratative pentru un armistițiu cu succesorul lui Hitler, urmînd ca apoi să fie încheiată o pace separată...³⁷.

Ciudatele inițiative ale arhiepiscopului de New York

Să revenim la documentul citat. Din acesta rezultă clar legătura între activitatea lui Dulles în Elveția și alte demersuri în aceeași direcție. Mi se pare deosebit de relevant, în acest sens, să amintim misiunea arhiepiscopului de New York, Spellman, la Vatican. Acesta l-a vizitat pe Papa de la Roma și a avut convorbiri cu acesta tocmai din inițiativa lui Dulles. Despre ce au discutat?

...Misiunea lui Francis Spellman face parte din numărul mare de misiuni americane secrete în Europa, întreprinse în perioada războiului, misiuni asupra cărora continuă să planeze incertitudini. Sigură este doar persoana lui Spellman. Educat la Vatican, el se bucura de protecția deosebită a locțiitorului de atunci al Secretarului de stat, cardinalul Pacelli — viitorul Papa Pius XII. Spellman a luat parte la pregătirea faimoaselor Acorduri de la Latran³⁸ și a Concordatului între Vatican și Germania nazistă. În 1933 a devenit arhiepiscop de Boston; în 1936, l-a însoțit pe cardinalul Pacelli în călătoria sa prin S.U.A.; rezultatele nu au întîrziat să apară: în 1939, Spellman a primit un post foarte înalt în ierarhia catolică — cel de

³⁷ Hoberger trebuia să expună această idee lui Göring, dar catastrofa de la Stalingrad l-a făcut pe Gaevernitz să dea înapoi. Operațiunea „Ac de brad” (așa o numea Dulles) a fost anulată. — L.B.

³⁸ ACORDURILE DE LA LATRAN. Acord italo-papal semnat de Mussolini și cardinalul Gasparri (reprezentantul Papei Pius XI) la 11 februarie 1929, care consfințea independența Vaticanului și stabilea statutul special al bisericii catolice în Italia.

arhiepiscop de New York, precum și gradul de general-maior în armata S.U.A. și de preot militar șef. În 1946 a devenit cardinal.

În momentul vizitei din 1943, întreprinse în Europa, simpatiile și antipatiile lui Spellman erau foarte evidente; iată de ce nu putem acorda credit versiunii oficiale că ar fi sosit la protectorul său pentru a-l convinge de necesitatea de a lupta hotărît împotriva „Axei”. Din documentul SS rezultă cu totul alte obiective ale acestei misiuni: în primul rînd, acela de a discuta ideea „înlocuirii” regimului lui Mussolini, urzită în virfurile italiene; în al doilea rînd, de a examina ideea „încetării bombardamentelor”.

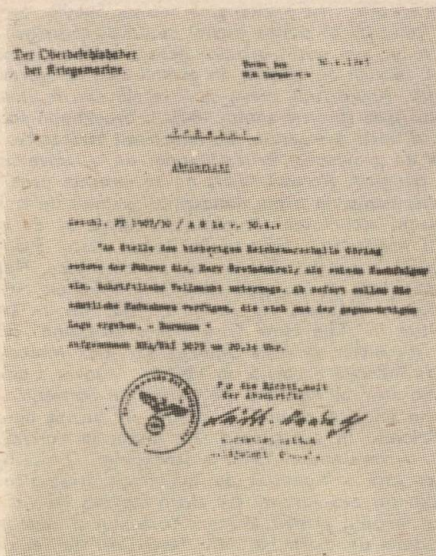
Aflăm cite ceva despre această din urmă idee din corespondența secretă dintre Churchill și Roosevelt, dată publicității în anii postbelici. La prima vedere, propunerea Papei părea plină de umanism. Cum să nu asigurăm integritatea valorilor istorice? Curios este că Vaticanul nu s-a grăbit să ia o asemenea inițiativă atunci cînd aviația hitleristă bombarda Londra, Coventry, Varșovia, Smolensk, Moscova. Acum însă, cînd bombardamentele aveau drept obiectiv distrugerea ultimelor rezistențe ale Wehrmachtului, Vaticanul își aduce aminte de valorile istorice. Iată de ce Churchill a primit destul de sceptic această idee a Papei și l-a convins pe Roosevelt că o asemenea înțelegere ar fi doar în avantajul lui Hitler și va stîrni protestul Puteilor Aliate.

Dacă ținem seama de faptul că, în timpul călătoriei sale în Europa, Spellman l-a vizitat nu numai pe Papa de la Roma, ci și pe Franco și Salazar, că el s-a întîlnit cu reprezentanți oficiali ai Italiei fasciste și Germaniei naziste (se afirmă că, la 3 martie 1943, el a avut o întîlnire secretă cu Ribbentrop), devine mai clar cercul de probleme care preocupau pe Spellman și Vaticanul.

Cu gîndul la viitorul războiului

Cu cît prăbușirea hitlerismului era mai evidentă, cu atît mai active erau încercările politicianilor reacționari de toate genurile — de la Hohenlohe pînă la Dulles, de la Papa Pius XII pînă la Spellman — de a pune mina pe inițiativă. Mult mai clar chiar decît în discuțiile purtate de Hohenlohe cu Spitzzi, obiectivul anticomunist al misiunii lui Dulles a reieșit din discuția cu agentul nr. 144/7957. Cum altfel poate fi apreciată declarația extrem de cinică a lui Dulles — reprezentantul oficial al Agenției de Informații Strategice în Europa, un organ important al guvernului S.U.A. — că „un viitor război va izbucni” între U.R.S.S. și S.U.A.? Să nu uităm că aceste cuvinte au fost rostite în primăvara anului 1943, atunci cînd coaliția antihitleristă ducea o luptă pe viață și pe moarte cu Germania hitleristă pe toate teatrele de război. De abia trecuse Stalingradul. Nu se deschisese încă cel de-al doilea front în Europa, aliajii de-abia debaraseră în Africa de Nord. Toată Europa de vest, de est și de sud-est gemea sub cizma ocupației germane.

După cît se pare, Dulles mergea chiar mai departe. El i-a prezentat emisarului SS nu numai perspectiva ademenitoare a unui război împotriva U.R.S.S., ci a încercat să obțină sprijinirea planurilor americane privind organizarea postbelică a Germaniei. Despre aceasta i-a vorbit și lui Hohenlohe; acest lucru fusese abordat direct de dl. Tiller și în discuția cu Spitzzi. Acum însă Dulles își împărțea direct preocupările în legătură cu ce se va întîmpla după prăbușirea lui Hi-

Telegrama lui Bormann prin care se comunica numirea lui Dönitz drept „succesor” al lui Hitler.

tlar. Temerea față de mișcarea antifascistă (Dulles o numea „nihilistă” sau „radicalizare politică”) era atât de puternică în rândul unor politicieni din S.U.A., încât aceștia erau gata să apeleze la sprijinul oricăror cercuri din Germania de atunci, mergând chiar pînă la SS; ce să mai vorbim de așa-numita „opoziție-conseratoare”, pe care Dulles miza în mod direct! Nu în timpător, el i-a spus agentului SS că vrea să primească „asigurări din partea acelor personalități din Germania” care trebuie să joace, în viitoarea transformare a țării, un „rol care să coincidă cu interesele Americii și Angliei”. Aceste mărturisiri merită multă atenție. Căci ele relevă esența multor calcule ale reacțiunii internaționale, inclusiv motivele complotului antihitlerist din 20 iulie 1944, cu a cărui pregătire Dulles era la curent.

Cit de activ se acționa pe frontul acestei diplomații secrete reiese și din mai noile apariții editoriale, respectiv din lucrările istoricului Vaticanului, A. Graham, care atrage atenția asupra unei note din jurnalul lui Goebbels, din 3 martie 1943. Din notă reiese că Goebbels a primit o comunicare din partea „unei persoane de încredere” privind disponibilitatea Papei Pius XII de a începe tratative secrete cu Germania, încredințînd această misiune unuia din cardinalii săi. În comunicare se afirma, de asemenea, că Papa „speră să obțină concesii considerabile” din partea Germaniei în problema situației bisericii. Aceste informații au fost, la un moment dat, categoric respinse de Vatican. Dar Graham a găsit documente care confirmau existența unor tratative secrete între Germania și Vatican în primăvara anului 1943. Partea germană a fost reprezentată de către Hauptsturmführer-ul SS Valdemar Mayer, din cadrul Departamentului VI al R.S.H.A. La rîndul său, Vaticanul a fost reprezentat de episcopul Alois Hudal. Graham explică aceste contacte astfel: „Acești oameni au prevăzut prăbușirea [lui Hitler - L.B.] și doreau să asigure un nou curs politic și militar al Germaniei. Tindeau spre o asemenea schimbare a politicii, care să permită crearea unui front comun între anglo-americani și național-socialiștii germani împotriva Sovietelor. Papa trebuia să ia parte la aceasta”. În ce-l privește, Goebbels era gata să contribuie la succesul operațiunii. La 17 martie 1943, el nota în jurnalul său: „Papa ne este mult mai apropiat decît se crede de obicei... El ne poate fi de foarte mare folos într-o anumită împrejurare”.

„Orice, numai să nu între rușii în Germania”

În toată perioada activității sale în calitate de șef al rețelei europene a Agenției de Informații Strategice, Dulles a fost preocupat de faptul că Armata Sovietică să nu intre în Germania și forțele de stînga să nu-și dezvolte activitatea. Această preocupare explică într-o măsură considerabilă și legăturile strînse pe care el le-a întreținut cu așa-numita opoziție a generalilor, care a pregătit complotul din 20 iulie 1944. Memoriile lui Wilhelm Högner ne clarifică asupra speranțelor nutrite de Dulles în legătură cu acest complot și atentatul împotriva lui Hitler: „Am avut adesea discuții politice cu Allen Dulles și Hero von Schulze-Gaevernitz în anii 1944-1945. Dar niciodată nu i-am văzut atât de abătut, ca în zilele de după 20 iulie 1944. Ei au sperat, tot timpul, că, prin înlăturarea lui Hitler,

războiul se va termina încă înainte ca Sovietele să fi intrat în Berlin. Intrarea rușilor în Berlin ar fi putut fi evitată, dacă s-ar fi încheiat o pace rapidă cu guvernul democratic german. Acum totul era pierdut și, după părerea lor, rușilor le va fi deschisă calea spre Elba, spre inima Europei. Politica americană a suferit o înfrîngere”.

Desigur, pentru Dulles o asemenea perspectivă era deprimantă, ținînd seama de planurile sale privind transformarea Germaniei într-un stat aflat sub protecția americană.

Trebuie să notăm că ideea, realmente provocatoare, vizînd adoptarea unor măsuri active pentru înăbușirea forțelor de stînga din Germania și împiedicarea ofensivei victorioase a armatelor sovietice n-a fost abandonată de către Dulles pînă la sfîrșitul războiului. Potrivit celor relatate de R. Smith, la începutul anului 1945, Dulles s-a întîlnit la Berna cu principalul său informator din Berlin — F. Kolbe (pseudonim — George Wood), lucrător al Ministerului de Externe al Reich-ului. Dulles a discutat cu acesta planul lansării la Berlin a unui desant parașutat, desant care trebuia să ocupe capitala germană înainte de intrarea trupelor sovietice. Această propunere a fost transmisă la Washington, unde a fost respinsă. Nici un om politic responsabil din S.U.A. și nici unul din conducătorii militari nu s-au angajat într-o asemenea aventură.

Bruce Hopper inaugurează filiala A.I.S. de la Stockholm

Am mai spus că diplomația secretă a prințului Max-Egon Hohenlohe în Elveția nu a fost un episod întîmplat, lucru dovedit și de materialele din arhivele naziste. Aceste materiale permit chiar să se lărgască puțin aria problemei. Să ne punem întrebarea: era oare Elveția singurul loc al unor contacte secrete în anul 1943, era oare Dulles singurul reprezentant al Agenției de Informații Strategice, care mergea atît de departe în discuțiile cu emisarii nazisti?

Să trecem într-o altă țară neutră, Suedia, care, în anii celui de al doilea război mondial, reprezenta un teren nu mai puțin propice pentru activitatea diferitelor servicii de spionaj, în primul rînd cel german și englez. Americanii aveau să li se alăture de abia mai tîrziu. Spre sfîrșitul anului 1942, la Stockholm s-a deschis o filială a Agenției de Informații Strategice, condusă de profesorul Bruce Hopper de la Universitatea din Harvard. Această filială nu se interesa prea mult de Germania. În urma indicațiilor primite de la Washington, activitatea ei consta în culegerea de informații împotriva... Uniunii Sovietice, aliatul S.U.A. în războiul împotriva Germaniei. În acest scop, Hopper a fost ajutat de un „specialist în problemele rusești” — Calvin Hoover, cel care, în 1940, într-un articol publicat în „The New York Times Magazine”, afirma că, dacă Hitler va ataca Uniunea Sovietică, Moscova va fi fără îndoială cucerită. În 1941, K. Hoover a devenit colaborator al Agenției de Informații Strategice, devenind șeful serviciului de spionaj în Europa de nord și Polonia. În acest scop, s-a mutat la Londra, iar apoi, în vara anului 1943, la Stockholm. O altă figură importantă a Agenției de Informații Strategice din Stockholm era juristul Abraham Stevens Hewitt, nepotul fostului primar al New York-ului și membru al partidului democrat. În anii „New Deal”-lui, el a ocupat o serie de funcții în Administrația americană. În 1942, a trecut la Agenția de Informații Strategice. Hewitt a fost trimis la Stockholm, întrucît avea vechi legături de afaceri în Suedia.

La 40 de ani de la război, fenomenul neo-fascismului cunoaște o recrudescență într-o serie de țări vest-europene. O imagine elocventă – reclamă în R.F.G. pentru discuri cu discursurile lui Hitler și Goebbels. Și un avertisment limpede: lecțiile aspre ale istoriei nu trebuie ignorate! Mari manifestații împotriva neo-nazismului au marcat, în acest an, cronică vieții politice din R.F.G., ca și din alte țări de pe continentul european și, în general, din lume.

În 1943, emisarii lui Walter Schellenberg au stabilit contacte secrete cu această rețea importantă a Agenției de Informații Strategice. Unul dintre intermediari a fost avocatul berlinez Karl Langbehn. În privința rolului real jucat de acesta există păreri foarte diferite. În literatura occidentală, el este considerat, în primul rând, drept colaborator al Abwehr-ului, adică al amiralului Canaris. Însă Langbehn era suficient de prudent pentru a-și căuta un protector mai influent. Acesta era Walter Schellenberg, șeful Departamentului VI din R.S.H.A. În memoriile acestuia, Langbehn este calificat direct drept „colaborator”.

În 1942, în timpul uneia din călătoriile sale, Langbehn s-a întâlnit la Stockholm cu prof. Bruce Hopper. Primele contacte trebuie să-i fi apărut lui Langbehn foarte promițătoare, dacă ținem cont că el trăgea concluzia că există „posibilități acceptabile” pentru o pace separată cu Statele Unite.

Maseurul Kersten își schimbă meseria

Îată de ce nu trebuie să ne surprindă faptul că Schellenberg a hotărât continuarea sondajelor. Al doilea emisar a fost medicul personal al lui Himmler — Felix Kersten, una din cele mai obscure figuri din lumea contactelor secrete din perioada războiului. Ori-

ginar din Pribaltica, cetățean finlandez, medic personal și persoana de încredere a lui Himmler, Kersten făcea naveta între Stockholm și Berlin. El aparținea acelor persoane dubioase, care roiesc totdeauna în imediata apropiere a dictatorilor.

Am discutat odată la Paris cu cunoscutul scriitor francez Georges Kessel, cărui i se recomandase de către cineva să se întâlnească cu Kersten și chiar să scrie despre el. În urma acestor întâlniri, a apărut cartea „Miini magice”.

— Kersten era, într-adevăr, un maseur iscusit — povestea Kessel. Fusese ucenicul unui medic tibetan, care practica medicina la Berlin în anii '20 sub numele de „dr. Ko”. Kersten a învățat de la el metodele de stabilire și tratare a punctelor dureroase, ceea ce l-a făcut foarte cunoscut nu numai în Germania. În Olanda l-a tratat cu succes pe prințul Heinrich (soțul reginei Wilhelmina); apoi, printre pacienții săi au fost doi oameni care au jucat un rol important în lumea politică și de afaceri a Germaniei: August Rosterg și August Dyn. Aceștia i-au dat nu numai onorarii foarte grase (de la Rosterg a primit un cec în valoare de 100 mii mărci!), ci l-au recomandat unui vechi prieten, care avea nevoie de tratament: Heinrich Himmler, Reichsführer SS. Kersten a devenit, astfel, din 1939, medicul său personal...

Vederile politice ale lui Kersten erau destul de clare. Născut în Estonia, a învățat în Lituania și Germania, a fost mobilizat în armata imperială, iar în 1917 a intrat într-un „detașament de voluntari” albi, organizat de ofițeri finlandezi în Germania. În această calitate, Kersten a luat parte activă la înăbușirea Comunei sovietice din Estonia.

Ca medic al lui Himmler, Kersten dobândise o mare influență și importanță, întrucât acesta îi împărtășea deseori gândurile și planurile sale secrete. Dorea ca Kersten să-l trateze și pe Schellenberg. La începutul anului 1942, Himmler i-a ordonat direct șefului serviciului său de informații „să aibă încredere” în Kersten. Pentru Schellenberg, acest lucru a fost foarte util, întrucât, chiar în vara anului 1942, el avusese prima discuție confidențială cu Himmler cu privire la necesitatea căutării unor posibilități de a încheia o pace separată cu aliații occidentali. Pentru realizarea planului său, Schellenberg a hotărât să-l folosească pe Kersten (deși nu avea o părere prea bună despre el: în memoriile sale, scria că Kersten „are o singură pasiune, și anume — bișnița. Cumpără tot ce se poate cumpăra pe un preț de nimic”). După părerea aceluiași Schellenberg, Kersten avea, însă, și calități: legă-

Încercări eșuate

turile sale în Finlanda și Suedia, plus posibilitatea legală de a face navetă între Berlin, Helsinki și Stockholm. Mai mult decât atât, în toamna anului 1943 Kersten s-a stabilit oficial în Suedia.

Kersten apărea astfel ca persoana cea mai potrivită pentru realizarea unor contacte. De aceea, după ce Langbehn a stabilit un canal de comunicare cu agentul american Hopper, Kersten a început să-l folosească. În octombrie 1943, printr-o cunoștință a sa din Suedia, el s-a întâlnit cu un alt agent american la Stockholm — Abraham Stevens Hewitt. Cum au evoluat aceste contacte? Kersten a înțeles imediat că poate găsi un limbaj comun cu emisarul american: „Și el își dă seama de pericolul ce vine din Răsărit” — și-a notat în jurnal, la 24 octombrie 1943, ca urmare a discuției cu Hewitt.

Microradiografia „unei păci de compromis”

Hewitt i-a expus lui Kersten programul american al „unei păci de compromis”:

- părăsirea de către Germania a teritoriilor ocupate și restabilirea frontierelor din 1914;
- desființarea N.S.D.A.P. și a SS, pedepsirea criminalilor de război;
- alegeri în Germania, sub controlul englez și american;

- control deplin al S.U.A. și Angliei asupra industriei militare germane;
- înlăturarea lui Hitler.

Kersten a transmis acest program la Berlin pentru Schellenberg și Himmler. Care a fost reacția: indignare, protest?! Nu, cu totul alta. Schellenberg o descrie astfel:

„Am folosit imediat posibilitatea ce mi se oferea prin dr. Kersten de a avea o întâlnire la Stockholm cu însărcinatul special al președintelui Roosevelt în problemele europene, dr. Abraham Stevens Hewitt. Luând toate măsurile de siguranță, ne-am întâlnit într-unul din hotelurile din Stockholm, unde, timp de trei zile, am avut discuții sincere despre o pace de compromis. Inapoiindu-mă la Berlin, am întocmit imediat un memorandum pentru Himmler”. Șeful contraspionajului SS explică atitudinea sa în felul următor: tocmai în acele zile primise din Ankara un raport al faimosului său agent „Cicero”, care, din seria de documente fotografiate de el în seiful ambasadorului englez, descoperise o informare cu privire la rezultatele întâlnirii miniștrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Angliei³⁹. Din documente reieșea că, după înfringerea nazismului, realizarea unei înțelegeri largi în probleme europene prindea contur în rîndul puterilor coaliției antihitleriste. Schellenberg s-a îngrozit și a hotărât să acționeze, pentru a băga un cui între Alianții occidentali și Uniunea Sovietică!

³⁹ În 1943 a avut loc la Moscova conferința miniștrilor de externe ai U.R.S.S., Angliei și S.U.A. care a marcat începutul consfătuirilor tripartite „la nivel înalt”, ținute apoi periodic cit timp a durat războiul. Conferința a aprobat principiile generale de ducere în comun a războiului, de organizare a lumii după război și a creat un aparat în vederea rezolvării problemelor legate de asigurarea păcii în Europa. Conferința a arătat că la baza coaliției antihitleriste stau interesele comune ale popoarelor acestor țări în războiul împotriva tiraniei fasciste.

IOOO + I

Prin foame, spre beneficii

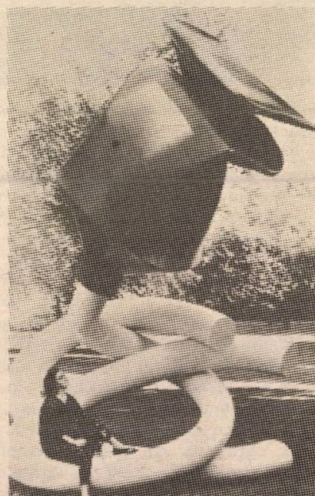
Transportul ajutoarelor alimentare de urgență spre unele țări din Africa a permis anumitor armatori să realizeze beneficii cel puțin scandaluoase. Citim, într-o publicație franceză, că Statele Unite au trebuit, astfel, să suporte 340 milioane de franci peste sumele prevăzute, deoarece societățile de transport americane, deja considerate ca cele mai scumpe din lume, au majorat cu 100 franci per tonă prețul la încărcăturile destinate țărilor africane cele mai lovite de flagelul foametei. Mai multe organizații filantropice au adus problema în cercetarea opiniei publice.

Andorra și Europa

Minusculul stat din Pirinei a cunoscut, în primăvara trecută, mo-

mente de neliniște și chiar de tulburări. Cei doi co-prinți, președintele Republicii franceze și episcopul spaniol de Urgel, au fost sesizați de guvernul principatului că acesta nu dorește ca statutul Andorrei să fie reglementat prin tratatul de adeviziune a Spaniei la Piața comună. În mod special, andorranii se tem ca politica vamală a CEE să nu îndepărteze o parte a clientelei lor catalano-spaniole, care cumpără acum din principat o serie de aparate scutite de taxe, ca magnetoscoape, televizoare, casetofoane etc.

Există statui și statui, infinit variate atât ca tematică, cât și ca material. Bronzul, marmura și lemnul devenind banale, un sculptor din Düsseldorf a recurs la material plastic. Tema — simplă și, ca să spunem așa, cotidiană: un tub (roșu) și, „curgînd” din el, pastă albă. Totul avînd patru metri înălțime și cîntărind 3,5 tone. Culmea e că

„monumentul” nu este nici măcar „creat” din motive de reclamă. Ci doar din nevoia de originalitate. Pînă una alta, el servește drept scaun de odihnă celor ce au obosit plimbîndu-se în parcul în care este amplasat

Tratativele nu s-au încheiat aici. La început, Himmler a oscilat, dar apoi a hotărât să accepte programul american (cu excepția punctului privind pedepsirea criminalilor de război, ceea ce, din punctul lui de vedere, era explicabil). La 9 decembrie 1943, Himmler i-a cerut lui Kersten să-l informeze pe Hewitt în acest sens, și și-a exprimat acordul de a se întâlni personal cu agentul american. La rîndul său, Schellenberg n-a stat cu mîinile în sîn și a hotărît să organizeze o diversivă, pentru acoperirea acțiunii lui Kersten. El a cerut ca Langbehn, prin oamenii săi, să lanseze zvonul că, la Stockholm, au loc întâlniri între reprezentanții germani și... sovietici. „Prin aceasta, — notează Schellenberg în memoriile sale, — am vrut să fac presiuni asupra aliaților occidentali...” În ce mă privește, trebuie să amintesc că, atunci cînd am citit raportul prințului Hohenlohe, am dat de o observație marginală, prin care se recomanda tocmai o asemenea tactică.

du-se bolnav. El s-a dat drept reprezentantul personal secret al președintelui Roosevelt și a dat de înțeles că, în cazul continuării războiului, Germania va fi distrusă. De aceea, ea trebuie să folosească acum ultima posibilitate de a încheia pacea și de a evita o distrugere totală. Kersten a discutat cu omul nostru propunerea ca Himmler să-l aresteze pe Hitler și să formeze un guvern provizoriu. Guvernul va încheia pacea cu Aliații în condiții care vor fi dure, dar vor fi oricum mai bune decît cele la care poate spera Germania în cazul unei înfringeri totale. Examinînd aceste propuneri cu Kersten, agentul nostru a depășit cadrul instrucțiunilor ce i le-am dat... Kersten a transmis această propunere lui Schellenberg, care a discutat-o cu Himmler... După întîlnirea cu Schellenberg, agentul nostru se pregătea să plece la Berlin pentru a se întîlni cu Himmler. I-am interzis să facă acest lucru”.

Deci, s-a confirmat că au fost întîlniri și tratative, deși Hoover prezintă lucrurile ca și cum agentul (a se citi: Hewitt) „și-a depășit instrucțiunile”. Dar, în

Aspect din grădina din jurul Cancelariei Reichului. Se vede intrarea în buncărul lui Hitler.

Întîlnirea dintre Himmler și Hewitt n-a avut, însă, loc. Hewitt personal (după cum i-a mărturisit el unui istoric german după război) regreta foarte mult acest lucru și considera că S.U.A. „ar fi putut să accepte” programul lui Schellenberg și Himmler. Partea americană a întrerupt contactele (vom afla și de ce), iar Kersten s-a întors acasă.

Să vedem cum apar aceste tratative în documentele părții americane.

În „War CIA's Report”, semnat în 1948 de unul din conducătorii serviciilor secrete — Kermit Roosevelt (document oficial, accesibil cercetătorilor din februarie 1976) — nu există nici un cuvînt despre acestea. Se amintește despre Bruce Hopper și activitatea rețelei din Stockholm, se amintește de Calvin Hoover, dar despre contactele din 1943, nimic.

Calvin Hoover a fost mai vorbăreț. În memoriile sale, apărute în 1965, el vorbește și despre activitatea Agenției de Informații Strategice, inclusiv de cea desfășurată la Stockholm. Iată ce scrie el:

„Pe cînd eram la Stockholm, unul dintre agenții noștri a stabilit un contact cu dr. Felix Kersten, un neamț din Pribaltica, născut în Estonia și devenit cetățean finlandez. Dr. Kersten era specialist în fizioterapie și, devenind medicul personal al lui Himmler, a avut o mare influență asupra acestuia. Kersten locuia pe atunci la Stockholm, însă se deplasa în mod regulat la Berlin pentru a-l trata pe Himmler. Unul din agenții noștri, auzind de legăturile lui Kersten cu Himmler, a devenit pacientul lui, prefăcînd-

această versiune, nu totul este credibil. De ce, dacă Hewitt și-a depășit într-adevăr instrucțiunile, propunînd o înțelegere cu Himmler, nu i s-a ordonat imediat să întrerupă contactele? Oare nu Hewitt este cel care a discutat aceste lucruri cu Kersten? Dacă Agenția de Informații Strategice ar fi dorit într-adevăr să înceteze examinarea unei propuneri inacceptabile, de ce ar fi trebuit Hewitt să se mai întîlnească cu Schellenberg? De ce trebuia, în general, pusă problema plecării la Berlin?

Cu alte cuvinte, cele spuse de Hoover se bat cap în cap. Atunci cînd el scrie că „noi n-am primit din Washington recomandări să continuăm contactele noastre cu Himmler, întrucît guvernul S.U.A. se teme că U.R.S.S. va afla despre aceasta și că va crede că am încheiat o înțelegere cu el” —, Hoover încearcă să prezinte lucrurile ca o improvizație nevinovată. În ceea ce privește poziția lui personală, el recunoaște:

„Nu eram deloc convins că hotărîrea mea de a întrerupe această treabă era justă. Dacă am fi reușit să bîgăm un cui între Hitler și Himmler, aceasta ar fi duș la prăbușirea Germaniei cu un an mai devreme... Ar fi fost salvați milioane de oameni. S-ar fi preîntîmpinat intrarea trupelor sovietice în Polonia, Cehoslovacia și Germania răsăriteană. S-ar fi putut evita divizarea Germaniei. În toată Germania ar fi fost un regim cum este cel din Germania occidentală”.

Ambii — atît Dulles, cît și Hoover — aveau un singur țel: să se înțeleagă cu oricine — fie cu Himmler, fie cu participanții la complotul din 20 iulie 1944 —

Încercări eșuate

pentru a preîntîmpina crearea de regimuri populare în Europa răsăriteană, pentru a „nu-i lăsa pe ruși în Europa”.

„Fortitude” într-o nouă versiune

Intr-o altă lucrare americană — cartea lui E. K. Brown, „Frontul invizibil” — apare o altă versiune. Aici nu se mai neagă existența contactelor între Agenția de Informații Strategice și Himmler. Autorul afirmă că aceste contacte au fost stabilite de Hopper personal, cînd acesta era șeful rețelei Agenției de Informații Strategice din Stockholm, precum și de colaboratorul său, George Brever. „Aceste contacte, — scrie Brown — au devenit cu timpul atît de importante, încît ele au implicat încă un american important: Abraham Stevens Hewitt, un avocat bogat din New York, „împuțernicitul special al lui Roosevelt în problemele europene”. Însă, afirmă Brown, scopul lui Hewitt nu erau „tratativele privind o pace de compromis” (adică o pace separată), pe care le purta doar pentru paravan, ci dezinformarea lui Hitler în legătură cu debarcarea trupelor anglo-americane în Norvegia. O asemenea dezinformare făcea parte din operațiunea concepută de serviciile de informații americane și engleze denumită „Fortitude”. Partea „nordică” a acestei operațiuni trebuia să-l convingă pe Hitler că aliații vor debarca în Norvegia, iar cea „sudică” avea misiunea să convingă că, în acest scop, se fac concentrări de trupe în Scoția. Brown afirmă că varianta nordică a „Fortitude” a reușit „în mod strălucit”; că, de aceea, Hitler ținea în Norvegia, în vara anului 1944 (adică în preajma debarcării în Europa occidentală), „13 divizii, 90 000 soldați din efectivele marinei militare, 60 000 soldați din aviație, 6 000 din trupe SS și 12 000 din formațiuni paramilitare”.

O nouă versiune, care justifică acțiunile lui Hewitt și Hopper. Versiunea este nouă, dar nu este mai convingătoare. Debarcarea în Normandia a avut loc în iunie 1944, operațiunea „Fortitude” a fost elaborată în februarie 1944; Hewitt s-a întîlnit, însă, cu Kersten în octombrie 1943, iar, dacă ținem seama de cele spuse de însuși Brown, Hopper îl cunoștea pe Kersten încă de dinainte (pe Langbehn îl cunoștea din decembrie 1942). Mai departe: Schellenberg a sosit la Stockholm pentru întîlnirea cu Hewitt la 9 noiembrie 1943. Atunci, cum ar fi putut Hewitt să folosească această întîlnire pentru dezinformare, cînd însăși operațiunea de dezinformare nu era elaborată? O altă chestiune care trezește îndoieli: în documentele O.K.W. nu există suficiente argumente în legătură cu succesele atît de strălucite ale operațiunii „Fortitude”, așa cum le descrie E. K. Brown. Efectivele din Norvegia n-au sporit, ci, dimpotrivă, de acolo au fost retrase cîteva unități și trimise pe frontul de Est, acolo unde, în cursul anilor 1943—1944, trupele sovietice dădeau lovituri continue armatelor hitleriste.

În sfîrșit, în lucrarea oficială „Istoria secretă a primei agenții americane de informații”, elaborată de R. Harris Smith, activitatea lui Hewitt și Hopper nu este prezentată deloc ca făcînd parte din operațiunea „Fortitude”, ci dintr-o „operațiune antinazistă concepută la sediul Agenției de Informații Strategice”. Ce fel de operațiune? Se zice, pentru a-l face pe Himmler să efectueze o lovitură de stat. În carte sînt citate pe larg cele spuse de C. Hoover (e drept, fără regretele sale privind eșecul proiectului antisovietic); în general, se confirmă memoriile lui Schellenberg și Kersten. Nu este lipsită, bineînțeles, de picanterie, afirmația că toate contactele au fost „concepute la sediul Agenției de Informații Strategice din Washington”, adică nemijlocit de generalul Donovan.

De ce această activitate a fost atît de intensă tocmai în 1943? Ar fi greșit să se accepte fără rezerve părerea că Germania hitleristă ar fi luptat pînă la „orele 12 fără 5 minute” și că s-ar fi prăbușit așa, deodată, „prin surprindere”, că pe hitleriști nu i-ar fi interesat ce va fi „după potop”. Într-adevăr, analiza documentelor arată că, încă cu mult înainte de 1945, în cele mai diferite cercuri — bancare, industriale, politice, militare — existau serioase preocupări în legătură cu perspectiva, inclusiv în cazul unei înfrîngerii.

Astăzi ne apare cu și mai multă claritate cît au fost de iluzorii aceste planuri. Văzute într-un context istoric mai larg, întîlnirile de culise din 1943 apar ca fiind chiar mai periculoase pentru soarta lumii decît contactele⁴⁰ și înțelegerile realizate în Elveția în primăvara anului 1945. În 1943, Himmler avea mult mai multe șanse să-l „ademenască” pe Dulles: Wehrmachtul nu era încă distrus; nu se cunoștea tot adevărul despre ororile lui Hitler, Himmler și ale clicii naziste...

Cu toate acestea, nici Hohenlohe, nici agentul 144/7957, nici Felix Kersten nu au obținut succese. Cauzele acestor insuccese au fost multiple. Esențialul îl reprezintă lupta plină de abnegație a popoarelor împotriva fascismului. Realisti, Roosevelt și Churchill au înțeles perfect că orice compromis cu Germania hitleristă le-ar fi fatal nu numai lor personal, ci ar reprezenta o condamnare la moarte a înșeși țărilor lor. Cîndva, după război, într-o discuție cu Davis, fostul ambasador american la Berlin, Churchill a spus sincer: „Aș fi putut în orice moment să închei pacea cu Hitler”.

S-ar fi putut... dar nu s-a putut.

**Traducere, adaptare și note
de George G. Potra
și Paraschiva Bădescu**

⁴⁰ Karl Wolf, aghiotantul personal al lui Himmler, a fost trimis de către acesta și Schellenberg în Elveția pentru a încerca să stabilească cu Aliații occidentali condițiile unei păci separate, intrînd în contact cu același A. Dulles. Aceste încercări, care au făcut multă vîlvă, fiind interceptate de sovietici, nu aveau să ducă la nici un rezultat.

CALEIDOSCOP

Pe urmele ghețarilor planetei

Tot mai numeroși sînt climatologii care atrag, cu îngrijorare, atenția asupra relației existente între schimbările climatice și creșterea cantității de bioxid de carbon din atmosferă. Bioxidul de carbon degajat, în ritmul actual, prin arderea combustibililor fosili, va ridica, în cîteva decenii, cu 2-3 grade Celsius temperatura pe Terra. Este vorba de așa-zisul efect de seră care nu va rămîne fără... efect asupra maselor glaciare ale Pămîntului și asupra ciclului hidrologic din lanțurile muntoase, la latitudini mai joase.

Interesul manifestat, în acest context, față de ghețarii planetei a dus la inițierea, în 1982, a unui nou program mondial de studiere și inventariere a lor. Preocupările la acest capitol datează, în unele țări alpine, încă din 1773. În 1894, a fost înființată Comisia internațională a ghețarilor. Din 1960, observațiile regulate asupra lor fac obiectul unei normări internaționale și sînt publicate, o dată la cinci ani, de către Serviciul permanent privind fluctuația ghețarilor.

Pînă la sfîrșitul acestui an, în URSS va fi terminat un Atlas mondial al resurselor de zăpadă și gheață. Atlasul evaluează posibilitățile pe care le oferă gheața naturală, ca sursă de apă potabilă, și analizează influența ghețarilor și a maselor de zăpadă asupra climatului pe glob.

Mișcarea ghețarilor

În momentul expansiunii lor maxime, acum aproximativ 18 000 ani, ghețurile acopereau o treime din glob, iar nivelul mării era cu aproape 100 metri mai scăzut decît cel de azi.

Formați la altitudini și latitudini înalte, acolo unde zăpada se acumulează mai repede decît se poate topi, ghețarii au invadat, încetul cu încetul, văile și cîmpiile înconjurătoare. Pe măsură ce au înaintat sau au regresat, ei au generat modificări climatice ale nivelului mării, au modelat peisaje, dar, mai cu seamă, au avut o influență capitală asupra evoluției omului și asupra migrațiilor lui.

Acum 18 000 ani, de exemplu, coasta de est a Americii de Nord era avansată cu 150 km în ocean. În nord-vestul continentului, trecerea din Siberia în Alaska se făcea prin strîmtoarea Bering, „pe uscat”. Așa au trecut triburile asiatice care au colonizat cîmpiile joase, udate astăzi de riurile Mackenzie și Yukon. Acești primi colonizatori sînt adevărații descoperitori ai Americii.

Mai mult de jumătate din suprafața terestră își datorează morfologia condițiilor climatice, asociate pe-

rioadei glaciare care a luat sfîrșit acum zece mii de ani - lacurile, conturul coastelor și cursul fluviilor. Depresiuni și ridicări ale scoarței terestre, provocate de variațiile masei glaciare, se înregistrează și astăzi. Astfel, Peninsula Scandinavă, la nord de golful Botnic, se ridică cu circa 88 cm la fiecare o sută de ani.

Observarea ghețarilor este necesară din multe puncte de vedere. Ea permite o mai bună cunoaștere a ciclurilor hidrologice locale, regionale și mondiale. Furnizează date pentru studierea schimbărilor de climă, pentru planificarea resurselor de apă dulce, irigațiilor, instalațiilor hidroelectrice și pentru prevenirea catastrofelor cauzate de deplasarea, relativ frecventă în unele regiuni, a maselor de gheață.

În 1953, în Extremul Orient, ghețarul Tyan-Chan a avansat, de-a lungul unei văi, cu 113 metri pe zi în medie, acoperind o distanță de 12 km în două luni. După ce a distrus în drumul său copaci și case, a format un baraj pe cursul unui fluviu, dînd naștere unui lac imens. Cînd s-a repus în mișcare, a produs inundații catastrofale.

Astăzi, inventarele făcute în lumea întreagă dau informații despre peste 20 000 de ghețari. Sînt, însă, necesare cercetări mai complexe, pe baza noilor tehnici de observație, ca, de exemplu, fotografiile prin satelit, care să permită o înțelegere mai profundă a evoluției Terrei, dar și a altor părți ale sistemului solar; fiindcă multe planete posedă ghețari și uriașe suprafețe de gheață, cum ar fi calotele polare de pe Marte, sau întinderile de gheață de pe Pluton.

M. Șetraru

Un ghețar din Nepal...

...și altul din Argentina

DICTIONAR ONAR • DICT AR • DICTI ONAR CTIONAR • D NAR • DICTI • DICTI ONAR • DIC TIONAR

Diamante

Fascinația pe care diamantele o exercită, din cele mai vechi timpuri, asupra omului își găsește, fără îndoială, temeiuri primare în flacăra scîlpării și în unda misterioasă a transparenței lor. Au fost alese să fie podoabe încă din prima clipă a descoperirii. Ajungînd, se pare, concomitent, și obiect de speculație. Un diamant cîntărind doar cît o fărîmă din bulgărele de aur necesar cumpărării lui! Multe averi au fost schimbate în prețioasele cristale, putînd fi, astfel, mai ușor păzite, transportate, ascunse. Despre avantajele unei asemenea metamorfoze vorbește grăitor o relație citată frecvent: valoarea celui mai mare diamant descoperit vreodată, „Cullinan”, cîntărind, neprelucrat, circa 620 grame, corespunde, conform estimărilor, celei a 94 de tone de aur pur! Firește, pentru marile diamante, extrem de rare, nu există preț, ele constituind piesele de marcă ale unor tezaure. Drept pentru care istoria consumă, mai degrabă decît achizițiile, furturile diamantelor celebre.

Totuși, încă din timpurile cele mai vechi, diamantul a fost prețuit nu numai ca podoabă, ci și ca unealtă de lucru, remarcîndu-i-se rezistența ieșită din comun. Într-adevăr, el „zgîrie” orice alt mineral. Romanii dispuneau de ateliere în care foloseau, spre exemplu, diamante pentru a tăia smaragdele, în vederea confecționării gemelor. Se reușea chiar șlefuirea unor diamante, pentru obținerea briliantelor. Legenda spune că, pentru favorita împăratului roman Flavius Titus, bijuteria preferată o constituia tocmai un asemenea briliant. În ce mod reușeau anticii să transforme diamantele în briliante rămîne, deocamdată, un mister; potrivit cuoștințelor actuale, procedeul de șlefuire cu ajutorul

prafului de diamant, uzitat astăzi, a fost descoperit mult mai tîrziu, de către olandezi.

În esență, diamantul este compus dintr-un singur element, din carbon, pur, comprimat, cu milioane de ani în urmă, la presiuni uriașe, într-un mediu cu o temperatură de peste 1200 grade Celsius. Poate că vulcanii au fost aceia care au împins la suprafață cristalele de diamant, la a căror răspîndire, în diverse zone, au contribuit, apoi, eroziunea și agenții atmosferici.

Inițial, principala sursă de diamante a constituit-o India, îndeosebi principatul Hyderabad. De acolo provine și cel mai cunoscut — pentru strălucirea sa — diamant, denumit „Kohinoor” („Muntele Lumînii”), care, după peripeții extrem de exploatate în literatura de senzație, a ajuns parte componentă a tezaurului coroanei britanice.

În secolul al XVIII-lea, Brazilia ia locul Indiei în ce privește anvergura extracției, dar subcontinentul asiatic continuă să rămînă sufletul comerțului cu diamante. Ideea căutării diamantelor în marele stat străbătut de Amazon a venit de la Alexander von Humboldt, care a relevat asemănarea structurii geologice de acolo cu cea din India.

Preponderența Braziliei nu a fost, însă, de lungă durată, sursa principală de diamante devenind Africa subecuatorială. La mijlocul secolului trecut, lângă Kimberley, în Africa de Sud, a fost descoperit un crater de vulcan stins, depozitar al unei „substanțe albastre”, denumită Kimberlit. Marea cantitate de diamante obținută de aici a pus bazele puternicului „imperiu” al clanului Oppenheimer, disimulat sub anosta firmă „De Beers Consolidated Mines Ltd”. Acesta a monopolizat afacerile cu diamante, reușind să-și asigure controlul și asupra centrelor de șlefuit, sindicatului diamantelor, cu sediul la Londra, precum și, între altele, asupra bursei de diamante din Antwerpen.

În prezent, zăcămintele comparabile ca bogăție celor africane se mai găsesc în Siberia Orientală și în Iakutia. Există semne că și Australia va putea revendica, în viitorul apropiat, un loc fruntaș în acest domeniu.

Principalii producători de diamante naturale ai lumii sînt: URSS (în 1980, 25,7 la sută din producția mondială), Zair (24,2 la sută), Africa de Sud (20,2 la sută), Botswana (12,2 la sută), Namibia (3,7 la sută), Angola (3,6 la sută), Ghana (2,8 la sută), Venezuela (2 la sută), Brazilia (1,6 la sută), Sierra Leone (1,4 la sută). La această enumerare trebuie, însă, precizat că ea oglindește totalul caratelor extrase; ordinea statelor se schimbă, însă, cînd este vorba de diamantele rare, destinate podoabelor, Republica Sud-Africană trecînd în frunte, urmată de Namibia, sau cînd referirile se fac la diamantele industriale, unde în frunte se plasează Zairul.

Industria bijuteriilor nu mai reprezintă, de multă vreme, principalul consumator de diamante. De la sfîrșitul secolului al XIX-lea, spre acestea și-a atîntit privirile industria prelucrătoare, utilizîndu-le, în proporție tot mai mare, la tăiat, găurit, șlefuit, ascuțit. Unele folosind diamantul permit scurtarea unor complicate procese, îmbunătățirea calității produsului finit și, firește, o substanțială creștere a productivității muncii. S-ar mai putea, spre exemplu, închipui forajul petrolier la mari adîncimi fără folosirea diamantului?

În economie se folosesc, în prezent, în bună măsură, diamantele obținute „pe cale sintetică”. În acest domeniu, pe primul loc se situează, la mare distanță, Uniunea Sovietică, acoperind trei cincimi din necesitățile de diamante industriale ale lumii.

Diamantele sintetice au fost produse, în Europa și America, abia după cel de-al doilea război mondial, fiind obținute din grafitul obișnuit. Sînt, însă, atît de mici încît, în mod obișnuit, pentru 1 karat (0,2 gr) sînt necesare 100 de bucăți. Costul de producție al diamantelor sintetice continuă să rămînă extrem de ridicat.

Zirconi

Zirconiul aparține metalelor relativ tinere în ceea ce privește producerea și utilizarea pe scară industrială. Acestea sînt, de altfel, strîns legate de dezvoltarea științei și tehnicii, începutul lor fiind dat abia cu cîteva decenii în urmă. Din acest motiv, zirconiul continuă să fie considerat metal „rar” sau „special”, deși mineralele din care provine (zircon, badeleit, eudialyt, zirkonit) sînt extrase în numeroase țări.

Istoria descoperirii zirconiului numără, totuși, două secole. În 1789, în cursul uneia din numeroasele sale expediții de cercetare, și anume în Ceylon (astăzi Sri Lanka), chimistul și farmacistul german M.H. Klaproth a descoperit, în depozitele aluvionare aurifere și diamantifere, existența unui metal pînă atunci necunoscut, pe care profesorul de mineralogie A.G. Werner, din Freiberg, l-a inserat în sistemul său mineral sub numele de zirconi (în persană, cuvîntul „zargun” înseamnă „auriu”). Metalul pur nu a putut fi, însă, obținut decît la începutul secolului nostru. După încercările din 1824, ale cercetătorului suedez Berzelius, D. Lely și L. Hamburger au reușit, în 1914, să producă zirconiul cu un grad ridicat de puritate. Firește, în condiții de laborator, ceea ce presupune o cantitate foarte mică de metal.

Producerea zirconiului în proporții industriale a început trei decenii mai tîrziu, odată cu descoperirea așa-numitei tehnologii de separare Kroll.

Datorită calităților sale specifice, zirconiul se vădește astăzi, în multe domenii ale economiei, indispensabil. Caracteristice îi sînt duritatea, ca și rezistența excepțională la acizi, alcaloizi și coroziune, în general, marea sa capacitate de a emite electroni, ca și aceea de a menține și chiar îmbunătăți, la temperaturi înalte, vidul în recipientele neprevăzute cu pompă de vacuum (de exemplu, în tuburile electronice).

Zirconiul se utilizează atît sub formă de metal, cît și sub formă de oxizi (ori în alte combinații chimice). De fapt, acestui domeniu „nemetallifer” îi revin circa 85

de procente din totalul consumului actual de zirconi. De aproximativ două treimi din producția de zirconi au nevoie industriile metalurgică și siderurgică. Acestea îl utilizează sub formă de oxid la materialele refractare. Îndeosebi după introducerea și răspîndirea în întreaga lume a turnării continue a oțelului, cererea de oxid de zirconi — ca material anticoroziv folosit la captușirea oalelor de topire, transport și distribuție — a crescut considerabil.

Turnătoriile utilizează silicatul de zirconi ca amestec de formare.

În industria ceramicii și sticlei, diverse combinații pe bază de zirconi se regăsesc în smalturi, izolatoare de porțelan, creuzele refractare folosite în laboratoarele de chimie etc. Varietățile transparente și frumoase colorate ale unor derivate obținute pe bază de zirconi sînt utilizate ca pietre prețioase.

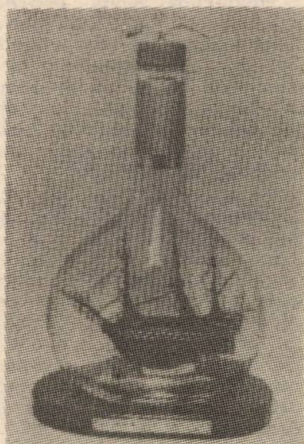
Ca metal, zirconiul este destul de puțin folosit. Se consideră, însă, că șansele cele mai mari le deține tocmai sub această formă, tehnica nucleară deschizîndu-i perspective foarte largi. De fapt, în acest sector sînt utilizate 80 pînă la 90 procente din producția de zirconi-metal. Permeabilitatea extremă la neutroni (este depășit doar de Beril), asociată cu un punct ridicat de topire (1855°C) și o mare duritate, ca și imensa lui rezistență la mijloacele de răcire folosite în reactoarele nucleare fac, în prezent, din zirconiul metal cel mai propice utilizării ca înveliș de protecție în centralele atomice și în navele cu propulsie nucleară. Condiția fiind obținerea unui metal extrem de pur, ceea ce, firește, se realizează, deocamdată, cu foarte mari cheltuieli.

Zirconiul este întrebuințat cu succes la fabricarea electrozilor, a tuburilor electronice și a lămpilor cu vapori de mercur. De asemenea, adăugat aliajului de tantal cu niob, îi mărește acestuia, substanțial, rezistența la temperaturi înalte, calitate cerută mai ales materialelor ce intră în componența motoarelor cu reacție în aviație.

Din anii '70, aliajele de zirconi cunosc răspîndire și în industria chimică (emailuri albe și vopsele rezistente), și în construcția de aparatură pentru industria chimică (termostate, diverse ajutaje și, în general, piese ce intră în contact cu gaze ce conțin clor etc.)

Cantități mai mici de pulbere, sîrmă sau folie de zirconi sînt utilizate în industria producătoare de

IOOO + I

O expoziție itinerantă prezintă, în acest an, în Japonia, modele ale unor nave renumite, realizate în 15 țări. În fotografie — celebra navă „Victory”: o navă de război închisă într-o sticlă cu un dop sigur. O aluzie pentru o lume înțesată de arme.

Această „coafură viitoristă” poate deveni, în anul 1986, ultimul strigăt al modei în ce privește podoaba capilară. Ideea ce stă la baza ei este, de această dată, de pură sorginte științifică. „Creația” concepută de unul dintre cele mai mari saloane de coafură din Japonia a fost inspirată, nici mai nici mai puțin decît de... întîlnirea cometei Halley cu mai multe sonde spațiale, printre care și

una japoneză, întîlnire prevăzută pentru luna martie 1986.

blitz-uri pentru aparatele de fotografiat (la temperaturi foarte înalte, zirconiu arde producând o lumină intensă), precum și în pirotehnie.

Principalele producătoare de minereuri conținând zirconiu sînt Australia (circa două treimi din extracția mondială), urmată, la mare distanță, de Republica Sud-Africană, Uniunea Sovietică, S.U.A., India, China, Brazilia, Sri Lanka, Malaezia.

Molibden

Este considerat un metal al erei călătoriilor spațiale. De fapt, calitățile pe care le posedă, între care o duritate de excepție, dublată de o foarte mare rezistență la temperaturi înalte, au făcut ca paleta utilizării sale să fie largă — de la industria construcțiilor de mașini și de automobile, pînă la chimie și electrotehnică. Un consumator asiduă se vedește, desigur, industria militară. Indiferent însă de ramură, molibdenul constituie, pentru orice produs în care este încorporat, cartea de vizită a unor performanțe de nivel cel mai ridicat.

Oxidul de molibden a fost separat din minereu, cu ajutorul salpetrului, în 1778, de către chimistul suedez C.W. Scheele, acesta demonstrînd că nu există, așa cum se credea pînă atunci, o identitate între molibden și grafit. Cîțiva ani mai tîrziu, un elev al savantului, și anume P.J. Hjelm, a reușit să prezinte metalul în forma elementară. În 1913 au apărut, pentru prima oară, oțelurile speciale fabricate pe bază de molibden.

Cel mai frecvent, molibdenul este utilizat sub formă de aliaje. În epoca noastră însă, ponderea produselor din molibden pur crește vertiginos, metalul fiind folosit la confecționarea rachetelor de explorare a Cosmosului. În S.U.A., spre exemplu, modulul primei expe-

diții umane spre Lună a fost fabricat din molibden pur, acesta avînd punctul de topire situat la circa 2 600 grade Celsius, iar cel de evaporare la aproximativ 4 800 grade Celsius.

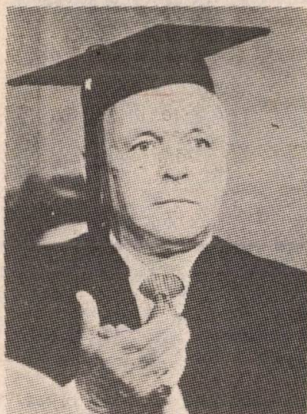
Prin aliajele pe bază de molibden și, îndeosebi, prin așa-numitele superaliaje, știința și tehnica intră în posesia unor materiale fără de care soluționarea problemelor prezente și de viitor ale zborurilor, aflat în atmosfera terestră, cît mai ales în Cosmos, nu ar fi posibilă.

În natură, molibdenul se găsește, cel mai adesea, combinat cu alte substanțe. Este relativ larg răspîndit, gradul său de concentrație fiind însă mic. Ceea ce înseamnă că minereurile din care se extrage sînt sărace în metal. Astfel, în molibdenit — cel mai important dintre minereurile unde molibdenul reprezintă componenta principală (pe locul al doilea se situează ulfenitul) —, conținutul de metal respectiv reprezintă numai 0,03 pînă la 0,3 procente. Ca produs secundar în minereul de cupru, participarea sa este și mai mică — 0,007 pînă la 0,05 procente. Și totuși, mai mult de o treime din producția de molibden provine din extragerea lui ca produs secundar.

Cele mai mari cantități de minereuri și concentrate de molibden sînt extrase în S.U.A. (în 1981, 56 la sută din producția mondială), Canada (14,8 la sută), Chile (13,5 la sută), U.R.S.S. (9,4 la sută), Peru (2,2 la sută), China (1,8 la sută). Producția mondială totală s-a ridicat, spre exemplu, în 1983, la circa 60 400 tone de minereu și concentrate. Firește, cantitatea de molibden pur aliniată, după cum se poate deduce din statisticile menționate, cifre extrem de modeste.

Cea mai însemnată cantitate de molibden (60 pînă la 80 procente) este utilizată în aliajele cu fierul, în vederea realizării oțelurilor speciale. Este, însă, de asemenea, folosit în combinație cu metale avînd un înalt punct de topire, precum wolframul, niobul, tantalul sau zirconiu. Din această aliere rezultă materiale rezistente la presiune, coroziune și, în general, la uzură, așa cum sînt necesare, în primul rînd, în industria aviației și în cea nucleară. Molibdenul este folosit, în măsură mai mică însă (sub o cincime din producție), în domeniul fabricării coloranților, catalizatorilor, lubrifiantilor, și chiar în cel al producerii îngrășămintelor.

IOOO + I

Student
la 70 de ani

La această vîrstă, cunoscutul cîntăreț și actor de film Frank Sinatra a primit prima diplomă din viața sa. Și aceasta, grație universității din New-Jersey, care i-a conferit titlul de doctor în științe. Este universitatea la care părinții lui Sinatra voiau să-și vadă fiul continuîndu-și studiile. „Tatăl meu abia de știa să scrie și să citească și i-am provocat o mare mîhnire cînd am eșuat la examenul de admitere” — spunea, acum, actorul. Să sperăm că părinții săi au avut, însă, prilejul să se bucure de ascensiunea în plan artistic a fiului lor. Cît privește titlul de doctor în științe, Sinatra îl merită, fără îndoială, dacă se are în vedere perfectă sa „știință a spectacolului”.

Maiestatea sa „J.R.”

Interpretînd odiosul personaj „J.R.” din serialul Dallas, actorul Larry Hagman și-a atras antipatia publicului din numeroase țări. Acum vreo doi ani, pe aeroportul din Londra a fost huiduit și fluierat. Ceea ce, într-un fel, l-a bucurat: era, în fond, un omagiu adus măiestriei sale actricești. Dar, în primăvara aceasta, deși caracterul personajului întruchipat de el nu s-a schimbat cîtuși de puțin, o primire publică, tot la Londra, s-a desfășurat cu totul altfel. Participînd, la Albert Hall, la un concert al orchestrei filarmonice din Dallas, aflată în turnee, actorului i s-a rezervat, nici mai mult nici mai puțin, decît loja regală. Probabil că primirea i s-a făcut lui Larry Hagman și nu lui „J.R.”

Pământuri rare

Revoluția tehnico-științifică a contribuit ca, în numeroase ramuri industriale, materialele tradiționale să fie, în tot mai mare măsură, înlocuite cu altele noi, de natură să confere produselor proprietăți cerute de actuala evoluție a societății. Din rândul acestor relativ noi materiale fac parte și așa-numitele pământuri rare, respectiv metalele obținute din ele.

Am folosit mai sus cuvântul relativ, deoarece, spre exemplu, istoria descoperirii pământurilor rare numără circa două secole.

În vara anului 1787, într-o carieră de piatră părăsită, de lângă satul Ytterby, din apropiere de Stockholm, chimistul și mineralogul suedez Arrhenius a dat peste un mineral de culoare neagră. I-a dat numele după locul descoperirii — Ytterbit. Șapte ani mai târziu, chimistul finlandez J. Gadolin a reușit să izoleze, din acest mineral, un nou pământ, pe care l-a numit ytter. Apoi, la câțiva ani, Berzelius și Hisinger (la Stockholm) și Klaproth (la Berlin) au descoperit, independent, un alt oxid, care a primit numele cerit. Multă vreme s-a crezut că din aceste două pământuri rare nu mai pot fi obținute alte materiale. Și a trebuit să se aștepte până în secolul nostru, pentru ca din ele să poată fi obținute 17 metale rare (le enumerăm conform denumirii și poziției din sistemul periodic al elementelor — în paranteză simbolurile (T): acandiu (Sc), Yttriu (y), lanthan (La), Cer (Ce), preseodyn (Pr), neodim (Nd), promethiu (Pm), samariu (Sm), europiu (Eu), gadolinu (Gd), terbiu (Tb), dysprosiu (Dy), holmiu (Ho), erbiu (Er), thuliu (Tm), ytterbiu (Yb), lutețiu (Lu).

Cu excepția scandiului și yttrului, care sînt metale ușoare — $2,99 \text{ g/cm}^3$ și, respectiv, $4,478 \text{ g/cm}^3$ —, celelalte sînt metale grele, cu o densitate între 5 și 10 g/cm^3 . Dispun, în general, de o bună maleabilitate și conductibilitate termică.

Pământurile rare participă la compoziția solului într-o proporție de circa 167 grame/tonă. De fapt, nu

sînt, în realitate, chiar așa de rare, dar denumirea este legată de istoricul descoperirii lor: cînd primele „pământuri” au fost separate din mineralele lor, nu se știa că ele sînt, relativ, răspîndite în scoarță. Astfel, cel mai rar din cele 17 metale menționate, thuliu, din grupa pământului ytter, este practic mai des întîlnit în sol ($0,2 \text{ grame/tonă}$) decît, spre exemplu, argintul ($0,1 \text{ grame/tonă}$), seleniul ($0,09 \text{ grame/tonă}$), platina ($0,005 \text{ grame/tonă}$) și aurul ($0,005 \text{ grame/tonă}$).

La ora actuală, pământurile rare sînt obținute din peste 250 de minerale. Dintre acestea, două au o importanță economică deosebită: bastnezitul și monacitul. O oarecare pondere, în acest sens, revine, apoi, xenotimului și brannerului.

În vreme ce, pînă la primul război mondial, pe primul loc, ca materie primă de bază, se situa monacitul, din anii '50 și, îndeosebi, de la mijlocul anilor '60, pe această poziție se plasează bastnezitul. Așa se face că, începînd din anii '70, statisticile consemnează, constant, o producție rezultată, în proporție de 70 la sută, din concentrate de bastnezit, de 20 la sută — din concentrate de monacit, și de restul de 10 la sută din alte minerale. Cele mai cunoscute zăcămintele exploatare de pământuri rare se află în S.U.A., Australia, India, Brazilia, Malayezia, Zair și Burundi.

Diferite săruri ale pământurilor rare au fost folosite, încă de la începutul secolului al XIX-lea, ca medicamente. Dar, deși acestea erau exportate pînă în Orientul Îndepărtat, necesarul de pământuri rare era, relativ, scăzut. Cererea a crescut considerabil abia la sfîrșitul secolului trecut, cînd chimistul austriac Auer von Welsbach a patentat becul cu gaz incandescent, trecîndu-se la producerea acestuia pe scară industrială. Pentru fabricarea „lămpii lui Auer” era necesar nitratul de thoriu, care se obținea din monacit.

Astăzi, metalele din pământuri rare au o largă gamă de utilizare ca materiale ajutătoare, contribuind la ridicarea calității, în industriile chimică, electrotehnică, electronică, în metalurgie, în industria de sticlă și ceramică, în medicină etc., ca și în domeniul militar (fînd considerate materii prime strategice).

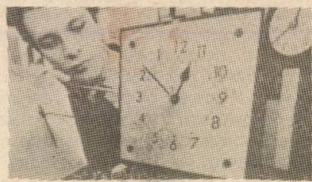
Dicționar realizat de Vasile Crișu

1000 + 1

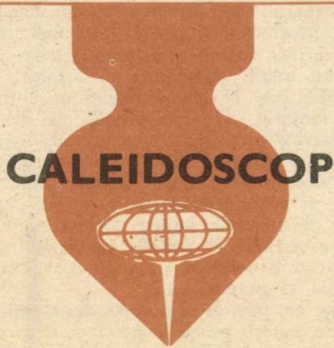
Ce s-a întîmplat cu Coca-Cola?

Mare zarvă mare la „Coca-Cola Company”. Decenii de-a rîndul, societatea s-a bucurat de dulcele gust al succesului. Dar, iată că, în 1985, toate i-au mers pe dos. În primul rînd, firma din Atlanta și-a înfuriat clientela schimbînd formula sacrosanctă a băuturii. A trebuit să se admită că s-a comis o eroare și să se revină la vechea rețetă, noile ambalaje purtînd eticheta de „Coca-Cola Classic”. Apoi, compania a stîrnit minia lucrătorilor din fabricile de textile pentru că a aplicat eticheta Coca-Cola pe îmbrăcăminte produsă în străinătate (firma se ocupă și

de această afacere). O nouă lovitură a venit din partea industriei zahărului, care a acuzat firma că induce în eroare publicul cu privire la ingredientele cu care este preparată faimoasa licoare. Adică, în loc să folosească zahăr din sfeclă și trestie, ea recurge la sirop din cereale, care este mai ieftin. Culmea culmilor: necazurile terestre ale lui Coke (numele popular, de răsfață, al băuturii) s-au extins și în spațiul extraterestru. Sticle de Coca-Cola se aflau și la bordul navei „Challenger”, la ultimul ei zbor. Atît doar că astronautii au apreciat băutura ca „total nesatisfăcătoare”. Aceasta, pentru că „pe navetă nu se afla și un frigider”. „Cola caldă nu face două parale” — spuneau membrii echipajului. Acum, firma își bate capul cum să procedeze ca produsul ei numărul 1 să fie din nou apreciat nu numai la rece, ci și la cald.

„Tic-tac” este un ceas care merge... invers; mai bine zis ale cărui arătătoare se deplasează în sensul opus celui obișnuit. Proiectantul său, scoțianul Bobin Robertson, a creat peste 60 de modele de ceasuri și pendule destinate amatorilor de unicate. Printre acestea se numără: ceasurile orbitale — care reprezintă rachete învîrtindu-se în jurul Pământului, ceasuri ce reprezintă rațe în zbor, ceasuri cu elice etc.

CALEIDOSCOP

Despre spaime și fobii

Katherine, în vîrstă de 19 ani, este terorizată la ideea de a rămîne singură sau de a trebui să iasă din casă. În plus, ea prezintă simptome fizice grave: hiperventilație, accelerarea ritmului cardiac, hipertensiunea intracraniană, grețuri. Psihiatrul diagnostichează o psihoză, prescrie medicamente drastice și o internează. Ea va părăsi spitalul peste un an, dar pentru a trăi într-o stare de semidrogată, fără a fi eliberată de temerile ei. Apoi, la începutul anului 1983, după nouă ani de calvar, află, din întîmplare, de existența unor centre unde sînt tratate obsesii de acest gen.

În Statele Unite, fobiile, aceste spaime iraționale cu efect handicapant, se află pe locul doi în rîndul tulburărilor mentale. Totuși, deși există tratamente cu bune rezultate și testate, ele sînt încă prea puțin aplicate. Și cu atît mai puțin cu cît, ca și Katherine, o serie de bolnavi nu sînt recunoscuți ca atare. Se consideră că ei sînt afectați de nevroză, de anxietate, de epilepsie psihomotorie sau de schizofrenie, și se face apel la neuroleptice, la psihanaliză, chiar la terapeutici de șoc. Bineînțeles, fără nici un rezultat.

Dimpotrivă, terapia specializată, așa-zis comportamentală, ameliorează simțitor 90 la sută din cazuri, și aceasta în 8 pînă la 16 ședințe. Ea este completată, uneori, prin medicamente care ajută la prevenirea acceselor nemotivate de spaimă. Aceste accese sînt într-adevăr pur patologice și sînt însoțite de diverse semne clinice: palpitații, respirație scurtă, dureri în piept, transpirația palmelor, muierea picioarelor, amețeli. La aceasta se adaugă, adesea, impresia că nu mai ești stăpîn pe tine și senzația morții iminente.

La prima criză, mulți bolnavi cred - unii că sînt pe punctul de a-și pierde brusc rațiunea, alții că fac o criză cardiacă și ajung, în cele din urmă, la serviciul de urgență al unui spital. În orice caz, majoritatea au mare grijă, după aceasta, să evite orice situație care poate suscita aceleași reacții. Fobia de a înghiți duce la teama de a mînca. Spaima de omizi îi face pe unii să se închidă vara în casă. Pînă la urmă, se instalează o adevărată obsesie, care dă naștere la comportamente stranii. Un șofer de camion, cuprins de fobia de a conduce, s-a legat de volan cu cătușe. Cineva care se temea de poduri nu reușea să le treacă decît ghemuit în spatele unei mașini.

Există, din păcate, o impresionantă varietate de fobii, pentru că ele pot fi aplicate la orice fel de situații - în fața animalelor, unor obiecte, diverse comportamente. Totuși, cea mai frecventă, de departe, este

agorafobia, de la cuvîntul grecesc „agora“, loc public. Ea se caracterizează printr-o spaimă intensă, paralizantă, în fața unui spațiu liber, și prin nevoia de a fi protejat de un însoțitor sau de a trece prin puncte protejate; de unde, nenumărate oculte.

Se pare că, spre deosebire de alte fobii, se cunoaște originea agorafobiei, care ar fi de ordin biologic. Dr. Thomas Uhde, de la Institutul național american pentru sănătatea mentală, apreciază chiar că ea survine, în special, la anumite persoane, predispușe ereditar. Lucrări recente par să indice că stressul ar putea fi un factor declanșator pentru anumiți subiecți sensibili. Dr. Uhde a constatat, de asemenea, că majoritatea agorafobicilor au avut prima lor criză la mai puțin de un an după ce au suferit o încercare gravă care le-a prejudiciat viața afectivă, pe cea profesională sau sănătatea lor. Alte lucrări pun în cauză cafeina: două cești de cafea pe zi ar fi suficiente pentru a declanșa criza în anumite cazuri.

Faptul că femeile sînt mai mult supuse agorafobiei nu a fost încă clarificat. Unii sugerează că ele ar fi mai temătoare decît bărbații din cauza conținutului redus de testosteron din organismul lor. Alții văd în aceasta consecința unei condiționări sociale care le fac mai dependente, mai supuse unor spaime iraționale.

Un profesor de psihiatrie de la Universitatea Temple din Philadelphia a fost primul care, acum vreo 20 de ani, a pus la punct o metodă radicală de tratament împotriva fobiilor. În esență, ea viza să realizeze un fel de „desensibilizare“, determinînd bolnavul, antrenat printr-o tehnică de relaxare, să înfrunte, în imaginație, obiectul fobiei sale. În prezent, există, mai curînd, tendința de a preconiza o înfruntare reală. Un psihanalist, dr. Manuel Zane, este cel care, în 1971, a deschis la White Plains, în statul New York, primul centru specializat în acest tip de tratament. Metoda sa constă în crearea unei familiarizări cu elementul generator de spaimă prin repetarea unor contacte foarte scurte, de la 15 la 20 de secunde, în timpul cărora bolnavul încearcă să evite accesul de panică, poliarizîndu-și în mod activ atenția asupra unui alt obiect sau activități: de exemplu, asupra numerelor de înmatriculare a mașinilor, a unei conversații cu voce tare, a manipulării unui talisman oarecare. Prezența unei persoane înțeleghătoare, de preferință un fobic vindecat, este de mare ajutor. Bineînțeles, aceste ședințe nu sînt efectuate decît după o consultare aprofundată de către un specialist, completată printr-o formațiune în grup. Etapa propriu-zis terapeutică necesită, evident, puțin curaj și răbdare, dar rezultatele se pare că recompensează. Dovadă - cazul unui septuagenar terorizat de ascensoare. La început, el a fost adus să privească interiorul unei cabine. După o săptămînă, a fost obișnuit, încetul cu încetul, să intre. După o lună și jumătate, a fost determinat să urce un etaj. La sfîrșitul celei de-a doua luni, el se descurca singur. Era prima oară după 50 de ani.

Bineînțeles, unii subiecți sînt cu totul rebeli la această metodă, fie că refuză cel mai mic contact, chiar minim, cu cauza teroarei lor, fie că nu pot suporta nici chiar ideea. Pentru ei, trebuie avută în vedere o altă soluție. Institutul național american pentru sănătatea mentală a arătat, recent, că produse, cum sînt antidepressivul triclicic, suprimă orice acces de panică în aproape 75 la sută din cazurile de agorafobie. Mai trebuie precizat că ele nu au adesea decît un efect paliativ. Mulți specialiști le asociază cu tratamentul comportamental al agorafobiei. Pentru celelalte fobii nu există încă nici un medicament analog.

Nu înseamnă că nu sîntem destul de bine înarmați astăzi pentru a trata cu eficacitate și rapiditate aceste tulburări, înainte aproape incurabile. Dar, fără în-doiială, nu le cunoaștem încă suficient.

De la PRADO

la VALLE

DE LOS CAIDOS

Capodoperele arhitectonice, acumulate în decursul vremurilor, adăpostite în toate localitățile țării, se bucură de o mare atenție din partea statului, a tuturor locuitorilor și, desigur, a călătorilor ce poposesc pe frumoasele plaiuri spaniole. Edilii însărcinați cu administrarea acestor monumente vădesc un respect și un cult pentru ele demn de invidiat.

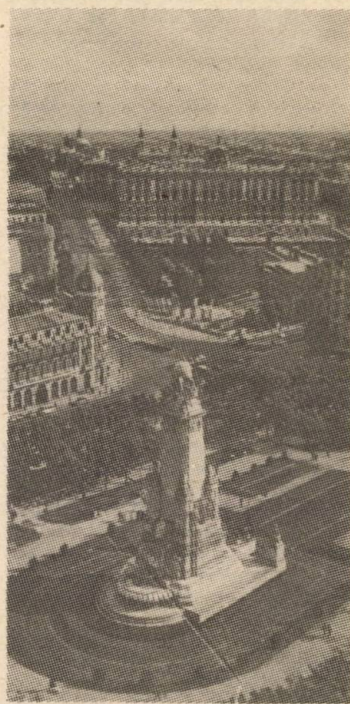
Într-o interesantă călătorie prin Spania am cules, în mare viteză, pentru că, în orice vizită de documentare, timpul este foarte scurt — dar bine folosit reușești să acumulezi informații valoroase — impresii nu numai despre viața și preocupările oamenilor, ci și despre câteva monumente, adevărate capodopere de artă, ce sintetizează pregnant trecutul, prezentul și viitorul fiecărui popor.

Palatul regal este situat în vestul Madridului, pe locul ocupat altădată de palatul Alcazar, distrus de un puternic incendiu în anul 1734. Astfel, pe fostele ruine, regele Filip al V-lea a hotărât să construiască un palat după un proiect al arhitectu-

lui italian Filippo Juvara, bine cunoscut și apreciat în acele vremuri. Construcția edificiului a început în anul 1738 și a fost inaugurată de Carol al III-lea abia în anul 1764. Lucrările au fost încredințate iluștrilor arhitecți Bautista Sachetti și Ventura Rodriguez, care se bucurau de un mare prestigiu la curtea regală. Ulterior, acestui mare edificiu i-au fost adăugate, succesiv, corpul de clădiri din sud-est, de către Carol al III-lea, porticul din est, de Isabela a II-a, și cel din vest, de Alfonso al XII-lea.

În acest fel, palatul formează un pătrat cu latura de 140 m. Cele patru fațade, ornamentate cu coloane și pilaștri în stil corintic, diferă doar în ce privește înălțimea, din cauza înclinației terenului. Cele dinspre sud și est au o înălțime de circa 33 m, iar celelalte două — o înălțime aproape dublă.

În frumoasa curte interioară, tot în formă de pătrat, se află un portic sub ale cărui arcade pot fi văzute mari statui ale împăraților romani născuți pe meleagurile Spaniei — Traian, Adrian, Teodosie cel Mare și Honoriu.

O imagine din Madrid

În incinta palatului, vizitatorii pot admira marea scară cu treptele din marmură albă și neagră, decorată cu doi lei și cu douăsprezece coloane cu capitelluri. Bolta scării este împodobită cu o valoroasă și ingenioasă pictură, realizată de Conrado Giacinto, dedicată monarhiei spaniole.

La etajul întâi se află anticamera și sufrageria reginei Cristina. Prima este tapisată în mătase grenă, iar a doua — în mătase roșie, ceea ce le dă măreția unui castel din poveste. În salonul oglinzilor, realizat în stuc alb, sînt expuse 16 oglinzi de Granja și numeroase porțelanuri de Retiro. În saloanele tapisierilor și armelor se află portretele Isabellei Catolice, de Bermeyo, și al unui cavaler de Malta, de Velasquez.

Anticamera tronului e tapisată în mătase albastră și împodobită cu portrete, iar tronul e înconjurat de lei, turnați în bronz aurit în anul 1651, la Neapole. În dreapta lui, se află statuia Prudenței, iar, în stînga, cea a Justiției, turnate tot în bronz aurit, dar la Roma, în secolul al XVII-lea.

Mai pot fi văzute și admirate, tot aici, salonul coloanelor, sala halebardierilor, salonul lui Carol al III-lea, antecamera și camera lui Gasparini, cu tapițerii de Bruxelles din 1540, splendide vase chinezești, porțelanuri japoneze și de Sèvres.

Biblioteca regală, cu 19 săli, cuprinde 200 000 de volume și manuscrise de o mare valoare istorică, literară și artistică, iar, în cele 30 de camere ale arhivei, se află documente începînd cu anul 1479.

Colecția de tapișerii, una din cele mai frumoase și mai bogate din lume, cuprinde nici mai mult nici mai puțin decît 2 500 de piese, cea mai mare parte a lor fiind flamande și spaniole. Celé mai vechi sînt din timpul regilor catolici, al lui Carol Quintul și al lui Filip al II-lea.

Palatul Moncloa este situat la nord-vest de Madrid, la o distanță de 6 km de Puerta del Sol, în localitatea de la care și-a luat și denumirea. Este înconjurat de arbori și de frumoase grădini, împodobite cu flori și fîntîni arteziene. Durat încă din anul 1660, în forme arhitectonice și artistice diferite, edificiul a suferit numeroase transformări și adaptări, după gustul diferitelor generații ale nobilimii spaniole și, mai târziu, ale coroanei. Firește, fiecare cu preferințele lui.

În secolul nostru, palatul a fost restaurat, iar grădinile înconjurătoare reamenajate și înfrumusețate. În 1923, a fost declarat monument de artă și a funcționat, apoi, ca muzeu pînă în 1936 cînd, în timpul războiului civil, a suferit distrugerii serioase.

Situat în perimetrul celui vechi, noul Palat Moncloa a început să fie construit în anul 1946, după planurile arhitectului Diego Mendez, din fondurile președinției guvernului, și a fost terminat în anul 1953, cînd primește destinația de a găzdui pe oaspeții de onoare ai statului spaniol. Aspectul exterior este al palatelor tradiționale spaniole din secolul XVIII (colorit roșu suav, decora-

ții în alb, reliefuri pe teme neoclasiche). Decorația interioară este în stil pompeian, preluată de la vechiul palat. O parte din mobilier provine de la Palatul Oriente, iar o altă parte a fost executată după piese aparținînd Patrimoniului Național. De mare valoare artistică sînt covoarele, tapișeriile, colecția de tablouri. Grădinile înconjurătoare sînt realizate cu mult gust și rafinament. În anul 1977, palatul a fost pus la dispoziția președinției guvernului, fiind totodată și reședința primului ministru.

Impresionantul edificiu în care este instalat **Muzeul Prado** din Madrid a fost proiectat în anul 1785, în timpul regelui Carol al III-lea, de către vestitul arhitect Juan Villanueva, fiind destinat, inițial, muzeului de științe naturale.

Palatul regal

În anul 1819, Fernando al VII-lea, sub domnia căruia s-a terminat construcția, a adunat, în noul edificiu, tablourile din colecția regală, dispersate în palatele din Madrid și alte localități din țară, întemeind astfel Muzeul regal. Actuala denumire datează din 1868 și provine de la numele bulevardului pe care este situat.

În iulie 1936, cînd a izbucnit războiul civil, a fost numit director al muzeului Pablo Picasso, care n-a putut să-și exercite funcția, deoarece, în august același an, instituția a fost închisă, iar lucrările evacuate la Geneva și încredințate spre păstrare Ligii Națiunilor. Fondul muzeistic a fost readus în Spania în septembrie 1939, după încheierea ostilităților.

Prado este unul dintre cele mai bogate muzee din lume, colecția sa

fiind formată din peste 2 500 de lucrări. El facilitează formarea celei mai complete imagini despre evoluția picturii spaniole. Muzeul mai conține, cu precădere, și lucrări reprezentative ale picturii flamande și italiene.

Pictorul Velasquez, considerat a fi cel mai celebru artist plastic spaniol, îi sînt rezervate trei săli, în care sînt expuse capodoperele sale, din care amintim: „Predarea cheilor orașului Breda”, „Las Meninas”, „Tesauroarele”, „Portretul lui Filip al IV-lea”.

Cel de-al doilea mare maestru, binecunoscut în întreaga lume, Goya, este reprezentat cu peste 100 de tablouri și aproximativ 500 desene, între care „Familia lui Carol al IV-lea”, „Maja desnuda” și „Maja vestida”.

Tot aici se află cîteva piese caracteristice pentru arta lui El Greco: „Fecioara Maria” și „Cavalerul cu mîna la piept”. Nu lipsesc, desigur, nici Murillo, Zurbarán, Ribera, Alonso Cano.

Școala italiană de pictură este reprezentată prin Tizian, Tintoretto, Botticelli, Raphael, Veronese, Correggio, Mantegna și alții; cea flamandă — Breughel, Rubens, Van Dyck. La loc de cinste este reprezentată școala franceză prin Nicolas Poussin, Claude Lorrain, Watteau, iar cea olandeză — prin Rembrandt („Portretul unui artist”, „Regina Artemisa”), Hobemman, Van Ostade. Din pictura germană pot fi admirate tablourile lui Dürer, Lucas Cranach, Holbein.

Muzeul găzduiește, de asemenea, sculpturi, bijuterii, pietre pre-

țioase, cristaluri, veselă, ceramică, mobilier, ceasuri etc.

La o distanță de 47 km de Madrid, pe o bogată și pitorească luncă a celor două riuri Tajo și Jaramo, monarhii spanioli au hotărât să-și aleagă locul pentru Palatul Regal (**Escorialul**). Au hotărât și au trecut la înfăptuirea lui. Alegerea locului construcției a fost determinată de frumusețea deosebită a localității Aranjuez, pe care monarhii o vizitau și o admirau adesea. În apropierea palatului și sub balcoanele principalelor sale săli se întinde grădina insulei („Jardin de la Isla”), plantată în anul 1476 de Boutelon și împodobită cu fântini din cele mai diferite stiluri.

Cele două opere arhitectonice de mai mare importanță sînt Palatul Regal (vechea reședință a regilor

evidențiate cea a porțelanului, acoperită în întregime cu plăci de porțelan de Retiro, din secolul XVIII, sala tronului și sala Oglinzilor.

La parterul palatului este instalat noul și originalul muzeu al istoriei costumelor și obiectelor somptuoase din diferite epoci. În 18 săli sînt expuse publicului costume regale și de curte (din epoca regilor catolici pînă la ultima monarhie), precum și numeroase opere de artă: picturi, tapiserii, sculpturi, mobilier, arme, evantaie, porțelanuri.

Mărginită de riul Tajo în partea de nord, „Grădina Principelui” este, în cea mai mare parte, creația lui Carol IV, și prezintă, pe întinsa sa suprafață, agreabile locuri de plimbare, cu fântini arteziene (Atlante, Narciso, Apollo). În interiorul gră-

José Antonio – una din arterele animate ale Madridului

Escorialul

Casei de Bourbon) și Casa Labrador, construcții caracterizate printr-o bogată ornamentație interioară, cu valoroase colecții de porțelanuri și ceasuri. În jurul celor două palate se întind grădini cu cascade și fântini arteziene monumentale, toate acestea fiind cîntate în celebrul „Concierto de Aranjuez”. Frumusețea complexului a servit drept temă pentru pinzele realizate de pictorul impresionist Santiago Rusinol.

Palatul Regal a fost comandat de Felipe II, proiectat la început de Juan Bautista de Toledo și Juan de Herrera. În ciuda succesivelor refaceri și adăugiri (sec. XVIII), construcția prezintă o unitate arhitectonică de o neîndoieală frumusețe. Dintre sălile sale se cuvin a fi

dinii este situată **Casa del Labrador**, construită pe vremea lui Carol IV, în ultimii ani ai secolului XVIII, de către Isidoro Gonzales Velasquez. Este palatul cu 800 de uși principale. De remarcat cabinetul de platină și bogăția mobilelor, mătasurilor, picturilor, ceasurilor, marmorelor, porțelanurilor de Retiro, Sèvres și Saxonia.

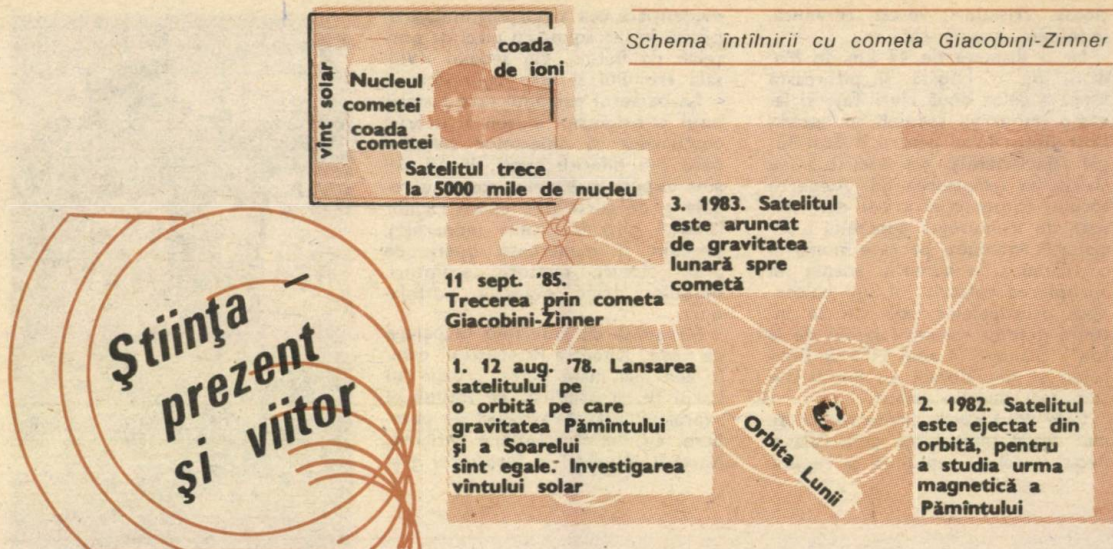
Valle de los Caidos, sălbatică și aspră, încărcată de o istorie dramatică, oferă călătorului nenumărate locuri pitorești și frumoase vederi panoramice. Pe mai toate dealurile și colinele stîncoase, numai pinul, stejarul de șes și plopul negru au reușit să prindă rădăcini și să împodobească stîncile de granit. Unele rămășițe de stejar de deal, împreună cu alte cîteva specii de arbuști,

dau peisajului austeritatea tipică lanțului munților din vecinătate — Guadarrama.

Pe această vale, denumită „Valea celor căzuți”, la distanță de 58 kilometri de Madrid, a fost construit monumentul național Santa Cruz, închinat tuturor celor căzuți în războiul civil din Spania.

Monumentul, împreună cu celelalte construcții adiacente, ocupă o suprafață de 1 365 hectare. Numai la cîteva metri de la intrare sînt amplasate, la dreapta și la stînga, patru coloane imense de piatră, cunoscute sub numele de „Juanelos”. Ele apar ca niște sentinele ale văii pe care o veghează continuu. Intrarea în incinta monumentului se face printr-o mare esplanadă, o magnifică platformă de beton cu o lățime de 100 m, împărțită în două tronsoane. Elementul principal al monumentului, care domină întregul ansamblu arhitectonic, îl constituie crucea alcătuită din trei părți principale: un postament solid, pe care se sprijină patru figuri biblice (sculpturi de 18 m înălțime), un alt postament mai mic, care servește ca bază pentru cele patru sculpturi ce imaginează virtuțile cardinale, și, în sfîrșit, crucea propriu-zisă, care are o înălțime de 150 m de la bază și 300 m de la esplanada de intrare în criptă. Brațele crucii au cîte 46 m lungime. Crucea, cu toate sculpturile, atinge o greutate totală de 201 740 tone. În criptă se află morminte ale celor căzuți.

Florea Ceașescu

În urmărirea unei comete

În timp ce mai multe stații spațiale sovietice, japoneze și vest-europene se îndreaptă prin Cosmos către punctele de întâlnire cu faimoasa cometă Halley, întâlnire ce va avea loc în luna martie 1986, o sondă spațială americană de dimensiuni mai modeste a explorat în 1985 coada cometei Giacobini-Zinner, devenind, astfel, primul obiect terestru care s-a apropiat de o cometă.

Sonda, numită ICE (International Cometary Explorer), lansată la 12 august 1978, a parcurs deja mai mult de 50 000 000 km înainte de a atinge coada cometei, lungă de 750 000 km. Sonda este al treilea vehicul spațial al programului ISEE (International Sun-Earth Explorer) inițiat de NASA și ESA - Agenția Spațială (vest)Europeană -, cu zece ani în urmă, și avînd ca scop studierea efectelor vîntului solar asupra magnetosferei terestre în apropierea punctului de librajă dintre Pămînt și Soare (punct în care forța de atracție gravitațională a Soarelui o anulează pe cea terestră), situat la 1 490 000 km de Pămînt. Fiind echipată pentru explorarea „cozii magnetice” a Pămîntului, a cărei natură plasmatică este asemănătoare cu aceea a unei cozi de cometă, NASA a hotărît devierea sondei ISEE 3 de pe orbita sa către traiectoria cometei Giacobini-Zinner. Preferată celebrei comete Halley, deoarece distanța de 70 000 000 km la care trece cometa Giacobini-Zinner este accesibilă emițătorului de pe „micuța” stație interplanetară de o jumătate de tonă. Începînd cu iunie 1982, sonda a urmat o foarte complicată traiectorie: ea a survolat Luna de cinci

ori, trecînd, în decembrie 1983, la numai 120 km de solul lunar, pentru a fi proiectată către Giacobini-Zinner cu o viteză de 70 000 km/h.

Pentru a se putea întîlni cu cometa, traiectoria sondei spațiale, rebotezată ICE, a suferit mai multe corecții în timpul celor douăzeci și una de luni, cît a durat apropierea de coada cometei, care, datorită pierderii de masă cometary în vecinătatea Soarelui, își schimbă imprezizibil traseul.

Un alt motiv de îngrijorare pentru savanții americani l-a constituit absența unui scut de protecție împotriva particulelor de materie cometary, stația interplanetară nefiind proiectată inițial pentru studiul cometelor. La viteza cu care ICE se deplasează, impactul cu o fărîmă de corp cometary cît un fir de nisip ar produce dezintegrarea sondei spațiale. Aceasta, însă, a trecut fără dificultăți prin unda de șoc (formată la deplasarea cometei împotriva vîntului solar) la 187 000 km de cometă, ajungînd la numai 8 000 km în spatele nucleului.

Informațiile transmise au confirmat prezența unor molecule de apă și de monoxid de carbon încărcate electric, cometa fiind, în realitate, un imens bulgăre de zăpadă murdară. Măsurarea cozii cometei a condus la un rezultat neașteptat, lățimea acesteia fiind de cinci ori mai mare decît cei 5 000 km prevăzuți.

Odișea sondei spațiale ICE nu se sfîrșește aici; ea va intersecta traiectoria cometei Halley în luna martie și se va înscrie, apoi, pe o orbită care o va aduce din nou în apropierea Pămîntului, peste trei decenii. Se estimează că recuperarea sondei va fi posibilă în anul 2012 cu ajutorul unei nave spațiale, praful cometary încă prezent pe suprafața satelitelui reprezentînd un valoros material de studiu pentru oamenii de știință.

Laura Mina

LUMEA

Înțelegerea cât mai exactă a sensului unor noțiuni sau expresii, originea lor și semnificația curent atribuită, semnalele pe care le emit folosirea sau abandonarea lor reprezintă, de mult, un atu în descifrarea vieții politice. Vocabularul se îmbogățește mereu cu noi termeni datorită dinamismului realității, și dicționarele, oricât de rapidă ar fi cadența editării lor, nu pot ține pasul. Diplomația își are, în plus, în multe locuri, propriul ei vocabular codificat chiar în expresiile publice. Se folosesc și tot mai multe cuvinte cu caracter disimulator, al căror sens real îl știu doar inițiații (de pildă: **sterilizare** — în jargonul unor servicii secrete — înseamnă îndepărtarea de pe un material folosit într-o acțiune clandestină, subversivă, a oricărei urme permițând identificarea originii celor care l-au întrebuințat). Proliferează și „**limbajul dublu**”, cu aparență de șaradă. Consiliul american al profesorilor de limbă engleză a constatat chiar că noțiunea de „**pierderi anexe**” indică, în exprimarea Pentagonului, victimele civile în caz de conflict nuclear.

Sensul curent al unor termeni și înțelesul unora încă recentți sînt roștul următorului prim grup de fișe.

ACT FINAL. Document integrînd mai multe acte ale unui Congres sau conferințe internaționale. **Dicționarul Diplomatic** — editat sub auspiciile Academiei Diplomatice internaționale de la Paris, în primul volum apărut înainte de al doilea război mondial —, considera că, în general, se dă numele de Conferință sau Congres oricărei reuniuni diplomatice de reprezentanți ai statelor suverane, obiectul acesteia putînd fi infinit de variat (încheierea păcii, a unei alianțe, un acord economic ș.a.m.d.). Tehnica de organizare și procedura unor astfel de reuniuni s-au dezvoltat gradual din secolul XVII, primele baze fiind puse la Congresul din Westphalia (1648), de fapt de la Münster și Osnabrück, din care a rezultat pacea Westphalică, și la Congresul de la Viena (septembrie 1814 — iunie 1815). Unii autori atribuiau drept caracteristică principală a Congreselor prezența suveranilor și a prim-miniștrilor, alții evidențiau caracterul de adunare extraordinară de puteri, care, decizînd asupra încheierii unui război, puteau sau credeau că pot hotărî asupra problemelor lumii și modifica harta Europei. Din ambele puncte de vedere există opinii că, de fapt, spre deosebire de Congresul de la Viena, în al cărui **Act final** au fost definite frontierele fiecărui stat sub forma primei hărți teritoriale a Europei, Congresul de la Berlin (1878 — ultima reuniune cu această denumire) nu și-ar fi meritat titulatura. În istoria contemporană, **Actele finale** n-au mai cuprins, de regulă, documente avînd caracter de Tratat, a căror respectare întocmai constituie unul dintre principiile fundamentale ale dreptului internațional. **Dicționarul Diplomatic românesc** (1979) — definind **Actul final** ca un document cu caracter general care se adoptă la sfîrșitul unei conferințe internaționale — releva că, în ultimii ani, au fost adoptate **Acte finale** care includ nu numai elementele de fapt ale desfășurării conferinței, ci și hotărîrile de fond ale acesteia, într-un ansamblu încheiat. **Actul final** al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE), semnat la cel mai înalt nivel la Helsinki (1 august 1975) de 33 state europene, de Statele Unite și Canada, este considerat, în mod îndreptățit, alături de Carta O.N.U., ca unul dintre cele mai importante documente internaționale contemporane. În timpul fazei finale a CSCE (30 iulie — 1 august 1975), primul ministru al Marii Britanii, Harold Wilson, remarcă: „Prin sfera ei teritorială, prin reprezentarea la nivelul cel mai înalt a aproape fiecărui stat, mare sau mic, reuniunea noastră depășește orice reuniune anterioară, în asemenea măsură încît, în comparație cu ea, pînă și legendarul Congres de la Viena din 1814 și Congresul de la Berlin din 1878 par cearși mondene”.

Documentele CSCE au fost elaborate în cursul unor îndelungate negocieri (Faza a doua a Conferinței: Geneva, 29 august 1973 — 21 iulie 1975), dar, abia spre sfîrșitul lor (mai 1975), s-a cristalizat acordul privind asamblarea, în ordine, a tuturor textelor convenite într-un unic **Act final** (vezi V. Lipatti, **Conferința pentru securitate și cooperare în Europa, însemnări despre o negociere și urmările ei**, Editura Politică, București, 1985, mai ales paginile 119—121). Natura **Actului final** al CSCE este definită în chiar textul lui, în ultima parte intitulată **Urmările Conferinței**. Limbajul este, bineînțeles, diplomatic, dar nu lasă loc la dubii. Astfel, „guvernul Republicii Finlanda (țara gazdă — n.n.) este rugat să transmită secretarului general al Națiunilor Unite, în vederea difuzării către toți membrii Organizației, ca document oficial al Națiunilor Unite, textul prezentului **Act final**, care nu poate fi primit pentru a fi înregistrat pe baza articolului 102 din Carta Națiunilor Unite” (**Conferința pentru securitate și cooperare în Europa**, Editura Politică, București 1975, p. 361). Referirea la articolul 102 al Cartei implică faptul că **Actul final** nu este un tratat, deoarece intrarea în vigoare a

unui tratat sau a altui acord internațional între membrii O.N.U. se produce imediat după ce este înregistrat (și publicat) de Secretariat. Ultima stipulație era: „Drept pentru care, Înaltii Reprezentanți ai statelor participante, conștienți de înalta semnificație politică pe care acestea o acordă rezultatelor Conferinței și declarând hotărârea lor de a acționa în conformitate cu dispozițiile cuprinse în textele de mai sus, au semnat prezentul **Act final**” (loc.cit., pp. 361—362). Așadar, prin chiar textul **Actului final** se stabilesc caracteristica lui de „înaltă semnificație politică” și angajamentul de a-l transpune în viață, întărite prin semnăturile șefilor de stat sau de guvern, înscrise în ordinea alfabetică a țărilor pe care le reprezentau. Chiar la 1 august 1975, președintele **Nicolae Ceaușescu** declara la Helsinki: „Se poate spune că prin semnarea acestor documente se încheie cu succes prima conferință general-europeană. Totodată, trebuie spus că aceasta nu este decât cea dintâi etapă, importantă desigur, a luptei pentru securitate și pace. Nu trebuie să se creeze iluzia că putem sta liniștiți și în siguranță; dimpotrivă, trebuie să fim conștienți că urmează o etapă nouă, hotărâtoare pentru viața popoarelor europene, aceea a realizării în fapt a păcii, bunăstării și libertății”.

ASATS (Inițialele, în engleză pentru Sisteme anti-satelit) sau **ASAT** (de la antisatelit), termen tot mai folosit în legătură cu experimentarea, la 13 septembrie 1985, de către Statele Unite, a unei arme de distrugere a unui satelit „pe viu”. Deși nu există încă o definiție recunoscută pe plan internațional, în Statele Unite prin **ASATS** se înțeleg armele care distrug un satelit inamic. Se citează, ca un exemplu tipic de sistem **ASAT**, o armă lansată în Cosmos, care urmărește și se apropie de un satelit pentru a-l distruge. Tehnologia **ASAT** este relativ simplă, deoarece un satelit tipic evoluează în jurul Pământului pe o orbită cunoscută sau previzibilă. De cînd, într-o emisiune de televiziune din 23 martie 1983, președintele Ronald Reagan a anunțat programul oficial denumit Inițiativa de Apărare Strategică (SDI — siglă în engleză), în rîndul neinițiativilor s-a făcut, adeseori, confuzie între

ASATS și **SDI**, deoarece ambele implică folosirea de arme în spațiul extraatmosferic. **SDI** a fost calificat drept un program de cercetări pentru crearea de arme de distrugere a rachetelor balistice. Prin implicațiile lui deosebit de periculoase, acest program duce la militarizarea spațiului cosmic, dînd un nou și grav impuls cursei înarmărilor. Este, acesta, principala motiv pentru care el este viu criticat de opinia publică internațională, inclusiv în S.U.A., fără a mai vorbi de costul economic exorbitant pe care îl presupune. Conform unor estimări publice, în proiectele sistemului antirachetă eșalonat în adîncime și care ar urma să desfășoare mijloace de lovire spațiale (lasere chimici, acceleratori de particule elementare, lasere cu raze X cu pompaj nuclear, „tunuri” electromagnetice, proiectile de interceptie autoghidate, sateliți cu minirachete autoghidate, rachete antirachetă cu rază lungă și scurtă, „oglinzi” spațiale etc.) se preconizează existența a cel puțin trei nivele de distrugere, respectiv, înaintea, în timpul și după traiectoria unei rachete balistice prin Cosmos. Neoficial, **SDI** este cunoscut ca „războiul stelelor” și această denumire a devenit extrem de larg folosită în presă și înșușită în limbajul curent. Faptul, după versiuni apărute în presa americană, a stîrnit o puternică iritare la Casa Albă, prin identificarea cu popularul film cu același nume, deoarece s-a apreciat că, în acest mod, se ironiza proiectul, era evidențiat caracterul său fantezist, nerealist și se sugera că, în problema de mare gravitate a declanșării unei periculoase curse a înarmărilor în spațiu, se proceda asemenea „cow-boy-lor astrali”. S-ar fi decis o anchetă și firele ar fi dus la anturajul senatorului Edward Kennedy.

Experimentul **ASAT**, din 13 septembrie 1985 — al treilea „pe viu”, dar primul împotriva unui obiect real în spațiu — a constat în lansarea unei rachete de către un avion de luptă „F-15 Eagle” de la o altitudine între 10 677 și 12 192 metri, rachetă care s-a îndreptat asupra țintei cu ajutorul sistemului său de ghidaj în infraroșu și a distrus, prin impact (la cîteva ore după decolarea de la baza Edwards, din California, a avionului purtător), la o înălțime de 555 km deasupra Oceanului Pacific, un vechi satelit

IOOO + I

Kalahari — sau lupta pentru supraviețuire

De o parte omul, de cealaltă animalul. În lupta lor pentru viață, cîștigă primul. E firesc. Dacă ar ceda, ar pieri. Sau s-ar întoarce la mizeria de altădată. Acea dinaintea independenței Botswanei, în 1966. Imensul deșert din sud-vestul țării, Kalahari, este teatrul acestei lupte.

Cu răbdare, cu capetele plecate, hoardele sălbatice de bivoli, antilope și alte specii înrudite mărșăluiesc spre nord. Preferă să-și desfășoare exodul în timpul nopții, 25 de mile sau chiar mai mult, înainte ca soarele să le oblige să-și caute un adăpost cît de cît

Un gard de sîrmă, pe sute de mile, pentru protejarea șeptelului domestic contra „invadatorilor” sălbatici

ferit de razele sale arzătoare. Unele traversează în felul acesta 300 de mile. Nu toate. Deșertul își ia singur tributul. Cele bolnave, schilode sau prea tinere rămîn pe drum. Hrană vulturilor veșnic nesățui.

Atîta vreme cît ploile se îndură să vină, cirezile pot duce, aici, în acest deșert, o existență nomadă, smulgînd fiecare fir de iarbă, de buruiănă ce crește în albia piraielelor efemere. Dar în anii în care nu plouă, pentru ele nu există decît o scăpare: refugierea în nord. Acolo e salvarea, în apele strălucitoare ale lacului Xan și luncile riului Boteti. În perioadele lungi de secetă, un instinct necunoscut comandă sălbaticilor să ia calea spre miazănoapte, înaintînd ca o armată sub drapele prăfuite, pe un front lat de 100 de mile. Dar în 1979, migrația a fost oprită. Pentru a feri șeptelul domestic de contaminarea cu unele boli ale bivoliilor sălbatice, autoritățile au ridicat garduri de oțel în drumul

(„P—78—1”) al forțelor aeriene ale S.U.A., aflat pe orbită din 1979, dar devenit neoperațional. Gerrard Smith, care în timpul administrației Nixon a fost negociatorul șef în chestiunea controlului armamentelor, a calificat experimentul drept „o împuscătură în propriul picior”. Atât în Congresul S.U.A., cât și, în general, pe plan internațional, acest experiment a fost primit cu dezaprobare.

ASEAN (Association of Southeast Asian Nations — Asociația țărilor Asiei de sud-est). Grup regional constituit la 8 august 1967 prin Declarația de la Bangkok, semnată de miniștrii de externe ai Filipinelor, Indoneziei, Malaeziei, Singapore și Thailandei, la care a aderat ulterior, în 1984 și tinăru stat independent Brunei. Deși scopul declarat inițial a fost promovarea cooperării economice între țările respective, cu timpul s-a dezvoltat și colaborarea politică, mai ales în legătură cu problemele regiunii geografice căreia îi aparțin. **ASEAN** se pronunță pentru o soluționare politică a problemelor din această parte a lumii, pentru transformarea Asiei de sud-est într-o zonă a păcii, stabilității și colaborării pașnice.

În noiembrie 1971, la Kuala Lumpur (Malaezia) a avut loc o conferință specială a **ASEAN**, cu prilejul căreia a fost semnată „Declarația privind crearea unei zone a păcii, libertății și neutralității” în Asia de sud-est. Aceasta reprezintă principala decizie politică a statelor membre.

Cea mai înaltă instanță a acestei organizații este reuniunea la nivel înalt a statelor membre, la care iau parte șefii de guvern. Prima reuniune de acest fel a avut loc în Bali (Indonezia), în 1976, iar cea de-a doua — la Kuala Lumpur (Malaezia), în 1977.

Conferințele ministeriale ale organizației, desfășurate anual, la nivelul miniștrilor de externe, au loc, alternativ, într-una din capitalele statelor membre. Au loc, de asemenea, frecvente întâlniri ale miniștrilor economiei sau ai altor ramuri din țările membre.

COCOM (Coordinating Committee — Comitetul de coordonare). Organism creat în 1949, care se întrunește cu regularitate la Paris, format, în prezent, din reprezentanții țărilor NATO (exceptând Islanda) și Japonia. Nu există un acord, tratat sau alt docu-

ment constitutiv și, din motive politice, participarea multor țări este complet neoficială (Cf. **Foreign Affairs**, New York, 1979, Nr. 4, p. 904). **COCOM** răspunde de „alcătuirea listelor de materiale strategice, în posesia țărilor industriale membre, exceptate la export” (**Economist**, Londra, 8 martie 1975) și de „reexaminarea listei de embargo strategic” (**New York Times**, 24 aprilie 1977). Supraveghează nu numai transferul de tehnologie militară pentru embargo potențial, dar caută să anticipeze „folosirea finală” și a produselor pentru scopuri civile, mai ales calculatoare și tranzistori (Cf. **Foreign Affairs**, loc. cit.). Activitatea **COCOM**, produs al „razboiului rece”, contravine normelor general-acceptate pe plan mondial, inclusiv Tratatelor și altor documente multilaterale privind comerțul internațional. Conflictul chiar în interiorul **COCOM** în legătură cu insistențele Statelor Unite de a se extinde listele de embargo, în vederea diminuării sau împiedicării comerțului Est-Vest, au răbufnit, adeseori, public. Comentând audierile organizate, în 26 și 27 septembrie 1985, de Comisia pentru afaceri externe a Parlamentului (vest)-European, la Bruxelles, agenția „France Presse” a făcut următoarea apreciere: „**COCOM** — așa cum funcționează în prezent pentru a fixa listele de produse strategice interzise exportului în țările răsăritene — a fost incriminat”. Rolul jucat de Statele Unite — continua agenția — a fost criticat de „parlamentari sau industriași”. Reprezentanți ai UNICE (Uniunea Industriilor Comunității Europene) au remarcat, de asemenea, că „extraterritorialitatea firmelor americane este inacceptabilă pentru întreprinderile (vest)-europene”. În aceste condiții o întreprindere dornică de o licență pentru un produs conținând elemente americane „înseamnă să fie în conformitate nu numai cu regulile **COCOM**, dar și cu Export Administration Act — Legea guvernamentală a exportului, ceea ce reprezintă, din partea legislatorului american, o ingerință în afacerile comunitare” (Pieței Comune) — se preciza în comunicatul reuniunii.

COMPLEX MILITAR INDUSTRIAL. Conform tradiției, inaugurate încă de primul președinte al Statelor Unite, George Washington (1789—1797), șefii

hoardelor spre nord. Acestea s-au oprit în fața obstacolului când nu mai aveau de mers decât două zile pentru a ajunge la apa salvatoare. Silite să facă un ocol spre est, agoniei lor li se adaugă încă 100 de mile. Și, urmînd un drum paralel cu gardul de oțel, cirezile de bivoli întîlnesc, mergînd în aceeași direcție, zeci și sute de alte animale sălbatice, mufloni, girafe, antilope, zebre, toate în căutarea disperată a apei. Cînd, în sfîrșit, epuizate au ajuns la capătul gardului și au putut simți lacul, animalele s-au opintit, într-un ultim efort, înainte. Pentru multe era, însă, prea tîrziu. Au murit acolo unde au căzut, doborîte de sfîrșeală, pe malurile aride ale lacului, transformate în praf de copitele șeptelurilor domestice. Nici urmă de iarbă pentru hrană. Cele care mai au puterea să încerce mai departe, sînt hăituite, atacate și ucise de cîini semi-sălbatici. Totuși, animalele puternice supraviețuiesc și își continuă calvarul.

De o parte, imperativul dezvoltării principalei bogății a țării, de cealaltă parte — dilema asigurării supraviețuirii animalelor sălbatice

Executivului american obișnuiesc să rostească o cuvântare de adio la părăsirea Casei Albe. Cu câteva zile înaintea încheierii celui de al doilea mandat prezidențial, D.D. Eisenhower, care a fost comandant șef al forțelor anglo-americane în Africa de Nord (1942—1943), în Italia (1943) și comandant suprem în nord-vestul Europei (1944—1945), șef al Statului Major al armatei americane, comandant suprem al forțelor NATO (1950—1952) și cunoscut pentru relațiile strânse cu mari oameni de afaceri, și-a surprins auditoriul cînd, la 17 ianuarie 1961, a spus în cuvîntarea de adio: „Această îmbinare a unei imense organizări militare cu o vastă industrie de armament este un fapt nou în experiența americană, influența totală — economică, politică și chiar spirituală — se face simțită în fiecare oraș, în fiecare instituție de stat, în fiecare serviciu al guvernului federal. Recunoaștem necesitatea imperativă a acestei dezvoltări. Și totuși, trebuie să înțelegem gravele ei implicații. Munca noastră, resursele noastre, mijloacele noastre de trai, însăși structura societății noastre sînt implicate. În consiliul guvernamental trebuie să ne ferim de acceptarea unei influențe nedorite din partea complexului militar-industrial, fie că această influență este sau nu căutată. Posibilitatea creșterii dezastruoase a puterii greșit folosite există și va persista”. Reputatul comentator american Walter Lippman a interpretat aceasta ca o „îngrijorare față de amenințarea contemporană la adresa supremației puterii civile”. Pericolul la care se referea D.D. Eisenhower, considera publicistul William Safire, era, însă, mai subtil decît militarismul și implica faptul că marile companii dependente de contractele militare, „prin impactul lor economic, capătă o putere politică care contribuie la deciziile privind alocațiile militare, făurindu-se un cerc vicios sau complex”.

Expresia **complex militar-industrial**, folosită în prezent, are în vedere influența exercitată de factori militari și ai industriei de armament în vederea stimulării cursei înarmărilor și a stimulării deciziilor politice în acest sens, ceea ce afectează atît situația internă, cit și comportamentul internațional al țărilor în care există un asemenea complex.

În ce privește Statele Unite, conform datelor publicate de Census Bureau (Oficiul de statistică), în mai 1985, principalele zece firme furnizoare ale Pentagonului au realizat, în anul fiscal precedent, beneficii reprezentînd 25 la sută din activele lor nete, în timp ce media pentru ansamblul întreprinderilor americane n-a fost decît de 12,8 la sută. Cel mai important furnizor, societatea General Dynamics, care în 1984 a obținut un beneficiu de 683 milioane dolari, n-a mai plătit impozite federale din 1972. Senatorul Howard Metzenbaum a calificat drept „prinți ai statului-providență” pe responsabili Pentagonului și industriei de armament. În aceeași perioadă (aprilie 1985), un studiu al Consiliului pentru priorități economice — o organizație particulară din New York — atrăgea atenția că presiunea în vederea realizării programului pentru „războiul stelelor” se va dezvolta independent de rezultatele cercetărilor tehnologice, prin modul în care Pentagonul distribuie contractele, prioritate avînd firmele furnizoare pentru diferite armamente nucleare (rachete MX, Pershing, Cruise, Trident și bombardierul B—1). Conform studiului, pentru a stimula aprobarea fondurilor bugetare, peste trei sferturi din contracte au fost atribuite întreprinderilor aflate în state și districte de unde provin senatori și membri ai Camerei Reprezentanților care participă la activitatea Comitetelor pentru serviciile armate și subcomitetelor pentru alocații ale Congresului.

EMINENȚA CENUȘIE. Din franceză, *l'éminence grise*, în sens figurativ, consilier intim, manevrînd din umbră, uneori persoană exercitînd influențarea puterii fără a se ști public, prin intermediul alteia. Originea expresiei datează din secolul XVII. Cardinalul Richelieu, primul ministru (1624—1642) în timpul domniei lui Ludovic XIII, care a condus de fapt Franța, obișnuia să poarte o sutană roșie, unică la vremea ei, ceea ce i-a atras denumirea de „Eminența Roșie”. Părintele Joseph de Trembley, secretarul particular și confidentul lui Richelieu, avea o sutană cenușie. Dat fiind influența ce o avea asupra primului ministru, în șoaptele curții, i s-a atribuit titlul de „Eminența cenușie” (Cardinalul cenușiu).

1000 + 1

Cînd, după multă vreme, vin, în sfîrșit, ploile, și hoardele se întorc spre sud, ele lasă în urmă cel puțin 15 000 de cadavre. Și tragedia se repetă în fiecare an în care Kalahari arde sub razele fierbinți, fără o picătură de ploaie. Sînt și perioade mai fericite, rare, dar suficiente încă pentru a prezerva diversele specii. Dar oare pînă cînd?

Botswana este o țară sărac înzestrată de natură. Bogăția ei principală sînt vitele. În baza Convenției de la Lomé, din 1975, Piața comună achiziționează 80 la sută din carnea de vită a țării. Abatorul de la Lobatse, oraș situat lingă frontiera cu Africa de Sud, este cel mai mare și modern din Africa. Șeptelul a devenit o sursă de prima mînă pentru dezvoltarea țării, și așa se face că, dacă în

urmă cu două decenii vitele se cifrau la 1,5 milioane, acum ele sînt în număr de peste 3 milioane, iar cifra este în continuă creștere. Or, vitele trebuie hrănite. Iar hrana, rară și prețioasă, nu poate fi împărțită cu animalele sălbatice. Chiar dacă nu de mult, în Botswana au fost descoperite zăcăminte de diamante, vitele continuă să rămînă o principală sursă de venituri a țării. O sursă, deci, ce nu trebuie irosită sau pierdută.

În mijlocul deșertului Kalahari, s-a înființat însă o rezervație pentru sălbăticiuni. De mărirea Elveției, și fără o singură picătură de apă permanentă — lacuri sau riuri. Viața depinde de ploi. Este un ținut ale cărui orizonturi amintesc marea, cu undulații domoale de dune, acoperite de iarbă înălbită și mărăcini teptoși. Uneori, pot fi întîlnite mici insule de salcîmi și vîi nu prea adînci care nu sînt decît fantome ale unor riuri ce au încetat de mult să curgă. Ici colo gropi cenușii și prăfuite, care se

umplu, însă, cînd vin ploile, se evaporază apoi repede, lăsînd, totuși, să apară o vegetație verde care atrage animalele din deșert. Că un animal poate trăi în această zonă este de-a dreptul uluitor. Deșertul e plin de urme de antilope de tot felul, de o specie de elani, de girafe, de lei și hiene brune. Cu toate au reușit o miraculoasă adaptare la mediul acestor secete. Eleganta antilopă pitică a învățat cum să sape adînc în nisip pentru a găsi rădăcini suculente; leul din Kalahari poate trăi luni de zile fără apă, mulțumindu-se cu lichidele din prăzile ucise. Dar toate au o limită, iar apa, ploaia rămîn elementul esențial, șansa supraviețuirii.

Autoritățile încearcă din răspuț să găsească o soluție care să îmbine măsurile de preservare a mediului înconjurător cu obiectivele de dezvoltare economico-socială a țării.

MARI PUTERI. Expresia a apărut la apusul epocii napoleoniene. În august 1815, se pare pentru prima oară, un diplomat, contele Muenster, a folosit, într-o scrisoare adresată prințului regent britanic, formula **mari puteri aliate**. Consemnând pătrunderea noțiunii în limbajul diplomatic, Muenster afirma: „Este o denumire care a început să se introducă de la pacea de la Paris” (1814). Fundamentarea teoretică a conceptului de **mare putere** a survenit în 1833, când, sub semnătura lui Leopold Ranke, numit ulterior istoriograf al Prusiei, a apărut, într-un ziar semioficial

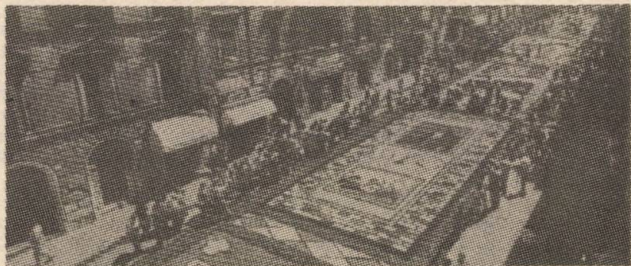
din Berlin, eseu intitulat „**Marile Puteri**”. În această categorie, conform lui Ranke, intră statul care „trebuie să fie în stare să se mențină (în război) împotriva tuturor celorlalte, chiar dacă sînt unite”. Așadar, chiar de la apariția noțiunii, suprema confirmare a statutului de mare putere era capacitatea de a purta război pe scară masivă. Luînd ca premisă definiția lui Ranke și confruntînd-o cu evoluțiile ulterioare, un studiu al politologului american George Modelski prezintă următorul tablou al marilor puteri pentru intervalul de la Congresul de la Viena (1815):

Austria	1815—1918	—	—	—
Marea Britanie	1815—	Arma 1957	termonucleară,	Membru permanent al Consiliului de Securitate
Rusia, U.R.S.S.	1815—	Arma 1953	termonucleară,	Membru permanent al Consiliului de Securitate
Prusia, Germania	1815—1945	—	—	—
Franța	1815—	Arma 1967	termonucleară,	Membru permanent al Consiliului de Securitate
Italia	1870—1943	—	—	—
S.U.A.	1900—	Arma 1952	termonucleară,	Membru permanent al Consiliului de Securitate
Japonia	1900—1945	—	—	—
China	1945—	Arma 1965	termonucleară,	Membru permanent al Consiliului de Securitate

„În literatura de specialitate și în vorbirea curentă se folosește și expresia mari puteri, care tinde să deosebească statele după mărime, potențial, nivel de dezvoltare” (**Dicționar Diplomatic**). Cu o frecvență tot mai mare, îndeosebi din anii '60, a apărut și termenul de „superputeri”, indicînd Statele Unite și Uniunea Sovietică. Unii autori îl leagă, în special, de capacitatea nucleară și de transportare la pîntă în măsură să anihileze, de mai multe ori, întreaga lume.

NAȚIUNILE UNITE. Carta semnată la San Francisco (26 iunie 1945) și intrată în vigoare la 24 octombrie 1945 („Ziua Națiunilor Unite”) înființa o „organizație internațională care se va numi Națiunile Unite”. Originea termenului se situează la sfîrșitul anului 1941, aparînd în timpul convorbirilor dintre preșe-

dintele F.D. Roosevelt și premierul britanic W. Churchill, sosit la Washington la două săptămîni după angrenarea Statelor Unite în al doilea război mondial. Fostul consilier al Casei Albe și prieten al președintelui, judecătorul S. Rosenman, își reamintea că, în declarații, premierul se referea la **Națiuni Aliate** și **Națiuni Asociate**. Reminiscență a vocabularului primului război mondial, consacra expresiei, în cazul utilizării ei într-un document public, ar fi implicat ratificarea ei de către Senat cu o majoritate de două treimi, ceea ce Roosevelt dorea să evite. Conform însemnării lui Rosenman, președintele s-a fixat asupra termenului **Națiunile Unite** și, cînd a ajuns la această concluzie, s-a grăbit să o împărtășească lui Churchill, care, în momentul respectiv, se afla în ca-

„Infiorita”

În vara fiecărui an, micul orășel italian Genzano, situat la sud de Roma, ocupă un loc de frunte în relatările presei. Pentru că aici are loc o sărbătoare extrem de interesantă: „Infiorita” — sărbătoarea florilor, marcată în fiecare an, începînd din 1776, deci de peste două secole. Sărbătoarea se bucură de o mare

popularitate în întreaga Italie. În centrul localității, pe Via Livia, stradă ce urcă lin pînă la Dom, meșteri iscusiți creează din petale de flori și nisip colorat un adevărat covor de frumoase imagini. Se produce, atunci, acea alchimie minunată, surprinsă atît de bine într-un poem de Giuseppe Ungaretti: „Fiecare cu-

loare se revarsă și se potolește în celelalte/ Mai singură spre a fi cînd o privești”. Anul acesta printre tablourile florale se afla și un portret al lui Johann Sebastian Bach, înrămat cu note muzicale, o realizare ce a presupus multă îndemînare, dar și talent.

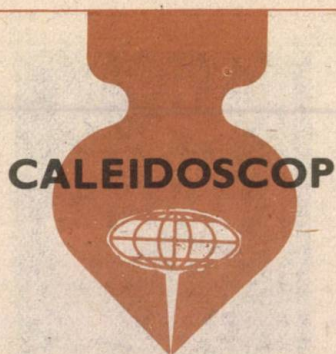
mera de baie. De aceea, unii autori desemnează acordul privind terminologia alianței drept „înțelegerea din camera de baie”. Cea dintâi mențiune într-un document internațional public a expresiei **Națiunile Unite** a survenit la 1 ianuarie 1942, când, în capitala americană, 26 de țări au semnat **Declarația Națiunilor Unite**, prin care se angajau „într-o luptă comună împotriva forțelor sălbatice și brutale care încearcă să subjuge lumea” și „să nu semneze separat cu inamicul armistițiu sau pacea”. Textul mai preconiza că la declarație pot adera „alte națiuni care dau sau vor da asistență materială și contribuții (colaborare) în lupta pentru victoria asupra hitlerismului”. Situatărea Statelor Unite, Marii Britanii, URSS și Chinei în fruntea listei în care celelalte țări erau înșiruite în ordine alfabetică l-a făcut pe istoricul britanic J.A. Grainville să opineze: „În acest mod, cele patru state erau tratate diferit de celelalte, trasându-se, astfel, statutul lor de mari puteri”.

Dintr-o telegramă transmisă la Londra de W. Churchill Cabinetului de război (3 ianuarie 1942), rezultă că F.D. Roosevelt a insistat pentru denumirea **Națiunile Unite**, deoarece termenul Națiuni Aliate i-ar pune dificile probleme constituționale (s-ar fi putut interpreta că este un tratat și deci ar fi implicat ratificarea Senatului), iar cuvintele Puteri Asociate ar fi prea plate (inexpresive). Politologul și fostul diplomat iugoslav Leo Mates considera: „Niciodată Roosevelt nu s-a gândit că repunerea pe picioare a Ligii Națiunilor putea fi mijlocul de organizare a lumii postbelice. El caută un model de organizare a păcii în organizația de război pe care a amorsat-o invitând, mai întâi, Marea Britanie la cooperare și extinzând, apoi, această inițiativă la o coaliție mai vastă, care urma să fie denumită **Națiunile Unite**. Aceasta explică, pentru ce grupul de inițiativă al marilor puteri n-a invitat la San Francisco decât statele care erau aliate de război și pentru care a ales numele, care era purtat, de acum, de această organizație de război. Sensul era dublu. S-a imaginat, mai întâi, să se prelungească în timp de pace acțiunea colectivă a statelor regrupate în efortul de război împotriva naziștilor și aliaților lor, după care să se păstreze structura orga-

nizatorică de război sub directoratul marilor puteri”.

SFERE DE INFLUENȚĂ. Termen intrat în limbajul diplomatic și, de aici, în presă spre sfârșitul secolului trecut, în perioada în care expansiunea colonială în Africa și Asia se apropia de final. Expresia desemna tendința de perpetuare a dominației asupra unor teritorii de pe aceste două continente și din America Latină. Variațiuni ale noțiunii: sfere de acțiune, sfere de interes, zone de influență, sfere de putere, teren de operațiuni. În epoca respectivă, un guvernator britanic al Indiilor le definea: „Termenul **sferă de influență** implică un angajament între două state prin care unul dintre ele se abține de a se interfera sau să exercite influența în interiorul anumitor teritorii care, între părțile contractante, sînt rezervate operațiunilor celeilalte”. Tratatelor încheiate între marile puteri ale vremii, începînd din anii '80 ai secolului trecut, nu dădeau o formulă exactă noțiunii, dar, prin prevederile lor concrete, adeseori pînă la cele mai mici amănunte geografice, nu lăsuau loc la nici o îndoială asupra obiectului și cuprinderii **sferii de influență**. Primele definiții academice au reîlăsat, pînă la deplină identitate, formula guvernatorului mai sus citat, cum este cazul ediției din 1910 a Enciclopediei Britanice. În perioada interbelică (în 1934), profesorul Frederick Schuman, de la Universitatea din Chicago, arată că „o **sferă de influență** poate fi definită, în linii generale, ca un teritoriu înapoizat asupra căruia o putere din afară pretinde hegemonia, în vederea transformării lui finale într-o colonie sau protectorat, sau pentru a obține privilegiile economice exclusive pentru cetățenii săi, fără a-și asuma responsabilitatea pentru administrația locală”. Schuman atrăgea atenția că, inițial, politica **sferelor de influență** se referea la teritoriile din afara Europei*, la zone

* Aceasta teză, care se menține și în prezent în literatura politologică din străinătate, necesită cîteva precizări. Mai întâi, ea este conformă unei bizare teorii susținută cu o tenacitate demnă de o cauză mai bună și care identifică, și acum, Europa numai cu partea ei occidentală și centrală. În al doilea rînd, aceasta teză, aplicată la perioada respectivă, desprinde arbitrar regiunea balcanică, dat fiind existența Imperiului Otoman, de continentul careia îi aparținea, situînd-o, conform unor interese imperialiste, într-o po-

Elixir de viață lungă

Din cele mai vechi timpuri, magia a folosit o serie de ingrediente cu puteri binefăcătoare sau malefice. S-a observat că, efectiv, anumite leacuri pot ajuta la vindecare; dar, scrie revista „La Recherche”, pe lângă

unele preparate care constituie, astăzi, medicamente, s-a încercat să se descopere și unele mijloace de prelungire a vieții. S-ar putea crede că preocuparea de a găsi „elixirul vieții” a dispărut odată cu Evul Mediu. Lucrurile nu stau, însă, așa. Cîteva dintre cei mai serioși contemporani ai noștri se mai străduiesc încă să demonstreze că au descoperit, în fine, elixirul de viață lungă.

Unul dintre exemplele cele mai cunoscute este cel al luptei duse de Linus Pauling, deținător al Premiului Nobel, care, octogenar fiind, dorește cu orice preț să demonstreze că un consum supraabundent de vitamină C (el însuși consuma mai multe grame zilnic) prelungește în mod sensibil durata vieții! O altă mică moleculă - mai puțin inofensivă, totuși, decât vitamina C -, în speță acidul uric, vine să rivalizeze astăzi cu prima și tinde să capete locul întâi între elixirele de viață lungă. Bruce Ames, microbiolog de la Universitatea Stanford, din California, - renumit pentru că a pus la punct unele teste ce permit să se detecteze, cu ajutorul unor microbi special selecționați în acest scop, puterea cancerigenă a unor molecule prezente, în mod natural sau artificial, în mediul înconjurător - a afirmat că acidul uric ar juca un rol protector eficient împotriva a numeroase fenomene potențial cancerigene. Mai mult, acest rol protector ar proveni dintr-o

„care era nepotrivit să fie anexate sau convertite în protectorate. Aceste zone — care, de obicei, erau învecinate unor teritorii deja deținute și reprezentau, adeseori, puncte focale de conflict între două sau mai multe puteri — au început să fie desemnate ca **sfere de influență**“. Schuman menționează distincția pe care o făceau unii specialiști între **sfere de influență** (deținerea de influență politică) și **sfere de interes** (cu caracter economic). Deși, în perioada interbelică, elementele definiției lui Schuman pot fi regăsite în principalele lucrări de referință franceze și germane, există și deosebiri. **Der Grosse Brockhaus**, din 1930 și 1932, introduce noțiunea de **sferă de putere**, căreia îi atribuie accepțiunea: „rază de acțiune a puterii unui stat, în măsura în care se extinde dincolo de granițele sale, în scopul influenței politice (**zona de influență**) sau ca un prolog al ocupației (**zonă de interes**)“. Se face și o distincție între **sfera de influență**, care ar fi fost o noțiune a dreptului internațional legitimă „cînd este recunoscută de celelalte state“, și **sfera de interes**, circumscrișă doar la un termen „diplomatic“ pentru „descrierea teritoriului pe care un stat și l-a asigurat în scopul unei ocupații viitoare prin tratate cu deținătorii băștinași ai puterii și cu alte state“.

În perioada postbelică, dicționarele și enciclopediile străine omit, adeseori, referirile la **sferile de influență** sau recurg la formule lapidare. În 1967, **Petit Larousse** are o definiție de trei rînduri, care reține, evident, experiența din timpul celui de-al doilea război mondial (și ulterioară); este avută în vedere caracteristica, pentru **sfera de influență**, a recunoaște-

zîie de categoria a doua, în raport cu ansamblul Europei. Realitatea este că încă din primii ani ai proliferării tratatelor formale privind **sferile de influență**, ele au cuprins și Europa. De pildă, articolul 2 al Tratatului de reasigurare dintre Germania și Rusia (18 iunie 1887) prevedea: „Germania recunoaște drepturile istorice ale Rusiei în peninsula Balcanică și, îndeosebi, legitimitatea influenței ei precumpănitoare și hotărîtoare în Bulgaria și Rumelia orientală“. În cursul negocierii tratatului, s-a convenit, la 10 ianuarie 1887, să se „recunoască Serbia ca **sferă de influență austriacă**“.

acțiune eficace pe care ar avea-o acidul uric împotriva îmbolnăvirii.

ÎMBĂTRÎNIREA: O MULȚIME DE ERORI. Multe teorii caută să explice îmbătrînirea; majoritatea dintre ele se inspiră din modelul propus, în 1963, de Leslie Orgel, cel al unei înlănțuirii de erori.

Care sînt cauzele? Mulți autori sînt de părere, astăzi, că radicalii instabili produși în cursul anumitor reacții ale metabolismului sau de radiațiile naturale ori artificiale constituie, prin marea lor reactivitate chimică, cauza unui mare număr de modificări care alterează buna funcționare a moleculelor afectate.

În celulă există numeroase sisteme de detectare și reparare a erorilor, însă este inevitabil ca acestea din urmă să se extindă treptat, să domine și să ducă la moartea celei sau la transformarea sa într-o celulă malignă. Cel mai bun remediu ar fi nu repararea, ci distrugerea acestor radicali, înainte ca ei să poată produce daune: selecția naturală ar duce, astfel, la fabricarea unor capcane eficiente — unele enzime, sau mici molecule active, cum ar fi vitamina C sau acidul uric.

Ar proteja oare acidul uric de cancer? Această ultimă moleculă este bine cunoscută și ea a avut, pînă în prezent, o proastă reputație, deoarece constituie cauza gutei. Iată, însă, că acum este promovată la rangul de elixir de viață lungă! Care sînt argumentele

rii explicate sau tacite („regiune a globului asupra căreia o mare putere și-a văzut recunoscută — explicit sau tacit —, de către altele, drepturi de intervenție speciale“). **Encyclopaedia Britannica** din 1977, după reluarea unor definiții anterioare, adăuga că, în prezent, termenul de **sferă de influență** este „întrebuințat, în general, pentru a desemna **sferile de influență** ale supraputerilor“. Lucrările de referință sovietice (**Bolșaiia Sovetskaia Entiklopedia**, **Diplomatskii Slovar**, **Politiceskii Slovar**) conțin elemente comune cu alte definiții (zonă de dominație exclusivă a unei puteri), dar pun accentul pe natura **sferii de influență**, ca o formă de dominație imperialistă, colonialistă sau neocolonialistă asupra unor alte țări. **Dizionario dei termini politici** (Mondadori, Milano) consideră că **sfera de influență** („concept al diplomației tradiționale“) a intrat de drept și în diplomația războiului rece, mai ales în Europa; în altă parte, o definire a **sferelor de influență** — apreciază dicționarul — ar fi incomodă. „Limitele fiecărei **sferi de influență** sînt — este el de părere — întotdeauna flexibile, schimbătoare, susceptibile eroziunii sau expansiunii și rar admise în mod oficial“. De fapt, totala discreditare a politicii **sferelor de influență** a făcut ca nici un stat să nu mai admită oficial și public, în ultimele decenii, că practică sau recunoaște această politică. Revenirea, în ultimii ani, cu o frecvență tot mai mare, a expresiilor „protejarea intereselor vitale“, „sectoare de interese vitale“, orbită de „influență geopolitică“ și altele semnalează, însă, că, în pofida discreditării în ochii opiniei publice a noțiunii **sferelor de influență**, această politică rămîne o dominantă a relațiilor internaționale. În repetate rînduri, cu diferite prilejuri, președintele **Nicolae Ceaușescu**, documentele partidului și statului nostru au subliniat că, în epoca actuală, continuă să se manifeste politica de forță și de amenințare cu forța, de **consolidare și de reîmpărțire a sferelor de influență**. **Dicționarul Diplomatic românesc** consemnează: „**Sferă de interese (de influență)**, zonă a globului pămîntesc asupra căreia un stat, în general o mare putere, pretinde să aibă, uneori pe baza unei înțelegeri cu o altă mare putere, un drept de a-și proteja interesele sau

prezentate de Bruce Ames? Mai întîi, el observă, pe un sistem experimental format din globule roșii, că îmbătrînirea acestora este încetinită considerabil în prezența unei concentrări de acid uric. Apoi, el remarcă faptul că durată medie de viață a animalelor, raportată la mărimea lor (animalele mici trăiesc mai puțin decît cele mari), este aparent corelată cu modul în care ele elimină derivatele azotate: mamiferele, al căror metabolism al compușilor azotați se termină în stadiul ureei, trăiesc proporțional cu mult mai puțin decît reptilele sau păsările, care elimină ureea sub formă de acid uric. Omul face excepție între mamifere, căci el trăiește, comparativ, foarte mult; or concentrația de acid uric în singele uman este mult mai ridicată decît la toate celelalte mamifere.

Putem să ne oprim, însă, și asupra unei mici particularități biochimice: degradarea verigilor elementare ale acizilor nucleici (purinele) este cea care produce acidul uric, dar aceeași reacție produce și un radical liber. Atunci, nu putem oare să ne temem că sinteza acidului uric de către celulă ar constitui, ea însăși, cauza îmbătrînirii, cel puțin în anumite cazuri? Dorind să descoperim licoarea magică, riscăm multe erori și un entuziasm grăbit. Îmbătrînirea este inevitabilă și ea nu are, desigur, o singură cauză, conchide „La Recherche“.

de a-și exercita influența, politică sau economică. Acest drept se pretinde a fi exclusiv, având în vedere că alte puteri ar avea sau ar doborînd, în această concepție, drepturi similare asupra altor zone ale globului. O asemenea concepție este proprie sistemului de relații al statelor imperialiste. Socialismul, prin însăși esența sa, relațiile dintre țările socialiste resping concepția și practica sferelor de influență. Stabilirea de sfere de influență cu sau fără înțelegeri cu alte state, indiferent de denumirea care i s-ar da și de pretextul prin care s-ar încerca justificarea ei, este în totală contradicție cu principiile dreptului internațional contemporan, cu voința popoarelor de a trăi liber, cu menținerea păcii și securității în lume. Politica de împărțire și reîmpărțire a sferelor de influență și dominație a constituit unul din principalii factori care au provocat cele două răboaie mondiale. **România respinge o asemenea concepție privind relațiile dintre state*.**

Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat în unanimitate, la cea de-a 39-a sesiune ordinară (1984), rezoluția „Dezvoltarea și întărirea bunei vecinătăți între state”, prezentată de România și alte 33 de state. În rezoluție se afirmă că „buna vecinătate este în deplină conformitate cu țelurile Națiunilor Unite și va fi întemeiată pe respectarea strictă a principiilor Cartei Națiunilor Unite și a Declarației asupra principiilor de drept internațional privind relațiile prietenești și de cooperare între state, în conformitate cu Carta Națiunilor Unite și, astfel, presupune respingerea oricărei act care ar urmări să stabilească zone de influență sau dominație”.

STATELE DIN PRIMA LINIE. Grup ad-hoc — format din Angola, Botswana, Mozambic, Tanzania, Zambia, Zimbabwe — pentru a face față politicii destabilizatoare a Republicii Africa de Sud, pentru sprijinirea independenței Namibiei. Încă în decembrie 1974, primele cinci țări au format un „Comitet al președinților din prima linie”, statele respective fiind vecine cu Rhodazia de Sud (Zimbabwe) — aflată, atunci, sub regimul minorității albe rasiste — și cu Namibia. Ele sprijineau lupta pentru eliberare națională și independență din cele două teritorii. După proclamarea independenței, Republica Zimbabwe s-a alăturat „statelor din prima linie” ca al șaselea membru. Aceste țări sprijină lupta poporului namibian, sub conducerea SWAPO, pentru independență și sînt activ implicate în negocierile diplomatice privind Namibia.

ZONĂ CENUȘIE (de armamente, în expresia „armele zonei cenușii”). La 18 iunie 1979, în legătură cu tratatul SALT II, neratificat de Congresul S.U.A. pînă în prezent, dar respectat de ambele părți, Statele Unite și Uniunea Sovietică au declarat — pentru prima oară public și împreună, iar acest fapt a rămas singular — numărul lor de arme strategice (nucleare) sau, cum sînt adeseori desemnate, „sistemele strategice centrale”, de care dispunea fiecare parte în momentul respectiv. În document erau consemnate următoarele tipuri de arme aparținînd „sistemelor strategice centrale”: lansatoare de Rachete balistice¹ (intercontinentale — R.B.I.); lansatoare fixe de R.B.I.; lansatoare de R.B.I. cu încărcături multiple independente (M.I.R.V.); lansatoare de rachete balistice instalate pe submarine (R.B.L.S.); R.B.L.S. cu M.I.R.V.; bombardiere grele²; bombardiere grele echipate cu rachete de croazieră³ cu rază superioară distanței de 600 km; rachete balistice aer-sol (R.B.A.S.).

„În afara acestor forțe strategice centrale, cele două superputeri au numeroase sisteme de arme cu rază mai scurtă. Aceste sisteme (și armele similare aparținînd altor state dotate cu arme nucleare) sînt uneori denumite «armele zonei cenușii» sau, într-un context european, «arme eurostrategice». Dacă se ia în considerație termenul strategic în accepțiunea sa

militară obișnuită, este limpede că cea mai mare parte a armelor nucleare poate fi folosită în scopurile numite strategice. Dacă, totuși, uneori se includ „armele zonei cenușii” într-o categorie specială este, mai ales, fiindcă ele pot nu numai să atingă obiective în alte țări decît superputerile, dar, de asemenea, de la baze avansate, să atingă obiective pe teritoriul superputerilor înseși. Nu există o graniță clară între aceste arme și, de exemplu, R.B.L.S. Totuși, de obicei, pe primul plan al armelor cu vocație de folosire strategică centrală (în sensul de neincluse în SALT II — n.n.) se află: rachetele balistice cu rază medie (800—2400 km), rachetele balistice cu rază intermediară (2400—6400 km) și bombardierile cu rază medie de acțiune⁴ (*Etude d'ensemble des armes nucleaires, Nations Unies, New York, 1981, p. 15*).

Dicționarul Relațiilor Internaționale, întocmit pentru funcționarii Departamentului de Stat (S.U.A.), reține pentru „armele zonei cenușii” și o formulare apărută în ziarul „Christian Science Monitor” (8 nov. 1978) indicînd „sistemele cu o rază de 600 pînă la 3000 mile”. Dicționarul arată că armele zonei cenușii se referă la acele sisteme de arme nucleare neconsiderate strategice (și, deci, neincluse în negocierile SALT) și neconsiderate numai tactice⁵ și, în consecință neincluse în negocierile MBFR⁶ (*International Relations Dictionary*, Department of State Library, 1980, p.31). Dacă se trec în revista componentele „armelor zonei cenușii”, atît din studiul O.N.U. cit și din explicațiile dicționarului american citat, „zona cenușie” poate fi identificată ca acoperind spațiul european. În acest context, este de reținut că, în accepțiunea celor ce folosesc termenul de „eurorachete”, acesta se referă la ansamblul rachetelor americane și sovietice cu baza în Europa, în primul rînd cele cu rază medie și intermediară.

Eugen Preda

¹ Aceste rachete sînt denumite „balistice” din cauza traiectoriei pe care o urmează corpurile de reîntregire în atmosferă și care nu sînt supuse decît inerției și gravitației după separarea de racheta. Timpul de parcurs al unei R.B.I. este de aproximativ o jumătate de oră.

² Raza de acțiune — între 12 000 și 20 000 km; sînt bombardiere strategice cu raza mare de acțiune, care pot transporta bombe nucleare sau diverse tipuri de rachete aerodinamice.

³ În tratatul SALT II sînt definite ca „vectori fără pilot, autopropulsați și folosind o susținere aerodinamică pe cea mai mare parte a traiectoriei lor”.

⁴ Potrivit prevederilor SALT II raza de acțiune — 6000 km în cazul avionului american FB-111 și 7500 km — pentru avioanele sovietice Tu-16 și Tu-22-M, a căror denumire, în limbajul NATO, este Baader și Backfire.

⁵ Conform studiului O.N.U., întocmit de un grup de experți din 12 țări, expresia „arme nucleare tactice” indică sistemele de arme nucleare care, prin rază și puterea lor, ca și prin modul în care sînt incorporate într-o organizație militară, sînt concepute pentru folosirea împotriva obiectivelor militare ale unui teatru de război. Prin „teatru de război” sau — cum se folosește public — „teatru”, se înțelegează atît „cîmpul de luptă” (zona propriu-zisă a înfruntării terestre), cit și spațiile, care cuprind, de exemplu, baze aeriene, forțe de rezervă și depozite de aprovizionare. În categoria „armelor nucleare tactice” intră obuze de artilerie, rachete pe lansatoare terestre mobile, bombe aerportate, rachete aerportate, încărcături de distrugere atomică („mine terestre”). Cele cu baza terestră au o rază de la 15 km (artilerie) pînă la cîteva sute de km în cazul rachetelor grele, oricum sub 800 km. Europa este zona cu cea mai densă concentrare de arme nucleare tactice. „De obicei, armele nucleare «strategice» se disting de armele nucleare «tactice» sau de «teatru». Desigur, armele numite strategice au, în general, o putere și o rază superioară, dar distincția ține mai ales de obiectivele asupra cărora armele pot fi folosite” (*Etude d'ensemble...*, p.68).

⁶ Inițialele în limba engleză pentru Reducerea mutuală și echilibrata a forțelor, respectiv pentru negocierile de la Viena, începute în 1973, și a căror denumire completă decurge din scopul stabilit: „reducerea forțelor armate și armamentelor în Europa centrală și masuri adiacente”.

Inteligența artificială- posibilitate reală sau utopie?

Nașterea inteligenței artificiale (AI — „Artificial Intelligence”) stă într-o idee: că mașinile pot fi educate să gîndească și să învețe într-un mod asemănător cu acel al creaturilor lor. Drumul către inteligența artificială începe cu primele încercări ale omului de a-și lărgi capacitatea intelectuală prin mașini.

De la „pre-computer“...

Încă din secolul al XVII-lea, filozoful german Gottfried Wilhelm Leibniz spunea: „Este nedemn pentru oameni să piardă ore întregi, precum sclavii, în munca de calcul care ar putea fi mult mai ușor suportată dacă s-ar folosi mașini”.

Dezvoltarea proceselor de înregistrare de date a început, practic, încă de pe vremea în care oamenii își marcau animalele vînate, bifind cite o creștătură pe coada săgeții. Babilonienii „înregistrau informații” pe table cu inscripții cuneiforme. Chinezii sînt cei care au conceput abacul — unul din primele „calculatoare” din istorie, folosit și astăzi pentru adunare, scădere, înmulțire și împărțire. Într-o competiție, de la mijlocul anilor '40, dintre un abac și un calculator electric, fiecare în mîinile unui operator specializat, abacul s-a dovedit mai rapid sub toate aspectele. Calculul mecanizat a fost inventat, însă, abia în 1642 de Blaise Pascal, care avea, la vremea aceea, nouăsprezece ani, pentru a-și ajuta tatăl la calcule. Nu erau posibile, însă, decît adunări și scăderi. Mai tîrziu, în același secol, Leibniz a inventat calculatorul său, bazat pe un sistem de roți pentru înmulțire, împărțire și extracții de rădăcini.

Următorul pas important în căutările de ușurare a calculului a fost făcut la începutul secolului XIX. Englezul Charles Babbage a proiectat a sa „mașină diferențială” pentru

calcularea tabelelor matematice. Babbage a continuat apoi, cu o „mașină analitică” — motiv pentru care e considerat părintele computerelor electronice actuale. Deși niciodată construită, fiind prea sofisticată pentru procedeele tehnologice de fabricație ale epocii, această „mașină analitică” includea în schemă toate elementele unui sistem modern de prelucrare a informației: un bloc de intrare a datelor; un bloc de memorie pentru păstrarea datelor ce urmează a fi prelucrate; o unitate aritmetică de prelucrare; un bloc de ieșire pentru tipărirea rezultatelor. Mașina a folosit, de asemenea, cartele perforate, codificate, cu un anumit program de instrucțiuni. Fiica poetului englez Lord Byron, Augusta Byron (Lady Lovelace), matematiciană, și care lucra cu Babbage, poate fi considerată „mama” actualei programări de calculatoare, căci ea e cea care a pus la punct sistemul binar din care un alt matematician englez, George Boole, a fundamentat o algebră specială. Pe această algebră (booleană) e bazată logica computerelor moderne, căci ea stabilește procedee riguroase de a decide dacă o propoziție e adevărată sau falsă, cu condiția ca propoziția să poată fi exprimată în termeni ce au doar două posibilități.

În 1890, tabulatorul electric construit de Herman Hollerith combina principiile lui Boole cu tehnologia lui Babbage și le aplica la recensămîntul populației Statelor Unite. Informația colectată asupra fiecărei persoane era perforată într-un loc anume pe cartelă, permițînd unui circuit electric simplu

să se închidă prin fiecare gol. Un circuit, odată închis, făcea un numărător să avanseze cu o unitate. Cele 40 de cadrane ale tabulatorului permiteau luarea în considerare a mai multor întrebări simultan. Aceasta a fost una din primele aplicații ale energiei electrice în tehnica de calcul. Dar era numai începutul. Succesul lui Hollerith l-a determinat să fondeze Compania de mașini de calcul, care avea să devină, mai tîrziu, în 1924, celebra companie IBM (International Business Machine). Între 1893 și 1920, automatele logice au devenit din ce în ce mai sofisticate; spaniolul Leonardo Torres y Quevedo a conceput o serie de mașini care puteau rezolva ecuații algebrice. Mai tîrziu, el a construit primele calculatoare — jucători de șah. S-a observat, apoi, că circuitele de comutație (ca cele dintr-un telefon) puteau fi folosite la evaluarea propozițiilor în logica simbolică. Cu alte cuvinte, dualitățile de „aprin” sau „stins”, voltaj înalt sau coborît, 1 sau 0 puteau reprezenta „adevărat” sau „fals”. Așadar, programarea computerelor numerice electronice era o problemă de logică, și nu de aritmetică, și puteau utiliza sistemul logic inventat de G. Boole cu aproape un secol în urmă.

În 1940, după ani de folosire și perfecționare a tehnologiei de cartele perforate, electronica, prin tubul vidat, a fost introdusă în prelucrarea automată a datelor; și, de aici, începe expansiunea exponențială a computerelor.

...la computere

Primele calculatoare erau enorme, compuse din mii de tuburi vidate și sute de mii de kilometri de fire și cabluri. Aceste prime computere mai includeau rele

electromecanice, tuburi catodice, cartele perforate și benzi de hîrtie. Primul calculator electronic multifuncțional a fost pus la punct în 1946. Numit ENIAC (Electronic Numerical Integrator and Computer), el era programat prin comutări de contacte și reconectări de fire — ambele făcute manual. La puțin după aceea, matematicianul John von Neumann a avut ideea ca programele de computer să fie înregistrate separat, pe benzi magnetice (ca unități de memorie), ceea ce însemna ca șirul de instrucțiuni din program să poată fi înlocuit fără reconectarea firelor computerului.

Mai târziu, în 1946, la o universitate din Statele Unite, un grup de cercetători, au descris, pentru prima oară, organizarea și funcționarea unui computer numeric în care programul de instrucțiuni era înmagazinat în interiorul mașinii. Două mari progrese sînt puse pe seama proiectului a ceea ce se cheamă „mașina von Neumann”: (1) înmagazinarea instrucțiunilor de program în memoria computerului odată cu datele (instrucțiunile fiind coduri numerice care activează circuitele adaptate să execute funcții specifice); și (2) codificarea de date și instrucțiuni în formă binară — doar din două elemente — compoziabile cu circuitele computerului, care sînt sau „aprînse” (on) sau „stînse” (off). La sfîrșitul anilor '40, Marea Britanie era prima în lume în ce privește implementarea ideii lui Neumann, dar, mai târziu, a pierdut acest loc. Primul computer numeric din Marea Britanie a fost proiectat și construit de Poșta Britanică, în 1942. A fost numit COLOSSUS, și informații despre el au fost disponibile abia spre sfîrșitul anilor '70, mulțumită regulilor de securitate britanice... Progresul în tehnologia calculatoarelor electronice s-a accelerat la sfîrșitul anilor '40, odată cu descoperirea de către laureatul premiului Nobel, W.H. Bratten, John Bardeen și William Shockley, de la laboratoarele Bell, a efectului de tranzistor. Computerul EDVAC avea să fie construit în 1950, fiind primul computer electronic numeric al primei generații de calculatoare, așa cum le știm astăzi. Uneori, prin anii '50, tuburile cu vid erau înlocuite, în memoria calculatoarelor, cu miezuri magnetice (ferite). Dar înlocuirea lor totală în unitatea centrală de prelucrare (CPU) a survenit abia odată cu dezvoltarea tehnologiei tranzistorilor, deci din 1959 încoace. Cea de-a doua generație de calculatoare apare la începutul anilor '60, cu aplicarea pe o scară mai largă a tranzistorilor. În anii '60, dezvoltarea microelectronicii a înlocuit tranzistorul cu circuitul integrat (lansat de „Texas Instruments” în 1958) și a apărut o a treia generație

Realizări

ale cercetării românești

Considerată, la ora actuală, drept una din tehnologiile de vîrf ale revoluției științifico-tehnice, inteligența artificială (IA) preocupă în mod deosebit cercetarea românească, așa cum au relevat-o și lucrările celui de al II-lea Simpozion național de inteligență artificială, organizat recent de Comisia pentru revoluția științifică și tehnică a Academiei Republicii Socialiste România și Institutul de cercetare științifică și inginerie tehnologică pentru tehnica de calcul și informatică. „Cele 37 de comunicări ale simpozionului — declara acad. Radu P. Voinea, președintele Academiei R.S.R., revistei „Contemporanul”, care a publicat, în nr. 46 a.c., o interesantă dezbatere pe această temă — au confirmat maturitatea cercetării românești de inteligență artificială. Au fost prezentate unele realizări și contribuții legate de aspecte generale, fundamentale, ale inteligenței artificiale: de problema cunoașterii, a reprezentării cunoștințelor, a raționamentului formalizat, de înțelegerea limbajului natural, de metodele, tehnicile și instrumentele matematice și informatice specifice inteligenței artificiale, de sistemele-expert și alte aplicații importante ale inteligenței artificiale. Tematica, prin diversitatea ei, s-a conturat ca dimensiune interdisciplinară, ca o consecință a impactului inteligenței artificiale în toate domeniile activității științifice și economico-sociale, peste tot unde raționamentul automat reprezintă o modalitate de eficientizare a proceselor complexe, o cale de multiplicare a inteligenței umane”.

de computere.

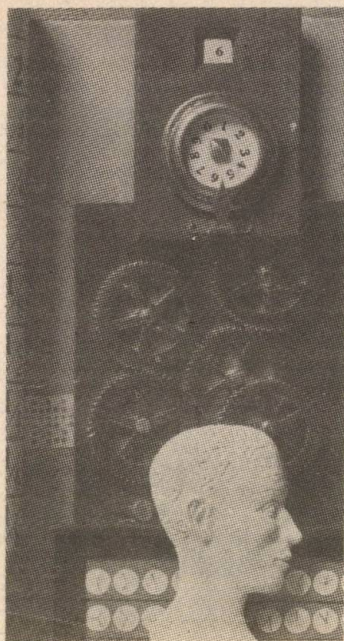
În ultimele două decenii, atît pe-
rful, cit și mărirea echipamentelor
electronice de computer au des-
crescut exponențial. Așa-zisele mi-
ni-calculatoare de azi sînt echiva-
lente, funcțional, cu cele mai puter-
nice de acum numai un deceniu.

De la R2—D2 la „KIPS”

Cele mai îndrăgite personaje din
filmul „Războiul stelar” („Star
Wars”) — R2—D2 și C—3PO, pre-
cui și antipatîcul Hal din peicula
lui Stanley Kubrick, „Odiseea spa-
țială — 2001”, aveau, toate, creiere
artificiale. Dar, de cînd, acum 35 de
ani, a fost construit primul compu-
ter electronic, mașinile care să gin-
dească cu adevărat au rămas doar
un subiect de science-fiction. Cu-
rînd se pare că nu va mai fi așa:
există, azi, cercetători care speră să
transforme visul în realitate. Proiectul,
la fel de importantă cum au fost al-
tădă programelor spațiale „Apollo”
și „Soiuz”. Numai că, în loc să
„pună” un om pe Lună, savanții își
propon să „pună” inteligența unui
om într-o mașină. Ultimele genera-
ții de microprocesoare (chip-uri cu
semiconductori) au înmagazinat o

atît de mare putere de calcul
într-un spațiu atît de mic, încît
mulți specialiști au considerat pos-
ibilă construirea unui creier electro-
nic adevărat.

Lucrurile nu s-au dovedit, însă,
atît de simple. În computerele obiș-
nuite găsim o informație în memo-
rie doar dacă îi cunoaștem
„adresa”. Trebuie să-i spu computeru-
lui exact unde o găsește. În
mintea, lucrurile nu se petrec la fel.
Obiectivul cercetării este, așadar, o
mașină care să memoreze imagini și
să le înmagazineze prin asociații și
analogii. Cu alte cuvinte, un compu-
ter care să se programeze pe el
însuși. Putem înmagazina o cantitate
mare de informații într-un
computer, pentru că, apoi, să-i ce-
rem judecăți bazate pe ceea ce el
deja știe. Putem, de asemenea, să-i
permitem accesul la informația sto-
cată în alte locuri. Dar esența pro-
blemei este cum vom reuși, după
aceea, să facem computerul să-și or-
ganizeze aceste informații pentru
proprile-i calcule. Dezavantajul
computerelor obișnuite este că tre-
buie să le dăm o comandă la fiecare
pas. De obicei, programele sînt
concepute ca să fie adecvate mașini-
lor. În 1982, MITI (Ministerul indus-
triei și comerțului exterior din Ja-
ponia) a alcătuit o echipă de 40 de
cercetători care, în speranța de a
modifica această metodă ciberne-
tică, și-au propus să pună la punct
noi legi matematice de calcul și să
proiecteze, apoi, mașini corespun-

zătoare acestora. În loc de a da fiecărui fragment de informație o adresă numerică în memoria computerului, noul sistem l-ar asocia cu o ecuație care indică relația lui cu alte fragmente de informație. Astfel, în loc să se construiască o mașină care lucrează pas cu pas, să se realizeze o „prelucrare în paralel”, permițând computerului să rezolve, simultan, mai multe părți ale problemei.

„Expert Systems”

La jumătatea anilor '70 opinia generală despre inteligența artificială a suferit o modificare fundamentală. Esența inteligenței n-a mai fost înțeleasă numai ca putere de a raționa, ci ca existența unei mari cantități de informație extrem de specializată, în multe domenii. Aceasta a condus la dezvoltarea programelor numite — datorită funcționării bazate pe largi sisteme de informații — „Expert Systems”. Remarcabile utilizări ale acestor programe au avut loc în medicină, geologie, chimie și economie. Într-un „Expert System”, computerul jonglează cu mai multe concluzii până o găsește pe cea mai potrivită. Pătrunderea printr-un mare complex de date poate lua mai multe ore, și chiar zile sau săptămâni. Pentru depășirea obstacolului timp, se proiectează și se recurge la „prelucrarea în paralel”, în care sute de mii de microprocesoare — fiecare cu un „creier” și cu propria sa unitate de memorie — sînt interconectate,

astfel încît pot executa simultan părți separate dintr-un calcul. Institutul de tehnologie din Massachusetts construiește așa-numita „Connection Machine”, care va interconecta un milion de microprocesoare.

Aceste „Expert Systems” — pînă acum, cele mai eficiente aplicații ale inteligenței artificiale — sînt deseori vindute sub forma unor „carcase goale”: programe de calculator care pot fi „umplute” cu date specifice, în raport cu nevoile consumatorului. Poliția din Seattle (SUA) folosește, de pildă, un „Expert System” ca să rezolve cazuri de crime în lanț. Există companii petroliere care folosesc programe speciale pentru localizarea de noi rezerve de petrol. Medicina este un alt beneficiar al sistemelor „Expert”. Un program numit „Mycin” poate diagnostica anumite boli infecțioase mai bine decît specialiștii. La ora actuală, medici și ingineri studiază posibilitatea punerii la punct a unor programe de coordonare și realizare a transplanturilor chirurgicale.

Gîndirea despre gîndire

Meditînd asupra influenței computerelor în studiul mecanismelor gîndirii, un pionier al inteligenței artificiale, Marvin Minsky, spunea: „Computerele ne-au ajutat să ne

dezvoltăm ideile despre cum trebuie descrise procese mentale complicate. Cu aceste noi idei căpătăm o altă referință asupra acestor fenomene mentale și gîndim altfel despre adevărata lor esență. Aceasta nu înseamnă că putem spune cum se desfășoară ele de fapt, dar, cel puțin, pentru prima oară, sîntem capabili să presupunem modul în care se desfășoară.”

Psihologul Seymour Papert declară sugestiv: „Studiul inteligenței artificiale a introdus mai multă structură în gîndirea noastră despre gîndire. Într-adevăr, numeroasele activități ale computerelor se aseamănă în asemenea măsură cu gîndirea omenescă, încît, niciodată pînă acum comparația dintre om și mașină n-a fost mai potrivită. În ciuda evidentelor diferențieri fizice, atît gîndirea umană, cît și computerul acceptă informația, manipulează simboluri, înmagazinează elemente și le prelucurează. Modul în care fiecare face acest lucru n-are prea mare importanță.”

„Să aplici cunoștințele nu e același lucru cu a le dobîndi. «Expert Systems» sînt, într-adevăr, minunate, dar sînt foarte stranii și primitive, deoarece nu se perfecționează niciodată și nici nu fac altceva. Pînă la urmă, învățarea este lucrul cel mai important. De ce, totuși, n-am putea face aceste mașini să învețe singure?” — se întreabă același Marvin Minsky.

Pentru a da un răspuns acestei probleme, cercetătorii și-au îndreptat atenția asupra felului în care în-

Pentru operatorii lor, noile computere au șansa să devină la fel de comunicative ca un prieten. Mulți cercetători se plîng de limbajele de programare actuale, ele avînd „indicații prea întortocheate, într-un labirint de simboluri — atît la computerele de casă, de birou, cît și la cele militare”, astfel încît unul dintre ei mărturisea: „Mă înțeleg mai bine cu cățelul meu, decît cu cele mai bune computere de azi”. Dar știința știe să ia nemulțumirile drept provocări, și să riposteze. Iată cîteva inovații în domeniu:

- Cercetătorii japonezi de la Laboratoarele de comunicații electrice (ECL), pe baza progreselor înregistrate în domeniul semiconductorilor, construiau, încă de la începutul anilor '80, computere care vorbesc și răspund la întrebări, cu un vocabular de o mie de cuvinte, într-o japoneză perfectă din punct de vedere fonetic și gramatical.

- Un sistem care recunoaște rapid caracterele scrisului de mașină și de mînă — cum ar fi semnăturile pe cecuri — a fost deja testat în S.U.A. Are o precizie de peste 99 la sută și învață noi instrucțiuni singur, fără a fi nevoie de programarea omului.

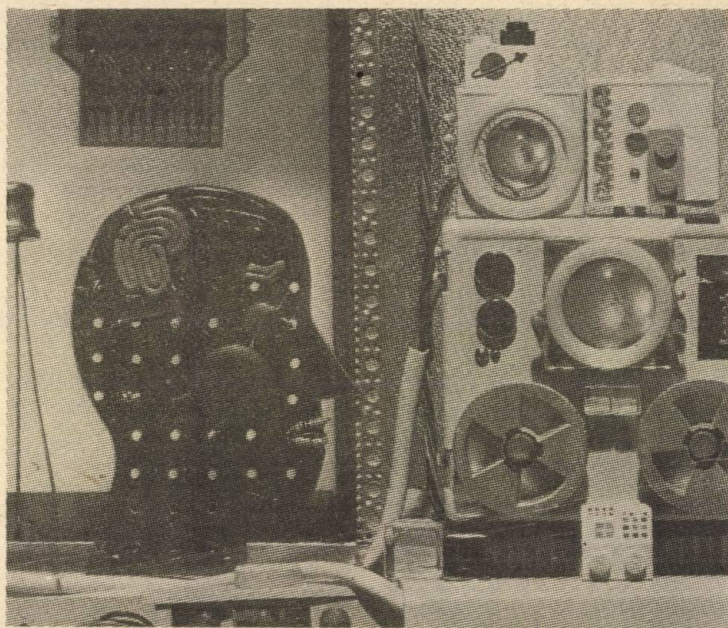
- Într-un an de zile, roboți asemănători lui R2-D2 din „Star Wars” (războiul stelelor) vor patrula pe culoarele închisorilor americane. Robotul se deplasează folosind senzori cu ultrasunete și fascicule în infraroșu. Detectează incendii și sunete sau mișcări suspecte, raportînd mai departe unui gardian. Prețul 64 000 dolari.

- Mai multe companii au produs, în serie mică, modele de dispozitive care recunosc cuvinte vorbite, reproducîndu-le apoi în scris. Există computere care pot înțelege peste 5 000 de cuvinte și pot chiar opera singur asupra nuanțelor fonetico-semantică, diferențînd, de pildă, „săpun” de „să pun”.

- Se perfecționează, în prezent, computere care recunosc gesturile umane, „citesc pe buze”, urmăresc mișcările ochiului și înțeleg vorbirea. Un prototip este atît comunicativ, încît — după expresia unui cercetător — „e ca și cînd te-ai țirgui cu un negustor amabil și puțin cam surd”.

vață oamenii. A învăța înseamnă a construi în cuvinte o rețea crescândă de concepte. Din această perspectivă, mintea este o rețea de noduri și legături extrem de complicată și mereu schimbătoare; de exemplu, când avem un prim contact cu ceva nou, precum un animal exotic, întâi înmagazinăm informația și abia apoi o prelucrăm, printr-o tehnică ce s-ar putea numi „asociere de extensie”. Această înseamnă că noul material este prelucrat, creindu-se legături cu idei sau modele prestabilite. În acest fel, noul animal nu este numai clasificat, potrivit formei, culorii, mirosului și comportării, ci asociat altor animale, în contextul unui întreg repertoriu de sentimente și amintiri. Această bogată rețea de conexiuni în memoria umană, așa-zisul „bun simț”, deosebește profund omul de mașină. Abilitatea creierului de a căuta, simultan, informații prin milioanele sale de neuroni pare, în primă instanță, „supranaturală”. Spre deosebire de computer, cu cât avem mai multe informații despre un subiect, cu atât mai repede simțim în stare să-l recompu-nem. De ce „bunul simț” este atât de greu de dobândit de către mașini? Minsky e de părere că o asemenea întrebare este greșit pusă. În loc să ne întrebăm ce raționament ne-a condus la o decizie bună, ar trebui — presupune el — să ne întrebăm ce ne-a determinat să nu luăm o decizie proastă? Minsky pornește de la premisa că intelectul uman, pentru a explica cum pot fi evitate anumite erori. Noi nu acumulăm „cenzori” doar pentru tab-uri sociale, declară el, dar și pentru a ști ce nu e adecvat să facem în anumite activități.

Dacă „bunul simț” se dovedește a fi, într-adevăr, complex, se speră, însă ca procese de gândire mai deosebite, cum ar fi creativitatea, să fie mai simple de înțeles. Nu există o diferență substanțială — arată Minsky — între gândirea obișnuită și gândirea creatoare. Ceea ce dife-

rențiază, totuși, omul obișnuit de creator este că acesta din urmă a învățat să fie mai bun la învățare. Dacă asta este cheia — e de părere Minsky —, atunci, odată ce vom face mașinile să învețe — și să învețe cât mai bine —, vom putea, într-o bună zi, să vedem creativitatea născându-se în mașini.

A CINCEA GENERAȚIE

Următoarea generație de computere — a cincea — se așteaptă să depășească performanțele „Expert System”-urilor. Se întrezăresc mari progrese care — în câteva luni sau în cel mult câțiva ani — vor duce la apariția calculatoarelor super-rapide, super-inteligente și mult mai accesibile. Printre progresele tehnologice se înregistrează o creștere explozivă a capacității și vitezei de calcul, a „chip”-urilor electronice — minuscule plăchete de siliciu,

care reprezintă „neuroni” oricărui computer.

Să ne gândim că, inițial, computerele primei generații puteau face doar zece adunări pe secundă. Echipamentele celei de-a doua generații au fost considerabil reduce în mărime față de părinții lor „mamuci” care umpleau o sală. La fel și vitezele au scăzut la ordinul microsecundelor pentru fiecare operație. Vitezele celei de-a treia generații se exprimă în termeni de nano — și pico secunde (10^{-9} — 10^{-12}). Aceste viteze — parametrul esențial al calității — au continuat să crească odată cu a patra generație.

La ora actuală, cel mai puternic computer din lume este „Cray 2”, fabricat de firma cu același nume din Minneapolis. Cercetătorii firmei l-au poreclit „Bubbles”, după bolborosul lichidului de răcire care protejează cele 240 000 de „chip”-uri. Efectuează 1,2 miliarde calcule pe secundă. La un calculator „Cray”, un ciclu de calcul se încheie la fiecare 4,1 nanosecunde — adică durată în care lumina abia parcurge 1,5 metri. La aceste performanțe, modul de interconectare a „chip”-urilor — așa-numitul „cablaj” — devine un parametru extrem de sensibil, dorindu-se un parcurs cât mai scurt pentru fiecare semnal. Miniaturizarea — la început un „capriciu ergonomic” — a devenit o problemă serioasă, putând afecta performanțele computerului dacă nu se ține seama și de această optimizare a parcursului semnalului. O problemă „Cray-day” este una care cere 24 de ore de funcționare a unui computer „Cray”, operație care ar ține ocupată cea mai

● Niciodată nervos, totdeauna punctual, neobosit și eficient, Epistle controlează corespondența, selectează scrisorile mai importante și subliniază datele semnificative pînă cînd sosește directorul. Epistle nu este o secretară obișnuită, este un robot construit de compania ABM, element al unei largi game de dispozitive, care pot gândi și raționa, intrucîtva, ca mintea omenească.

● La o universitate japoneză a fost construit un robot care detectează tumori canceroase, sesizînd, cu precizie, dimensiunea și duritatea lor, cu ajutorul unui braț echipat cu 25 de degete.

● Compania de film „Digital Productions” din Los Angeles a utilizat un computer „Cray” pentru a realiza efecte speciale extrem de spectaculoase în filme ca „Amadeus” și „Ultimul războinic din Cosmos” (The Last Starfighter).

mare rețea IBM zile și săptămâni înregi.

În general, circuitele noilor „chip”-uri cuprind azi cite un milion de tranzistori și au grosimea de un micron — aproximativ 1/100 din diametrul unui fir de păr. Aceste „chip”-uri de 1 megabit au o capacitate de patru ori mai mare decât „chip”-urile obișnuite care pot înmagazina 256.000 de biți de informație. În laboratoarele sale, IBM a fabricat chiar circuite mai fine, de jumătate micron grosime. Aceste puternice circuite dezvoltă o imensă memorie internă, facilitând, de pildă, „citirea vocii” și tehnologii de recunoaștere care vor descuria sau înlocui ușile prin comenzi vocale.

Există o limită absolută? Deocamdată, sîntem departe de a o bănuî. În orice caz, ea depinde — susține Jerrold Kaplan de la „Lotus Development” — nu atât de puterea calculatoarelor, ci mai ales de propria noastră imaginație.

Noile sisteme de prelucrare a informațiilor — KIPS (Knowledge Information Processing Systems) — vor avea capacitatea de a „gîndi” în virtutea unor largi baze informaționale, facilitînd, în același timp, accesul omului la ele. Toate acestea — combinate cu mari viteze de prelucrare. Astfel de sisteme sînt intens cercetate în Statele Unite, URSS, Japonia, precum și în alte țări. În Marea Britanie, de pildă, s-a constituit prima oară, în martie 1982, o

echipă de 12 cercetători care să se ocupe de generația a cincea. Această, deja renumită, a cincea generație de computere vizează mai mult modificări în natura sarcinilor și structurilor de bază operatorii ale calculatorului. Simpla creștere a vitezelor de calcul, uluitoarele miniaturizări și capacități de stocare de date rămîn, în continuare, spectaculoase, dar oarecum unidimensionale. Inginerii și fizicienii de componente electronice își dau seama că trebuie să coopereze din ce în ce mai mult cu matematicienii și chiar cu psihologii, pentru a realiza un salt cu adevărat calitativ. Fără acest salt nu se poate vorbi de o riguroasă diferențiere între generații.

Desigur, inteligența artificială își are, și ea, detractorii săi — și limitele sale. Părerăa unui profesor de filozofie este că „un computer rămîne, încă, cel mult, un savant idiot și mecanicist. El nu poate opera cu analogii și nici nu poate înțelege povești cu care adormi un copil de 4 ani”. Adevăratul model de inteligență umană rămîne nedefinit și, cu atât mai mult, inaplicabil. Totuși partizanii computerelor au existat dintotdeauna și niciodată n-au avut mai multă încredere în deschiderile viitorului ca astăzi. Pe măsură ce tehnologia traversează noi frontiere, entuziasmele declarații ale oamenilor de știință sună mai degrabă ca anticipări obiective decât ca exagerări.

Evitînd pesimismul lui Aldous Huxley sau al lui George Orwell, în care tehnologia subjugă și izolează individul, cercetătorii de azi cred că inteligența artificială are posibilitatea să mărească capacitățile intelectuale umane, șansele individuale și că ea nu poate decât îmbunătăți calitatea vieții noastre. Transformarea acestei posibilități în realitate este una din cele mai fascinante provocări ale viitorului.

Noile computere vor combina, probabil, progresele ulterioare din microelectronică, biotehnologie și inteligența artificială, iar puterea lor nu va sta în vitezele de prelucrare, ci în capacitatea de gîndire. Vor gîndi, operînd cu mari cantități de informații, în mod constant selectate, interpretate și adaptate, în funcție de circumstanțe. Cei ce le vor folosi vor fi capabili să comunice cu aceste noi computere cu ajutorul unei claviaturi, al scrisului de mînă, al imaginilor sau al limbajului vorbit. De la sfatul lui Leibniz că oamenii n-ar trebui „să piardă ore în șir, ca sclavii, în efectuarea calculelor”, am ajuns în pragul unei lumi în care mașini inteligente au puterea de a ajuta și extinde mintea umană, într-o colaborare crescîndă și cu adevărat remarcabilă.

Grupaj realizat de Pompiliu Diplan

IOOO + I

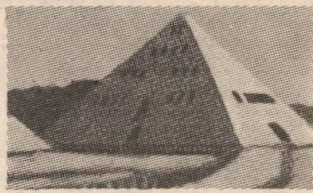
Mumia și civilizația

Cu aproape 3 000 de ani înainte ca vechii egipteni să-și mumifice faraonii, populațiile ce trăiau pe coasta nordică a actualei republici Chile (Arica) foloseau tehnici mult mai complexe pentru a-și prezerva morții, se afirmă într-un studiu elaborat de cercetători chileni și americani. Rezultatele unor teste pe bază de carbon, efectuate asupra unor mumii neîngropate, au arătat că ele datează dintre anii 6000-2000 î.e.n. Modul de îmbalsămare și substanțele introduse în corpurile celor mumificați au determinat chiar o reconsiderare a modului în care erau privite pînă acum societățile primitive de acum cîteva milenii din aceea regiune, declara un om de știință american, Marvin Allison. Pregătirea meticuloasă, deșertul de nisip fierbinte și absența ploilor în Arica au contribuit la păstrarea, în condiții uluitoare, a mumiilor. Din

studiul detaliat al modului de îmbalsămare — cu amănunte cam macabre — reiese că tehnica locuitorilor străvechi din Arica nu numai că o depășea sub raport științific (anatomic) pe cea a vechilor egipteni, dar și că vechimea acestor practici este mult mai mare decât în valea Nilului, unde cea mai bătrînă mumie datează „doar” din anul 3200 î.e.n.

Un cowboy allergic la... cai

Specialist în filme western, Clint Eastwood încarnează de preferință cowboys solitari și curajoși. A început cu acele faimoase „westerns-spaghettis”, turnate în Italia, printre care faimosul „Pentru un pumn de dolari”. Din nenorocire, de cite ori se apropia de un cal — și cowboy fără cal nu s-a mai văzut — îl apucau strănuturi, iritații ale pielii și alte asemenea necazuri. Acum, cit de cit, îl ajută niște pilule pe care le consumă în cantități industriale ori de cite ori se apropie de un cal, sau chiar de un grajd. Are o adevărată aversiune față de cursele de cai.

Ce le mai trece bogătaşilor americani prin cap? Tot felul de lucruri, dintre care unele foarte stranii. Cum este, de pildă, cazul familiei Jim și Linda Onan, din Wadsworth (Illinois), care au avut originala idee de a-și construi o locuință ce reproduce la scara 1:9 Marea Piramidă din Egipt. Și aceasta numai pentru ca locuința lor „să se deosebească puțin de celelalte”! Și, cum pofta vine mîncînd, Jim și Linda și-au poleit piramida cu aur de 24 de carate, iar, pentru a-i descuraja pe hoți, au pus să se construiască în jurul originalei locuințe un șanț adînc, în apele căruia se zbenguie veseli cîteva rechini.

SOLUL SI HRANA OMENIRII

Agricultura constă, în esență, în utilizarea conștientă de către om și în potențarea în folosul său a proprietăților bioreinnoibile ale plantelor (verzi, clorofiliene). Reproducția naturală a plantelor pe baza captării și sintezei energiei solare – cu 3% din fluxul radiațiilor solare se reproduce anual o masă vegetală terestră de circa 120 miliarde t materie uscată (sau, evaluată energetic, de circa 60 miliarde t echivalent cărbune) – nu este, însă, singurul factor natural care intervine, aceasta avînd loc doar în anumite condiții de sol, umiditate, temperatură etc., delimitate de la o specie la alta. Clima, solul și apa sînt, deopotrivă, resurse agricole. Deși reinnoibile, resursele vegetale au, practic, în cadrul unui ciclu de producție, limite fizice, care sînt determinate cel puțin pedoclimatic și, prin disponibilitățile de apă, a cărei importanță pentru agricultură este esențială. Dar, chiar dacă abundența apă a mărilor și oceanelor ar putea, prin desalinizare, să fie făcută utilizabilă, agricultura n-ar putea depăși, totuși, constrîngerile impuse de condiționările pedoclimatice. Dacă, de pildă, ar putea fi avută în vedere cultivarea unei părți a deșerturilor (tocmai pe baza apei de mare desalinizate), nu se poate aștepta trecerea în cultură a terenurilor situate în regiunile polare, subpolare sau în zonele de mare altitudine. Clima – care, în esență, nu poate fi schimbată (putînd fi cel mult influențată într-o mică măsură pe spații restrînse) – limitează aria uscatului ce poate fi folosită pentru agricultură. Zonele deosebit de reci sînt scoase din discuție – și practic nu numai cele acoperite de ghețurile veșnice, ci și cele, mult mai largi ca întindere, limitrofe acestora, unde perioadele cu temperaturi adecvate culturii plantelor sînt prea scurte, sub durata ciclurilor lor de creștere. Astfel, datorită diferențierilor climatice, zonele propice agriculturii sînt finite pe plan global, iar, structural, sînt relativ strict delimitate pe culturi agricole. Sînt destul de restrînse, ca suprafață, zonele care se pretează mai multor categorii mari de culturi agricole. Incidențe relativ similare au diferențierile de sol, existente în mod natural atît de la o zonă climatică la alta, cît și de la o regiune la alta în cadrul aceleiași zone climatice.

Agricultura este nemijlocit legată de sol, însemnînd, de fapt, cultivarea organizată a pămîntului. Ca atare, solul a constituit, constituie și va constitui o perioadă încă nedeterminat de lungă (pînă cînd progresele geneticii ar putea, eventual, face posibilă reproducerea plantelor în afara solului), principalul mijloc de producție în agricultură, sursa alimentației omului.

De la „lumea moartă” la „lumea vie”

Ca suport al vieții plantelor superioare, solul este unul din factorii esențiali ai biosferei. El este un produs al factorilor climatici și biotici (vegetația superioară având rol hotărâtor) – condiționați de relief și apă freatică – asupra rocilor de la suprafața uscatului. În sol, mai ales, în orizontul său cu humus, este concentrată cea mai mare parte a substanței vii a uscatului și a energiei potențiale biotice. Solul este depozitarul energiei solare captate prin fotosinteză de plantele superioare, ca și al celor mai importante elemente vitale (carbon, azot, calciu, fosfor, potasiu, sulf etc.), constituind, prin aceasta, mediul de viață al plantelor, respectiv sursa fertilității, a productivității vegetale. În sol se face, de fapt, legătura dintre lumea minerală („moartă”) și lumea organică („vie”), prin intermediul plantelor superioare. În orice ecosistem, fie natural, fie artificial (agroecosistem, în care intervine omul), solul îndeplinește două funcții esențiale: furnizor de elemente nutritive pentru plante și, totodată, recipient și transformator de reziduuri, având, așadar, rol reglator de perpetuare a ecosistemului și, respectiv, de purificare a mediului înconjurător.

Regenerabil, dar nu în orice condiții

Caracterul regenerabil al solului constă în faptul că – în cazul unei utilizări raționale – acesta nu se uzează, nu se epuizează, nu se degradează, ci își

Se apreciază că suprafața totală a solurilor altădată productive, astăzi distruse sau degradate, reprezintă pe glob aproximativ 2 miliarde ha

păstrează fertilitatea și chiar se ameliorează, căpătând caracteristici și calități noi, superioare, necunoscute în condiții naturale, evidențiind o trăsătură deosebit de importantă, aceea că, în urma intervenției judicioase a omului, este și un produs al muncii acestuia și a cărui valoare poate crește corespunzător cu munca încorporată în el pe perioade uneori de secole și milenii. De altfel, odată cu progresul științifico-tehnic și dezvoltarea economică generală, s-a lărgit mult gama posibilităților omului de a spori productivitatea solurilor folosite în agricultură, de a atrage în circuitul agricol noi suprafețe de soluri mai înainte improprie, prin lucrări de îmbunătățiri funciare, mecanizare, chimizare. Se observă, însă, că, în fond, caracterul regenerabil al solului nu este ceva dat, imposibil de schimbat sau de alterat; el are determinări naturale, dar intervenția tot mai intensă a omului poate modifica acest caracter, într-un sens sau altul. O asemenea intervenție, după cum poate menține și chiar ameliora fertilitatea solului, în cazul utilizării judicioase, o poate, însă și degrada, în cazul unei utilizări nejudicioase. Pericolele într-o atare ultimă direcție sînt imense; caracterul regenerabil se pierde. Solul, odată distrus, nu se mai poate reproduce nici condițiile, nici factorii și nici istoria formării lui; cel mult, se realizează un sol cu un potențial oarecum analog, și aceasta cu eforturi extrem de mari și costisitoare (este suficient a menționa chiar și numai faptul că un sol cu fertilitate ridicată conține, la hectar și pe o adîncime de un metru, circa 15 000 kg azot și peste 15 000 kg

Tabel 1

Suprafețe cultivabile și cultivate (milioane ha)

	Suprafețe teoretic cultivabile	Suprafețe cultivate	Raport cultivat cultivabil
Africa	640	181 (0,44)	0,28
Orientul Apropiat	130	70 (0,33)	0,54
Extremul Orient	470	385 (0,16)	0,82
Europa*	170	141 (0,29)	0,83
America de Nord	450	271 (0,73)	0,60
America de Sud	500	126 (0,52)	0,25
U.R.S.S.	350	232 (0,87)	0,66
Oceania	120	46 (2,00)	0,38
Țări dezvoltate	805	653 (0,58)	0,81
Țări în curs de dezvoltare	2025	799 (0,24)	0,39
Total mondial	2830	1452 (0,33)	0,51

fosfor, pentru a căror producere, pe cale industrială sub formă de îngrășăminte chimice, trebuie să se consume aproape 40 t combustibili fosili, fără a mai adăuga costurile necesare pentru realizarea, pe grosimea respectivă, a unui material fin, pământos, cu structura, conținutul de materie organică, celelalte elemente nutritive și activitatea macro și microbiologică corespunzătoare). Se evidențiază că utilizarea solului de către om în agroecosisteme pune ca sarcină de prim ordin gospodărirea judicioasă a materiei organice din sol, cu alte cuvinte nu numai exploatarea ei ca rezervă de elemente nutritive (întrucât ea se epuizează ca orice rezervă), ci și întreținerea proceselor generatoare ale acestei rezerve.

Specificitatea caracterului regenerabil al solului, posibilitatea degradării sale, uneori chiar ireversibilă, și, mai ales, întinderea dată în mod natural a uscatului pe glob, existența unei bune părți a acestuia fără caracteristici pedologice (în zonele cu suprafețe destul de mari, în care, datorită unor condiții climatice sau de relief, ca ghețuri veșnice, stinci, altitudini înalte, nu s-au putut forma propriu-zis soluri), precum și diferențierile naturale de sol (calitate, fertilitate) de la o regiune la alta, fac, toate, ca resursele de sol, îndeosebi cele propice agriculturii, să nu fie „extensibile”, să fie limitate, ceea ce subliniază necesitatea folosirii lor intensive, concomitent cu măsuri de gospodărire judicioasă a solului, pentru preservarea și ameliorarea proprietăților sale.

Cultivat – cultivabil

Evaluările asupra suprafețelor potențial cultivabile oscilează în jurul a 1/5 din aria uscatului, în timp ce suprafețele actualmente cultivate (circa 1,45 miliarde ha) reprezintă numai 1/10 din această arie. Cu alte cuvinte, pe plan de ansamblu raportul cultivat/cultivabil are, în prezent, valoarea 0,5 sau, altfel spus, se poate conta, în general, așa cum apreciază Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO), pe cultivarea unor suprafețe duble (eventual puțin mai mari decât duble) dar nu mai mult – în raport cu cele utilizate actualmente în cultură.

Repartizarea pe glob a suprafețelor cultivabile – dar încă necultivate – este pronunțat neuniformă. Majoritatea lor se concentrează în zonele tropicale și ecuatoriale. Raportul cultivat/cultivabil atinge deja cote foarte ridicate în întreaga zonă temperată. În puține țări din această zonă raportul se află, în prezent, sub 85-90 la sută, iar, în multe țări economice dezvoltate situate în zona respectivă, se atinge deja limita maximă, neexistând, practic, suprafețe cultivabile care să nu fie și cultivate. Este cazul, îndeosebi, al țărilor europene.

În principiu, s-ar putea spune că repartizarea este corespunzătoare necesităților, în sensul că grosul (circa 3/4) suprafețelor cultivabile, dar încă necultivate se concentrează în teritoriile actualelor țări mai slab dezvoltate, unde problema sporirii producției agricole și, în cadrul acesteia, a producției de alimente este de însemnătate vitală, având în vedere nu numai carențele deja existente în asigurarea hranei (chiar și la nivelul actual al populațiilor lor), dar și cerințele alimentare în perspectiva creșterii importante a acestor populații (potrivit previziunilor ONU, peste 90% din sporul demografic mondial pînă

* fără U.R.S.S., inclusă separat

() în paranteze suprafața (în hectare) ce revenea să hrănească un locuitor la nivelul anului 1981

Sursa: Estimări pe baza datelor din Nations Unies, Population, ressources et environnement, E/CONF.60/5, 1974, Agriculture: Horizon 2000, Rome, 1979, FAO, Production Yearbook 1981, vol. 35, Rome 1982.

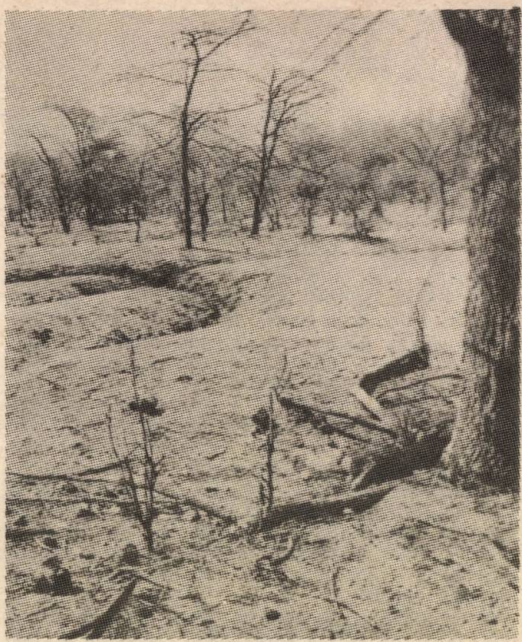
în anul 2000 urmînd a se produce și înregistra în țările în curs de dezvoltare).

Repartizare neuniformă

Analizînd mai în profunzime și mai detaliat (pe continente și țări) distribuția, se constată că, structural (vezi tabel 1), spre deosebire de situația pe ansamblu, „rezervele” potențiale de pămînturi cultivabile din țările în curs de dezvoltare nu se concentrează, de fapt, tot acolo unde se concentrează și populațiile cele mai numeroase și sporurile cele mai importante ale acestora. În general, țările din Asia dispun de rezerve reduse, mai ales în comparație cu populațiile lor; în unele din țările respective se consideră a fi deja atinse chiar limitele suprafețelor potențial cultivabile, exemplul notoriu în acest sens, potrivit înseși aprecierilor specialiștilor proprii, fiind China, țara cu numărul cel mai mare de locuitori. În schimb, țările din America Latină și, mai ales, din Africa dispun de substanțiale rezerve, care apar și mai importante prin raport cu populațiile lor mult mai puțin numeroase.

La nivelul actual al suprafețelor cultivate și, respectiv, al populațiilor existente, revine, în medie, ca un locuitor să fie hrănit de nici 0,16 ha în Extremul Orient (chiar numai 0,1 ha în țările socialiste din această regiune), dar de 0,4-0,5 ha (adică de 3-4 ori mai mult) în America Latină sau Africa. Dacă sînt luate în considerare și rezervele de terenuri cultivabile, suprafața medie ce ar urma să hrănească un locuitor ar fi mai mult decît dublă la scara de ansamblu a regiunilor în curs de dezvoltare. Însă în spatele acestei ultime cifre globale se ascund discrepanțe fundamentale: sporirea ar fi puțin semnificativă în cazul țărilor din Extremul Orient, dar considerabilă: în cazul țărilor din America Latină și Africa. Privind în perspectivă, de pildă la orizontul anului 2000, și deci ținînd cont de creșterea prevăzută a populației, se evidențiază că, în timp ce primele țări trebuie să aibă în vedere o scădere a suprafeței medii ce urmează a asigura hrana unui locuitor, chiar și în cazul valorificării rezervelor lor de terenuri cultivabile, ultimele țări pot conta, în principiu, pe o creștere a acestei suprafețe, în ciuda sporirii populației lor. Astfel, se poate calcula că, la nivelul prognozat al populației în anul 2000 și în situația cultivării pînă atunci a tuturor terenurilor necultivate, numărul de hectare ce ar urma să hrănească un om ar crește, față de prezent, doar în America Latină (la 1,1 ha) și în Africa (la 0,9 ha), dar ar scădea în Extremul Orient (la 0,14 ha și chiar la 0,08 ha în țările socialiste din această ultimă regiune).

Nu este un simplu joc al cifrelor. Calculele respective au o semnificație și o însemnătate covârșitoare pentru formularea strategiilor agricole. FAO apreciază, de altminteri, că, datorită unei asemenea neconcordanțe geografice între cerințele și, respectiv, distribuția naturală a disponibilităților de terenuri cultivabile (încă necultivate) - la care se adaugă, desigur, și importante considerente de ordin tehnologic și financiar - este previzibil că, pînă în anul 2000, doar 10-15% (circa 200 milioane ha) din rezervele de terenuri cultivabile pe ansamblul țărilor în curs de dezvoltare vor fi practic utilizate; pentru că acele țări care ar resimți o mai mare nevoie de ast-

Despăduririle necontrolate - una din cele mai mari amenințări la adresa solurilor fertile din regiunile colinare și din aval de acestea

fel de rezerve nu le posedă, în vreme ce acelor țări care dețin abundente asemenea rezerve le poate fi suficientă și valorificarea numai a unei părți din acestea.

Bătălia randamentelor

Se relevă că aprecierile rezultînd din evaluări globale trebuie nuanțate, de fapt, în funcție de situațiile concrete, pe regiuni și țări, dovedindu-se că suprafețele potențial cultivabile nu sînt numai limitate în mod natural (fie climatic, fie pedologic), dar și că, pentru multe țări, ale căror populații reprezintă nu mai puțin de 2/3 din totalul populației mondiale, ele sînt deosebit de restrînse. Ceea ce scoate în evidență că, pe plan general - și, doar în particular, cu atît mai mult pentru țările respective - bătălia agriculturii și alimentației se impune a fi dusă pe tărîmul laturilor calitative, de dezvoltare intensivă, de creștere a randamentelor și de ridicare a eficienței.

Posibilitățile în acest sens sînt considerabile; ele sînt în parte deja probate de experiența unor țări (îndeosebi economic dezvoltate, dar și în curs de dezvoltare) și, potențial, sînt schitate de progresele previzibile ale științei în general, ale biologiei și ingineriei genetice în special. Astfel, există, în ce privește resursele agricole, o sensibilă discrepanță între limitele „fizice” și limitele tehnico-economice actuale ale exploatabilității lor. În prezent, specific domeniului resurselor agricole este îndeosebi gradul redus al valorificării lor pe ansamblu, chiar față de limitele tehnologice actuale - și aceasta datorită nivelului puțin intensiv al agriculturii practicate în cea mai mare parte a țărilor lumii, în contextul slabei dezvoltări a forțelor de producție din aceste țări. Actualmente, la culturile comparabile (culturile alimentare de bază, îndeosebi cerealele) randamentele propriu-zise (respectiv cele obținute la o recoltare) sînt, în medie, potrivit FAO (vezi tabel 2) de peste 3 ori

Tabel 2

Randamente la hectar cereale (t/ha)*

	Țări dezvoltate	Țări în curs de dezvoltare
Grâu (irigat)	1,9 (3,5)	1,2 (2,2)
Orez nedecorticat (irigat)	4,4 (5,4)	2,0 (3,1)
Porumb	4,3	1,3
Orz (irigat)	2,2 (3,5)	1,1 (1,8)
Sorg	1,8	0,6
TOTAL CEREALE	2,7	1,9
Îngrășăminte (kg/ha)	116	49

*) randamente medii în anii '70; pentru total cereale randamente medii pe perioada 1980-1981; în ambele cazuri randamente globale (producție medie anuală pe suprafață) și nu randamente propriu-zise (respectiv cele obținute la o recoltare); în unele țări, îndeosebi în curs de dezvoltare, condițiile climatice permit obținerea a 2-3 recolte pe an de pe același teren
Sursa: FAO, Agriculture: Horizon 2000, Rome 1979, FAO, Production Yearbook 1981, vol. 35, Rome 1982

Solul și hrana omenirii

mai mari în țările dezvoltate decât în țările în curs de dezvoltare (3,5 t/ha față de 1,1 t/ha), cu mențiunea că, în unele din primele țări, randamentele medii depășesc chiar 6 t/ha. Desigur, trebuie ținut cont că, în multe din țările dezvoltate, performanțele respective sînt obținute în condițiile pedoclimatice ale zonei temperate. Dar experiența arată nu numai că, în aceeași zonă, în țările în curs de dezvoltare nu se înregistrează realizări asemănătoare, ci și că, dimpotrivă, sînt, și în astfel de țări, posibile performanțe înalte, chiar în zone pedoclimatice diferite, dacă se asigură condiții tehnico-economice similare și adaptări corespunzătoare.

O confirmare elocventă a importanței factorilor tehnico-economici o constituie faptul că, în urmă cu numai o jumătate de secol, randamentele în ce privește culturile de bază (îndeosebi cerealele) erau relativ aceleași (circa 1 t/ha), atât în actualele țări în curs de dezvoltare, cît și în actualele țări dezvoltate. Sporirea considerabilă a randamentelor fiind, la scară istorică, o realizare recentă, legată decisiv de progresele științei agricole și tehnologiilor de exploatare agricolă.

Nu întîmplător, în timp ce, de-a lungul celei mai mari părți din istoria agriculturii, producția a crescut, de fapt, pe baza extinderii suprafețelor cultivate, în perioada postbelică, dimpotrivă, creșterea producției s-a datorat, în principal, ridicării randamentelor la hectar. După 1950, contribuția ridicării randamentelor la creșterea producției este apreciată, pe plan mondial, la circa 3/4. Și, de fapt, prin aceasta a fost posibilă înregistrarea unui ritm de sporire a producției mondiale (2,5% în medie anual) care nu își găsește egal în nici o perioadă anterioară (fiind cel puțin dublu). Dar, în vreme ce aportul randamentelor a fost de peste 90% în țările dezvoltate, el s-a situat în țările în curs de dezvoltare sub 2/3. Caracteristicile tehnico-economice net dife-

rențiate ale agriculturii practicate și-au spus cuvîntul.

Contribuția, totuși, importantă și în creștere a sporirii randamentelor evidențiază că este posibil, ca și în țările în curs de dezvoltare, să se realizeze performanțe superioare în această privință, în cazul practicării unei agriculturi moderne.

Irigațiile

Relevante pentru posibilitățile existente sînt rezultatele obținute de țările în curs de dezvoltare prin extinderea irigațiilor. Suprafețele irigate au crescut în aceste țări, în ultimele două decenii, de aproape 2 ori, dar totalul lor (circa 160 milioane ha) nu depășea, la începutul anilor '80, 1/5 din ansamblul su-

Irigațiile - marea șansă a trecerii în cultură a unor vaste terenuri. Dar numai în condițiile respectării riguroase a unor norme adecvate, care să păstreze proprietățile productive ale solurilor

